

**TARİH ÖĞRETMENLERİNİN GÖRSEL KULLANMA
DURUMLARI VE BUNUN LİSE ÖĞRENCİLERİNİN
GÖRSEL OKUMA BECERİLERİNE YANSIMASI**

Hasan ASLAN

**Doktora Tezi
Ortaöğretim Sosyal Alanlar Eğitimi Ana Bilim Dalı
Yrd. Doç. Dr. İbrahim TURAN
2015
(Her Hakkı Saklıdır)**

T.C.
ATATÜRK ÜNİVERSİTESİ
EĞİTİM BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ
ORTAÖĞRETİM SOSYAL ALANLAR EĞİTİMİ ANA BİLİM DALI
TARİH EĞİTİMİ BİLİM DALI

TARİH ÖĞRETMENLERİNİN GÖRSEL KULLANMA DURUMLARI
VE BUNUN LİSE ÖĞRENCİLERİNİN GÖRSEL OKUMA
BECERİLERİNE YANSIMASI

(Status of History Teacher's Visual Usage and its Reflection on High School
Students' Visual Reading Skills)

DOKTORA TEZİ

Hasan ASLAN

Danışman: Yrd. Doç. Dr. İbrahim TURAN

ERZURUM

Ekim, 2015

KABUL VE ONAY

Yrd. Doç. Dr. İbrahim TURAN danışmanlığında, Hasan ASLAN tarafından hazırlanan “Tarih Öğretmenlerinin Görsel Kullanma Durumları ve Bunun Lise Öğrencilerinin Görsel Okuma Becerilerine Yansıması” başlıklı çalışma 22/10/2015 tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda başarılı bulunarak jürimiz tarafından, Ortaöğretim Sosyal Alanlar Eğitimi Anabilim Dalı’nda Doktora Tezi olarak kabul edilmiştir.

Başkan : Doç. Dr. Ahmet ŞİMŞEK

İmza:

Danışman : Yrd. Doç. Dr. İbrahim TURAN

İmza:

Jüri Üyesi : Yrd. Doç. Dr. Ramazan KAYA

İmza:

Jüri Üyesi : Yrd. Doç. Dr. Zekerya AKKUŞ

İmza:

Jüri Üyesi : Yrd. Doç. Dr. Uğur AKBULUT

İmza:

Yukarıdaki imzaların adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylarım.

... / ... /

27 Ekim 2015

Prof. Dr. H. Ahmet KIRKKILIÇ

Enstitü Müdürü

TEZ ETİK VE BİLDİRİM SAYFASI

Doktora Tezi olarak sunduğum “Tarih Öğretmenlerinin Görsel Kullanma Durumları ve Bunun Lise Öğrencilerinin Görsel Okuma Becerilerine Yansıması” başlıklı çalışmanın, tarafımdan, bilimsel ahlak ve geleneklere aykırı düşecek bir yardıma başvurmaksızın yazıldığını ve yararlandığım eserlerin kaynakçada gösterilenlerden olduğunu, bunlara atıf yapılarak yararlanılmış olduğunu belirtir ve onurumla doğrularım.

Tezimin kâğıt ve elektronik kopyalarının Atatürk Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü Arşivlerinde aşağıda belirttiğim koşullarda saklanmasına izin verdiğimi onaylarım.

Lisansüstü Eğitim-Öğretim yönetmeliğinin ilgili maddeleri uyarınca gereğinin yapılmasını arz ederim.

27.10./2015

Hasan ASLAN

ÖZET

DOKTORA TEZİ

TARİH ÖĞRETMENLERİNİN GÖRSEL KULLANMA DURUMLARI VE BUNUN LİSE ÖĞRENCİLERİNİN GÖRSEL OKUMA BECERİLERİNE YANSIMASI

Hasan ASLAN

2015, 169 Sayfa

Tarih yazımında ve öğretiminde önemli bir yeri olan birinci el kaynakları yazılı, nesnel ve görsel-işitsel olmak üzere üç gruba ayırmak mümkündür. Bunlardan görsel ve işitsel kaynaklar; göze, kulağa veya ikisine birden hitap eden kaynaklar olarak tanımlanabilir. Görsel ve işitsel kaynakları da kendi içerisinde görsel, işitsel ve görsel-işitsel olmak üzere üç gruba ayırmak mümkündür. Araştırma konusu gereği ayrıntılı bir şekilde ele alınan ve eğitim-öğretim ortamlarında kullanılan görsel kaynakların, soyut konuları somutlaştırıp öğrencilerin ilgi ve dikkatlerini artırarak öğrenme ortamlarını zenginleştiren önemli öğretim materyalleri olduklarını söylemek mümkündür.

Bu araştırmanın amacı, tarih öğretmenlerinin görsel kullanma durumları ve bunun lise öğrencilerinin görsel okuma becerilerine ne kadar yansıdığını belirlemektir. Ayrıca öğretmenlerin bu alandaki uzmanlık düzeylerinin, öğrencilerin görsel okuma beceri düzeyleri üzerinde bir etkisinin olup olmadığını ortaya koymaktır.

2013-2014 eğitim-öğretim yılının bahar döneminde gerçekleştirilen bu araştırmanın ilk aşamasında Erzurum ili, Yakutiye ve Palandöken merkez ilçelerinde görev yapan 19 tarih öğretmeni, araştırmacı tarafından daha önceden oluşturulan kriterlere göre hazırlanan yapılandırılmış gözlem formu kullanılarak gözlemlenmiştir. Gözlem formundan elde edilen verilerin değerlendirilmesi sonucu tarih öğretmenlerinin görsel kullanım düzeyleri belirlenmiştir. Buna göre görsel kullanım düzeyi yüksek olan iki öğretmen, görsel kullanım düzeyi düşük olan iki öğretmen tespit edilmiştir. Araştırmanın ikinci aşamasında belirlenmiş bu öğretmenlerin dersine girdiği 9. ve 10. sınıflardan oluşan toplam 92 öğrenci üzerinde görsel okuma düzeyi formu uygulanarak, öğretmenlerin görsel kullanım durumlarının, öğrencilerin görsel okuma becerilerine ne kadar yansıdığı incelenmiştir. Araştırma nitel bir yaklaşım ile ve bütüncül çoklu durum örnek olay deseni ile yürütülmüştür. Araştırmada nitel veri toplama araçlarından

yapılandırılmış gözlem formu ve görsel okuma düzeyi formu kullanılmıştır. Yapılandırılmış gözlem formundan elde edilen veriler betimsel analiz yöntemi ile görsel okuma düzeyi formundan elde edilen veriler ise belirlenen kriterler çerçevesinde analiz edilmiştir. Görsel okuma düzeyi formundan elde edilen veriler doğru-yanlış-eksik ve frekans değerleriyle birlikte sunulmuştur.

Araştırma sonuçlarına göre; araştırmaya katılan tarih öğretmenlerinin büyük bir çoğunluğunun görsel materyalleri seçerken belirlenen kriterlere uydukları ancak bu görselleri sınıf ortamında kullanırken belirlenen kriterlere ise çok az uydukları görülmüştür. Yapılan değerlendirmelere göre, araştırmada yer alan tarih öğretmenlerinin büyük bir çoğunluğunun, görsel materyalleri etkin kullanım düzeylerinin düşük olduğu sonucuna varılmıştır. Görsel okuma düzeyi formundan elde edilen veriler değerlendirildiğinde ise, görsel kullanım düzeyi yüksek olan öğretmenlerin öğrencilerinin, görsel kullanım düzeyi düşük olan öğretmenlerin öğrencilerine göre daha çeşitli ve doğru cevaplar verdikleri, fakat bazı sorularda görsel kullanım düzeyi yüksek olan öğretmenlerin öğrencilerinin de verdikleri cevapların istenilen düzeyin altında olduğu görülmüştür.

Anahtar Kelimeler: Tarihsel Kaynaklar, Birinci Elden Kaynaklar, Görsel Okuryazarlık, Görsel Materyal, Görsel Materyal Kullanım Becerisi.

ABSTRACT

DOCTORAL DISSERTATION

STATUS OF HISTORY TEACHER'S VISUAL USAGE AND ITS REFLECTION ON HIGH SCHOOL STUDENTS' VISUAL READING SKILLS

Hasan ASLAN

2015, 169 pages

It is possible to categorize the primary sources that are important in writing and teaching history, into three groups as written, objective and audio visual. Visual and audial sources are definable as sources that appeals to eye, ear or both of them. Audio visual sources can be categorized into three groups as visual, audial and audio-visual in itself. As a research topic that handled in details in this study; it is possible to say visual sources that are used in education and teaching environment, are important sources which enrich education environment by embodying the abstract issues and improving students' attention and interest.

The purpose of this research is to determine the history teacher's usage rate of visual sources in their lessons and its effects on high school students' visual reading abilities. Also, it aimed to reveal whether teachers level of proficiency in this field, has an effect on students visual reading ability level or not.

In the first stage of this research which started in 2013-2014 Education Year Spring term, 19 teachers in Erzurum from Yakutiye and Palandöken, observed by structured observation forms that formed by researcher based on determined criteria. History teachers' visual usage level is determined as a result of the evaluations of datas obtained from observation forms. According to this, two teachers whose visual usage level high and two teachers whose visual usage level low is determined. In the second stage of research, visual reading level forms applied to 92 students of these teachers from 9th and 10th grades and teachers' visual usage effects on students' visual reading ability examined. Research carried out by qualitative approach and integrated multi case study. Structured observation form and visual reading level form is used in this study. Datas obtained from structured observation form analyzed by descriptive analysis and datas obtained from visual reading level form analyzed by identified criterias. Datas

obtained from visual reading level form are presented with true, false, missing and frequency values.

According to research results; it is understood that teachers comply with the predetermined criterias while choosing visual materials, but not so much while using them in the classroom environment. According to the assessments, visual material usage of the history teachers in this research is low. When datas obtained from visual reading level form is evaluated; students of the teachers who use visual materials frequently gives more creative and true answers when compared with the students of the teachers who use visual less. But in some questions, answers of the students who are mostly guided by teachers with visual materials is unsatisfactory.

Key Words: Historical Sources, Primary Sources, Visual Literacy, Visual Material, Visual Material Usage Ability.

ÖNSÖZ

Çevremizi çepeçevre saran görsellerin artık hayatımızın önemli bir parçası oldukları yadsınamaz bir gerçektir. Çünkü çevremize baktığımız zaman insanlara verilmek istenen mesajlar veya birtakım bilgiler görsellerle sunulmaktadır. Bu sunumlar gerek teknolojik araçlar vasıtasıyla (televizyon, bilgisayar ve cep telefonu gibi), gerekse de gazete, dergi ve kitaplar yoluyla yapılmaktadır. Çevremizi bu denli saran görsellerin eğitim-öğretim ortamlarında kullanımının önemi bilim insanları tarafından fark edilmiş ve bu doğrultuda yoğun emekler sarf edilerek görsellerin eğitim-öğretim ortamlarında daha verimli kullanımına ve bunun sağlayacağı faydalara yönelik önemli akademik çalışmalar yapılmıştır. Bu bağlamda yapılan bu araştırmanın sonuçlarının, eğitim-öğretimin niteliğinin arttırılmasına yönelik yapılan çalışmalara katkı sağlayacağı umulmaktadır.

Yapmış olduğum bu araştırma sürecinde bilimsel tecrübelerini benimle paylaşan, bana her konuda rehberlik eden, katkısını ve yardımını esirgemeyen değerli danışmanım Sayın Yrd. Doç. Dr. İbrahim TURAN'a sonsuz teşekkürlerimi sunarım.

Araştırmanın bütün aşamalarında bana destek olan ve zaman kavramı olmadan yanlarına bir fikir almaya gittiğimde beni sabırla dinleyip, o değerli fikirlerini benden esirgemeyen kıymetli hocalarım Yrd. Doç. Dr. Ramazan KAYA, Yrd. Doç. Dr. Zekerya AKKUŞ ve Yrd. Doç. Dr. Aydın GÜVEN'e çok teşekkür ederim.

Manevi desteklerinden dolayı Prof. Dr. Serhat ZAMAN'a, Doç. Dr. Ümit ŞİMŞEK'e, Doç. Dr. Ufuk ŞİMŞEK'e, Yrd. Doç. Dr. Selçuk ILGAZ'a, Arş. Gör. Hakan ÖRTEN'e, Arş. Gör. Hasan GÜNAL'a, Dr. M. Bayram YILAR'a, Arş. Gör. Yılmaz KESKİN'e, Arş. Gör. Erol ÇİĞDEM'e ve abim İbrahim ASLAN'a çok teşekkür ederim.

Bu süreçte her zaman beni anlayışla karşılayan değerli eşim ve çocuklarıma, benim üzerimden hiçbir zaman dualarını esirgememiş olan babamı ve annemi saygı ve rahmetle anıyor, sonsuz şükranlarımı sunuyorum.

Erzurum-2015

Hasan ASLAN

İÇİNDEKİLER

KABUL VE ONAY TUTANAĞI	i
TEZ ETİK VE BİLDİRİM SAYFASI	ii
ÖZET	iii
ABSTRACT	v
ÖNSÖZ	vii
TABLOLAR DİZİNİ	xii
ŞEKİLLER DİZİNİ	xiv
RESİMLER DİZİNİ	xv
KISALTMALAR VE SİMGELER DİZİNİ	xvi

BİRİNCİ BÖLÜM

1. GİRİŞ	1
1.1. Araştırmanın Amacı	1
1.2. Araştırmanın Önemi ve Problem Durumu	1
1.3. Alt Problemler	2
1.4. Varsayımlar	2
1.5. Sınırlılıklar	2
1.6. Terimlerin Tanımlanması	3

İKİNCİ BÖLÜM

2. KURAMSAL ÇERÇEVE VE İLGİLİ ARAŞTIRMALAR	4
2.1. Tarihsel Kaynaklar	4
2.2. Tarihsel Kaynakların Tasnifi	5
2.2.1. Birinci elden kaynaklar	5
2.2.1.1. Birinci elden kaynakların tasnifi	6
2.2.1.1.1. Yazılı kaynaklar	7
2.2.1.1.2. Nesne kaynakları	8
2.2.1.1.3. Görsel ve işitsel kaynaklar	9
2.2.2. İkinci elden kaynaklar	12
2.3. Görsel Kaynakların Tarih Öğretiminde Kullanımı	13
2.3.1. Tarih derslerinde kullanılabilecek görsel türleri	14

2.3.1.1. Tarih derslerinde tarihi resim kullanımı	18
2.3.1.2. Tarih derslerinde tarihsel fotoğraf kullanımı	22
2.3.1.3. Tarih derslerinde minyatür kullanımı	29
2.3.1.4. Tarih derslerinde poster kullanımı	31
2.3.1.5. Tarih derslerinde karikatür kullanımı	33
2.3.1.6. Tarih derslerinde gravür kullanımı	35
2.3.1.7. Tarih derslerinde harita kullanımı	36
2.3.2. Tarih öğretiminde görsel kaynak kullanımının önemi	37
2.3.3. Görsel okuryazarlık	40
2.3.4. Tarih derslerinde görsel kaynak kullanımında dikkat edilmesi gereken ilkeler	43
2.3.5. Tarih derslerinde görsel kaynak kullanımı ile ilgili araştırmalar.....	45

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3. YÖNTEM.....	52
3.1. Araştırmanın Modeli	52
3.2. Çalışma Grubu	54
3.3. Veri Toplama Aracı	55
3.3.1. Yapılandırılmış gözlem formu.....	55
3.3.2. Görsel okuma düzeyi formu:	56
3.4. Verilerin Toplanması	57
3.5. Verilerin Analizi	58

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

4. BULGULAR VE YORUM.....	60
4.1. Tarih Öğretmenlerinin Görsel Kullanım Durumları	60
4.2. Lise Öğrencilerinin Görsel Okuma Beceri Düzeyleri.....	63
4.2.1. Fotoğraf okuma ve karşılaştırma	63
4.2.1.1. Kişi ve nesnelere tanımlama.....	64
4.2.1.2. Zaman tahmini	67
4.2.1.3. Kanıt gösterme.....	68
4.2.1.4. Mekân tahmini	69

4.2.1.5. Kanıt gösterme.....	70
4.2.1.6. Tarihsel kaynak olarak fotoğrafın önemini kavrama.....	71
4.2.1.7. Tarihsel bir kaynak olarak fotoğraftan elde edilen bilgilerin güvenirliliğini değerlendirme	73
4.2.2. Poster okuma	76
4.2.2.1. Zaman tahmini	77
4.2.2.2. Kanıt gösterme.....	78
4.2.2.3. Kişileri tanımlama	80
4.2.2.4. Kanıt gösterme.....	81
4.2.2.5. Simgeleri okuma, propagandayı fark etme.....	83
4.2.2.6. Olayı tanımlama.....	85
4.2.2.7. Mesajı tanımlama.....	87
4.2.2.8. Posterin kim tarafından ne amaçla yapıldığını tanımlama	89
4.2.2.9. Tarihsel kaynak olarak önemini kavrama.....	91
4.2.2.10. Tarihsel bir kaynak olarak posterden elde edilen bilgilerin güvenirliliğini değerlendirme	92
4.2.2.11. Posterini doğru okumak için ihtiyaç duyulan bilgiyi belirleme.....	93
4.2.3. Minyatür okuma.....	94
4.2.3.1. Kişileri ve ne yaptıklarını tanımlama	96
4.2.3.2. Olayı tanımlama.....	98
4.2.3.3. Mesajı tanımlama.....	100
4.2.3.4. Minyatürde kullanılan sembolleri ve anlamlarını tanımlama.....	101
4.2.3.5. Minyatürün tarihsel kaynak olarak önemini kavrama	104
4.2.3.6. Tarihsel bir kaynak olarak minyatürden elde edilen bilgilerin güvenirliliğini değerlendirme	106
4.2.3.7. Minyatürü doğru okumak için ihtiyaç duyulan bilgiyi belirleme.....	106
4.3. Öğretmenlerin Görsel Kullanım Durumlarının Öğrencilerin Görsel Okuma Becerileri Üzerindeki Etkisi.....	108

BEŞİNCİ BÖLÜM

5. SONUÇ VE ÖNERİLER.....	111
5.1. Sonuçlar	111

5.1.1. Tarih öğretmenlerinin görsel kullanım durumları ile ilgili yapılan uygulamalardan ulaşılan sonuçlar;	111
5.1.2. Araştırma kapsamındaki lise öğrencilerinin görsel okuma beceri düzeyleri ile ilgili uygulamalardan ulaşılan sonuçlar.....	112
5.2. Öneriler	116
KAYNAKÇA	118
EKLER.....	133
EK 1. İZİN YAZILARI	133
EK 2. GÖZLEM FORMU	136
EK 3. GÖRSEL OKUMA DÜZEYİ FORMU	137
EK 4. GÖRSEL OKUMA DÜZEYİ FORMU KRİTERLERİ.....	143
ÖZGEÇMİŞ.....	151

TABLolar DİZİNİ

Tablo 4.1. Tarih Öğretmenlerinin Doğru Görsel Seçim Durumları	60
Tablo 4.2. Tarih Öğretmenlerinin Görselleri Doğru Kullanım Durumları	61
Tablo 4.3. Öğrencilerin 1920’li Yıllara Ait Fotoğraftaki Kişi ve Nesnelere için Kullandıkları Tanımlamalar (Yüksekten Düşüğe Doğru) (N=92)	64
Tablo 4.4. Öğrencilerin 2000’li Yıllara Ait Fotoğraftaki Kişi ve Nesnelere için Kullandıkları Tanımlamalar (Yüksekten Düşüğe Doğru) (N=92)	66
Tablo 4.5. Öğrencilerin Fotoğrafların Hangi Yıllara Ait Olduğuna Dair Tahminleri (Yüksekten Düşüğe Doğru) (N=92)	67
Tablo 4.6. Öğrencilerin Fotoğrafların Hangi Yıllara Ait Olduğu İle İlgili Yapmış Oldukları Zaman Tahminlerini Dayandırdıkları Kanıtlar (Yüksekten Düşüğe Doğru) (N=92)	69
Tablo 4.7. Öğrencilerin Fotoğrafların Nereye Ait Olduğu İle İlgili Yapmış Oldukları Mekan Tahminleri (Yüksekten Düşüğe Doğru) (N=92)	70
Tablo 4.8. Öğrencilerin Mekan Tahminlerini Dayandırdıkları Kanıtlar (Yüksekten Düşüğe Doğru) (N=92)	71
Tablo 4.9. Öğrencilerin Birinci Fotoğrafın Yapıldığı Döneme Ait Hangi Bilgilere Ulaştıkları (Yüksekten Düşüğe Doğru) (N=92)	72
Tablo 4.10. Öğrencilerin Fotoğrafın Güvenirliğı Konusundaki Yaptıkları Değerlendirme İçin Öne Sürdükleri Gerekçeler (Yüksekten Düşüğe Doğru) (N=92)	74
Tablo 4.11. Öğrencilerin Posterin Hangi Yıllara Ait Olduğuna Dair Tahminleri (Yüksekten Düşüğe Doğru) (N=92)	77
Tablo 4.12. Öğrencilerin Posterin Hangi Yıllarda Yapıldığı İle İlgili Yapmış Oldukları Zaman Tahminlerini Dayandırdıkları Kanıtlar (Yüksekten Düşüğe Doğru) (N=92)	79
Tablo 4.13. Öğrencilerin Posterde Tasvir Edilen Kişileri Tanımlamaları (Yüksekten Düşüğe Doğru) (N=92)	80
Tablo 4.14. Öğrencilerin Posterde Tasvir Edilen Kişileri Tanımlamalarını Dayandırdıkları Kanıtlar (Yüksekten Düşüğe Doğru) (N=92)	82

Tablo 4.15. Öğrencilerin Posterde Anlamlı Buldukları Önemli Detayların Neler Oldukları ve Bu Detayların Ne Amaçla Kullanıldıklarına Yönelik İfadeleri (Yüksekten Düşüğe Doğru) (N=92)	83
Tablo 4.16. Öğrencilerin Posterde Anlatılmak İstenen Olayın Ne Olduğu ile İlgili İfadeleri (Yüksekten Düşüğe Doğru) (N=92)	86
Tablo 4.17. Öğrencilerin Posterde Verilmek İstenen Mesajın Ne Olduğu ile İlgili İfadeleri (Yüksekten Düşüğe Doğru) (N=92)	87
Tablo 4.18. Öğrencilerin Posterin Kim Tarafından ve Hangi Amaçla Hazırlanmışına Yönelik İfadeleri (Yüksekten Düşüğe Doğru) (N=92)	89
Tablo 4.19. Öğrencilerin Posterin Yapıldığı Döneme Ait Hangi Bilgilere Ulaştıkları (Yüksekten Düşüğe Doğru) (N=92)	91
Tablo 4.20. Öğrencilerin Posterini Daha İyi Açıklamaları İçin Hangi Bilgilere İhtiyaçlarının Olduğu Yönündeki İfadeleri (Yüksekten Düşüğe Doğru) (N=92)	93
Tablo 4.21. Öğrencilerin Minyatürde Yer Alan Kişileri Tanımlamaları (Yüksekten Düşüğe Doğru) (N=92)	96
Tablo 4.22. Öğrencilerin Minyatürde Gördükleri Kişilerin Neler Yaptıkları ile İlgili İfadeleri (Yüksekten Düşüğe Doğru) (N=92)	97
Tablo 4.23. Öğrencilerin Minyatürde Tasvir Edilmek İstenen Olayın Ne Olduğuna Yönelik İfadeleri (Yüksekten Düşüğe Doğru) (N=92)	98
Tablo 4.24. Öğrencilerin Minyatürde Verilmek İstenen Mesajın Ne Olduğunu Açıklamaları (Yüksekten Düşüğe Doğru) (N=92)	100
Tablo 4.25. Öğrencilerin Minyatürde Yer Alan Nesnelere Hangilerinin Sembolik Anlama Geldiği Yönünde İfadeleri (Yüksekten Düşüğe Doğru) (N=92)	102
Tablo 4.26. Öğrencilerin Minyatürde Yer Alan Nesnelere Hangilerinin Sembolik Anlama Geldiği Yönünde İfadelerini Dayandırdıkları Kanıtlar (Yüksekten Düşüğe Doğru) (N=92)	103
Tablo 4.27. Öğrencilerin Minyatürün Yapıldığı Döneme Ait Hangi Bilgilere Ulaştıkları (Yüksekten Düşüğe Doğru) (N=92)	104
Tablo 4.28. Öğrencilerin Minyatürü Daha İyi Açıklamaları İçin Hangi Bilgilere İhtiyaçlarının Olduğu (Yüksekten Düşüğe Doğru) (N=92)	107

ŞEKİLLER DİZİNİ

Şekil 2.1. Yaşantı konisi	16
---------------------------------	----

RESİMLER DİZİNİ

Resim 4.1. 1920'li Yıllarda İstanbul Haliç Bölgesini Gösteren Fotoğraf	63
Resim 4.2. 2000'li Yıllarda İstanbul Haliç Bölgesini Gösteren Fotoğraf.....	65
Resim 4.3. Birinci Dünya Savaşı Yıllarında Amerikan Hükümetinin Propaganda ve Halktan Ekonomik Destek Almak Amacıyla Hazırlanmış Olan Poster	76
Resim 4.4. Nakkaş Osman ve Ekibi Tarafından 1588 Tarihinde Çizilen İstolni Belgrad Kalesi'nin Fethini Tasvir Eden Minyatür	95

KISALTMALAR VE SİMGELER DİZİNİ

- TDK** : Türk Dil Kurumu Sözlüğü
- Akt.** : Aktaran
- Değ.** : Değerlendirme
- Grup 1** : Görsel kullanım durumları açısından alt düzey görsel kullanım becerilerine sahip öğretmenlerin öğrencileri
- Grup 2** : Görsel kullanım durumları açısından üst düzey görsel kullanım becerilerine sahip öğretmenlerin öğrencileri
- vb.** : Ve Benzeri
- vd.** : Ve Diğerleri
- vs.** : Vesaire
- TBMM** : Türkiye Büyük Millet Meclisi
- t.y.** : Tarih Yok
- bkz.** : Bakınız
- f** : Frekans
- n** : Sayı

BİRİNCİ BÖLÜM

1. GİRİŞ

Araştırmanın bu bölümünde araştırmanın amacı, önemi ve problem durumu, araştırmanın alt problemleri, varsayımlar, sınırlılıklar, ilgili tanımlar, kuramsal çerçeve ve ilgili araştırmalar üzerinde durulmuştur.

1.1. Araştırmanın Amacı

Bu araştırmanın amacı, tarih öğretmenlerinin görsel kullanma durumları ve bunun lise öğrencilerinin görsel okuma becerilerine ne düzeyde yansıdığını belirlemektir. Ayrıca öğretmenlerin bu alandaki görsel kullanma durumlarının, öğrencilerin görsel okuma beceri düzeyleri üzerinde bir etkisinin olup olmadığını ortaya koymaktır.

1.2. Araştırmanın Önemi ve Problem Durumu

Tarih biliminin birinci el kaynağı olarak sınıflandırılan görsellerin (minyatür, fotoğraf, tablo, portre, poster vs.) analizinin nasıl yapılacağına öğretilmesi, öğrencilerin bu kaynakları kullanarak güvenilir verilere doğrudan ulaşabilmelerine imkân verecektir. Ülkemizde ders kitaplarında yer alan veya diğer kaynaklardan elde edilen görseller çoğu zaman süsleme ve metni açıklama aracı olarak kullanılmaktadır. Ancak görsellerden bir veri kaynağı olarak nasıl istifade edileceği yani görsel okuma becerileri yeterince öğretilmemektedir.

Bu araştırmada görsel materyallerin lise tarih derslerinde öğretmenler tarafından hangi amaçla ve nasıl kullanıldığı belirlenmeye çalışılmıştır. Ayrıca bu tarih öğretmenlerinin görsel kullanım durumları ile öğrencilerin görsel okuma beceri düzeyleri arasında ne gibi bir ilişki olduğu da ortaya konulmaya çalışılmıştır.

1.3. Alt Problemler

Araştırmanın yukarıda zikredilen amacı doğrultusunda bu çalışma aşağıdaki alt problemleri cevaplamayı amaçlamaktadır:

1. Araştırma kapsamındaki tarih öğretmenlerinin görsel kullanım durumları nedir?
2. Araştırma kapsamındaki lise öğrencilerinin görsel okuma beceri düzeyleri nedir? Öğretmenlerin görsel kullanım durumlarına bağlı olarak öğrencilerin görsel okuma beceri düzeyleri değişmekte midir?

1.4. Varsayımlar

1. Araştırmada kullanılan veri toplama araçlarının amaca uygun ve yeterli güvenilirliğe sahip olduğu varsayılmaktadır.
2. Araştırmada kullanılan veri toplama araçlarının lise öğrencilerinin seviyesine uygun olduğu varsayılmaktadır.
3. Öğrencilerin kendilerine yöneltilen soruları samimiyetle ve içtenlikle cevapladıkları varsayılmaktadır.

1.5. Sınırlılıklar

1. Araştırma Erzurum ili, Yakutiye ve Palandöken merkez ilçelerinde görev yapan tarih öğretmenleri arasından kolay ulaşılabilir örneklem yolu ile seçilen 19 öğretmen ile sınırlıdır.
2. Araştırma 2013-2014 eğitim-öğretim yılında Erzurum ili, Yakutiye ve Palandöken merkez ilçelerinde bulunan 4 farklı lisede öğrenim gören 9. ve 10. sınıf öğrencileriyle sınırlıdır.
3. Veri toplama araçları, öğretmenlere uygulanan yapılandırılmış gözlem formu ve öğrencilere uygulanan 3 adet “Görsel Okuma Düzeyi Formu” ile sınırlıdır.
4. Görsel okuma düzeyi formu, her biri 15 dakika süren ve farklı formatlarda görsel içeren üç uygulama ile sınırlıdır.
5. Görsel okuma düzeyi formunda kullanılan görsel sayısı “İstanbul haliç bölgesinin 1920’li yıllar ile 2000’li yıllarını” gösteren karşılaştırmalı iki

fotoğraf, “1. Dünya savaşı zamanında Amerikalılar tarafından propaganda amaçlı hazırlanmış” olan poster ve Osmanlı döneminde Nakkaş Osman ve ekibi tarafından “İstolni Belgrad Kalesinin fethini tasvir eden” minyatür ile sınırlıdır.

6. Bu araştırmada deneysel desen kullanılmamış öğrencilerin görsel okuma becerisi düzeylerine etki eden tüm değişkenler değerlendirmeye alınmamıştır.

1.6. Terimlerin Tanımlanması

Tarihi Kaynaklar: “İnsanların toplumsal yaşantıları sonucu oluşan yazılı ve yazısız bütün belgelerdir” (Memiş, 1996, s. 75).

Görsel Okur Yazarlık: Görsel mesajları anlama ve yine görsel mesajlar üretebilme yeteneğidir (Bleed, 2005)

Fotoğraf: “Görüntüyü, ışığa karşı duyarlıklı (cam, kâğıt gibi) bir yüzey üzerinde özel makine ile tespit etme işlemi” (Türk Dil Kurumu, Türkçe Sözlük, 1998, s. 800)

Poster: “Resim, çizgi, renk ve kelimelerin görsel birleşiminden oluşan materyallerdir” (Gülbahar, 2012, s. 92).

Minyatür: “Yazma eserlerde anlatılan olayları görselleştirmek üzere yapılan kitap resimleridir” (Mahir, 2012, s. 15)

İKİNCİ BÖLÜM

2. KURAMSAL ÇERÇEVE VE İLGİLİ ARAŞTIRMALAR

Bu bölümde, çalışılan konu ile ilgili kuramsal çerçeve oluşturularak, ilgili literatürde görsel materyal kullanımı ve görsel okuma becerileri üzerine yapılan ulusal ve uluslararası çalışmaların sonuçları hakkında bilgiler yer almaktadır.

2.1. Tarihsel Kaynaklar

Togan, tarihi “Geçmişte meydana gelen olayların seyrinden, hatta madde ve eşyanın geçmiş ve bugünkü durumundan bahseden her yazı ve her hikâye” (1985, s. 2) olarak tanımlamıştır. Kütükoğlu ise, tarihi “geçmişin bilimi” (1998, s. 1) olarak ifade etmektedir. Tarihin inceleyip araştırdığı geçmiş hiçbir zaman kaybolmaz ve yok olmaz. Çünkü tarih geçmişte meydana gelen olayları araştırıp günümüze aktarırken o olayları kayıt altına alan ve belgeleyen bir takım kaynaklardan faydalanır (Carr, 1987).

Tarihçiler, tarihin faydalandığı kaynakları; “yakın ve uzak geçmişe ait, eski zamanlardan günümüze intikal etmiş eserler” (Baymur, 1945, s. 37), “insanın toplumsal yaşantılarından doğan tüm yazılı ve yazısız belgeler” (Paykoç, 1991, s. 111) ve “olayın bizatihi içinden geldiği bilgi, belge ve kalıntıların tümü” (Köstüklü, 2001, s. 14) şeklinde tanımlamışlardır.

Bu tanımlamalardan yola çıkarak tarihin faydalandığı bu kaynakların bizlere bilgiler veren ve geçmişin izlerini günümüze taşıyan materyaller olduklarını söyleyebiliriz (Acun, 2011 a). Tarihin kaynaklarını sadece el yazma veya matbu belgeler oluşturmaz. Örneğin sanat eserleri, seramikler, giyim eşyaları, tarım aletleri, mimari yapıları, müzik aletleri, resimler, fotoğraflar, minyatürler, filmler gibi farklı formatta birçok kaynak tarihin kaynakları arasında sayılabilir. Bu kaynaklardan yararlanılarak geçmiş hakkında birtakım bilgilere ulaşılabilir. Aynı zamanda bu kaynakların hepsi birincil kaynak olarak da düşünülebilir (Shiroma, 2000, s. 1).

2.2. Tarihsel Kaynakların Tasnifi

Geçmiş hakkında bilgi edinebildiğimiz yazılı veya yazısız her türlü malzeme tarihin kaynağıdır. Fakat geçmişe dair bilgi veren her malzemeyi bir kaynak olarak nitelendirmek doğru değildir. Çünkü bir malzemenin kaynak olarak nitelendirilebilmesi için ya içerdiği bilgilerin meydana geldiği dönemde yazılmış ve oluşturulmuş olması ya da o dönemlere yakın kaynaklardan faydalanılarak oluşturulmuş olması gerekir (Kütükoğlu, 1998). Bu bakımdan kaynakları oluşturdukları döneme ve kaynak olma özelliklerine göre birinci elden kaynaklar ve ikinci elden kaynaklar olarak tasnif etmek mümkündür.

2.2.1. Birinci elden kaynaklar

Ata (2009, s. 1) birincil kaynakları, “çalışılan olayın geçtiği döneme ait kaynaklar” olarak açıklamıştır. Dolayısıyla birinci el kaynaklar, çalışılan konunun, kişinin ve çalışıldığı dönemin izlerini taşır ve çalışılan konu ile ilgili en güvenilir bilgileri içerir (Acun, 2011 a). Craver (1999) birinci el kaynakların; olayın üzerinden uzun bir süre geçmesine rağmen insanları heyecanlandıran ve insanlarda olayı yaşıyormuş gibi duyguların oluşmasını sağlayan materyaller olduklarını dile getirmektedir. Ranke, belgelerin tarih araştırmalarında olmazsa olmaz bir yeri olduğunu ve tarih yazımının yalnız belgelere (yani birinci el kaynaklara) dayanılarak yapılabileceğini savunmuştur. Çünkü tarihi belgelerin içlerinde gerçeklerin gizli olduğunu, bu gizli gerçeklerin de birinci el kaynak durumunda olan belgelerin kritiklerinin yapılmasıyla ortaya çıkarılabileceğini belirtmektedir (Acun, 2010). Bu da tarih yazımında ve öğretiminde birinci el kaynakların ne kadar önemli olduğunu bir kez daha göstermektedir.

Bir tarihçi için bilgiyi elde edebileceği ana materyaller olan birincil kaynaklar sınıf içinde kullanıldıklarında öğrencilerin “gerçekleri görme, çıkarım yapma, fikirleri/düşünceleri formüleştirme gibi becerileri kazanmasını yani bir tarihçi gibi çalışmasını sağlar” (Craver, 1999, s. 8). Kaynağa dayalı bir öğretim ilgi çekebileceği için öğrencilerin dersi daha dikkatli dinlemelerini sağlar, sınıf içerisinde tartışma ortamını canlı tutar ve eleştirel düşünme becerilerinin gelişimine katkıda bulunur (Malkmus, 2008, s. 1). Aynı zamanda farklı türlerdeki birinci elden kaynakların

incelenmesi öğrencilere “birden fazla bakış açısı sunar, tarih boyunca insanların hikâyelerini belgeledikleri yolları keşfetmelerine, teknolojinin tarihsel rolü ve sınırlılıklarını öğrenmelerine yardım eder” (Bell-Russel, 2011, s. 2).

2.2.1.1. Birinci elden kaynakların tasnifi

Birinci el kaynaklar ile ilgili herkes tarafından kabul edilen ortak bir tasnif yapılmamıştır. Alan yazın incelendiğinde farklı sınıflandırmalar yapıldığı görülmektedir. Örneğin Kütükoğlu (1998, s. 19-20) birinci el kaynakları; a- Sözlü kaynaklar, b- Yazılı, çizili, sesli ve görüntülü kaynaklar, c- Müzeli malzeme olarak üç gruba ayırmıştır. Paykoç (1991, s. 111) tarihte kullanılan belge niteliğindeki birinci el kaynakları; a- Gözlem ve hatırlamalar, b- Haberler, c- Kalıntılar olarak sınıflandırmıştır. Acun (2011, s. 128) ise birinci el kaynakları tarihsel kaynak çeşitleri başlığı altında; a- Yazılı kaynaklar, b- Görsel kaynaklar, c- Sözlü kaynaklar olmak üzere yine üç gruba ayırmıştır. Amerikan Kongre Kütüphanesinde ise birinci el kaynaklar altı grup altında ele alınmaktadır. Bunlar;

a. Nesne Kaynakları: Buluntular, aletler, silahlar, icatlar, üniformalar, mezar taşları, kıyafetler, takılar ve mimari eserler.

b. İmaj Kaynakları: Fotoğraflar, filmler, videolar, güzel sanatlar.

c. İşitsel Kaynaklar: Sözlü tarih kayıtları, görüşme kayıtları, müzik kayıtları.

d. İstatistik Kaynakları: Nüfus verileri, haritalar, mimarî çizimler gibi.

e. Metin Kaynaklar: Gazeteler, mektuplar, tarihsel yemek kitapları, reklamlar, günlükler, bilinen tarihsel dokümanların orijinal metinleri.

f. Halk Kaynakları: Aile fotoğrafları, atadan kalma aletler ve malzemeler, giysiler (Ata, 2009, s. 1).

Bu araştırmada birinci el kaynaklar yazılı kaynaklar, nesne kaynakları ve görsel ve işitsel kaynaklar olmak üzere üç grupta¹ ele alınmıştır.

¹ Bu sınıflandırma bilgilendirme amacıyla yapılmıştır. Bazı kaynaklar bu sınıflandırmada birden çok gruba dâhil olabilmektedir. Örneğin üzerinde yazı bulunan bir resim görsel-yazılı kaynak, üzerinde resim bulunan bir vazo ise nesnel-görsel kaynak olarak sınıflandırılabilir.

2.2.1.1.1. Yazılı kaynaklar

Bir tarihçinin araştırma yaparken en fazla başvurduğu kaynakların başında yazılı kaynaklar gelmektedir (Acun, 2011a). Yazılı kaynaklar; “ferman, berat, emir, hüküm, ahidname, muahedenameler, hükümdarların imza ve mühürleri, (kanunname, nizamname, adaletname) gibi hukuki içeriğe sahip belgeler, noter belgeleri, mektuplar, plan ve haritalar, şecereler, takvim ve yıllıklar, vakayinameler, biyografiler, otobiyografiler, seyahatnameler, hatıralar, süreli yayınlar” (Kütükoğlu, 1998, s. 20-24) olarak gösterilebilir.

Blyth ve Hughes (1997) ise yazılı kaynakları 5 başlıkta toplamışlardır:

a) Kişisel Kayıtlar: Mektuplar, günlükler, dergiler, gazetelerden kesilerek yapıştırılan haberlerin oluşturduğu defterler, diyagramlar, yetki belgeleri (sertifikalar), müfredat defterleri, envanter defterleri, vasiyetnameler, ev planları, faturalar, okul raporları, atama belgeleri ve kimlik kartları vb.

b) Kültürel ve Estetik Kayıtlar: Tarih hikâyeleri, şiirler, çocuk ninnileri, şarkılar, halk türküleri, konser besteleri, oyunlar, yemek tarifi kitapları, reklamlar, ilanlar, afişler, magazin dergileri, referans kitapları vb.

c) Yerel Kayıtlar: Okul kayıtları, cadde isimleri, yer isimleri, yön levhaları, rehberler, dini kurumların kayıtları, haritalar, kılavuz kitaplar, yerel gazete ve dergiler, nüfus sayımı kayıtları, yerel tarih broşürleri, arşiv vesikaları, yerel hükümetin resmi yayınları vb.

d) Hükümet Kayıtları: Ulusal nüfus istatistikleri, ulusal haritalar, komisyon raporları, meclis zabıtları, antlaşmalar, Kraliyet kayıtları, resmi istatistikler vb.

e) Kâğıt Olmayan Kayıtlar: Papirüsler, levhalar, plakalar, kil tabletler, mimari yapılar, mezar taşları, madeni paralar, el işlemleri vb. (Akt. Doğan, 2007, s. 28-29).

Tarihe konu olan yazılı materyallerin gerek devletlerarası yazışmalarla, gerekse bireysel kayıtlar sonucu oluştuğu söylenebilir. Yazılı materyallerin muhafaza edildiği yerler ise arşivler ve kütüphanelerdir. Yazılı kaynaklar devlet arşivlerinde olabileceği gibi özel arşivlerde de olabilmektedir. Örneğin Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü tarafından muhafaza edilen Osmanlı ve Cumhuriyet arşivleri, Genel Kurmay, TBMM bünyesinde bulunan arşivler, devlet veya yarı devlet kuruluşu olmayan kuruluşların

oluşturmuş oldukları özel arşivler araştırmacılar için önemli veri kaynaklarını bünyelerinde barındırmaktadırlar. Bu arşivlere şahsen gidilip belgelere ulaşma imkânı olduğu gibi internet üzerinden de ulaşılabilme imkânı bulunmaktadır. Nasıl ki bir fen bilimci gidip laboratuvar ortamında deneylerini yapıyor ve sağlam delillere ulaşmaya çalışıyor ise işte bir tarihçi için de arşivler, bir laboratuvar gibi hizmet vermektedir. Tarihçi o arşive girerek sağlam ve güvenilir belgelere sıkı incelemeler sonucunda ulaşmaya çalışmaktadır (Stanford, 2013). Arşivlerde yer alan bu belgelerin orijinal olma yüzdesi yüksek olsa da bazı belgelerin araştırmacıları yanıltma ihtimali her zaman vardır. Bu bakımdan araştırmacının belgelerin orijinalliği ve güvenilirliğini çok dikkatli incelemesi gerekmektedir (Acun, 2013).

2.2.1.1.2. Nesne kaynakları

Genel bir tanımlama ile “belli bir ağırlığı ve hacmi, rengi olan her türlü cansız varlığa” nesne denir (TDK, 1998, s. 1647). Nesnelere tarihi olayların izlerini yansıtan önemli kaynaklar arasında yer almaktadırlar (Özbaş, 2012). Tarihi nesne kaynakları; giysiler, süsler, takılar, aletler, eşyalar, oyuncaklar, ürünler, paralar, belgeler, el yazmaları, anılar, günlükler, mektuplar, dergiler, kitaplar, mühürler, çekler, pullar, sanat ürünleri, ulaşım ile ilgili maket ya da modeller, barınma ile ilgili maket ya da modeller şeklinde sınıflandırılabilir (Paykoç, 1991). Kütükoğlu (1998) ve Özçelik (2011) ise nesnelere; kitabeler, heykeller, zafer takları, lahid ve mezar taşları, hudut ve kilometre taşları, madalyalar, örf ve adetlere ait maddi kalıntılar, dil, insan vücudu kalıntıları, paralar, arma ve mühürler şeklinde gruplandırmışlardır.

Geçmiş dönemlerden kalan nesnelere görmek ve onlara dokunmak kişilerde o dönemde yaşamının nasıl bir his olduğunu uyandırabilir (Özbaş, 2012), aynı zamanda görülebilir ve hissedilebilir olduklarından dolayı gerçeklik duygusu verebilirler (Yiğit, Özmen ve Akyıldız, 2005). Bu bakımdan gerçek yaşamdan alınan nesnelere öğretimi ortamlarında kullanılması, öğrencilerin gerçek hayatı anlamalarına yardımcı eder (Halis, 2002).

Öğretim ortamlarında gerçekleştirilen en iyi öğrenmelerden biri nesnelere kaynaklarla (eşyalar) etkileşim sonucu meydana gelir (Sarıtaş, 2013). Çünkü gerçek nesnelere kullanılması öğretilecek olan konuyu görselleştirir (Tan, 2005). Bu bakımdan

da öğretimin etkinliğini artırır, öğrencilerin motivasyonlarını artırır, dersi eğlenceli hale getirir, öğrenilen bilgilerin kalıcılığını sağlar ve öğrencilerin gerçek dünyayı anlamalarına yardımcı olur (Yanpar, 2011). Fakat gerçek eşyalar (nesneler) bazen öğrenme-öğretme ortamına getirilemeyecek kadar büyük veya gözlenemeyecek kadar küçük, satın alınamayacak kadar pahalı, çok kirli ve tehlikeli ya da çok hassas olabilir. Böylesi durumlarda gerçek nesnelerin yerine modelleri, onları gösteren resim, şema ve grafik gibi görsel materyallerin kullanılması öğrenme ve öğretme bakımından daha yararlı olabilir (Yalın, 2012).

Nesneler öğretim ortamlarında kullanılırken bir takım hususlara dikkat etmek gerekmektedir; kullanılan nesneler sınıfın her yerinden görülebilecek büyüklükte olmalı fakat öğrencilerin dikkatlerini başka yöne çekecek büyüklük ve ağırlıkta olmamalıdır. Sadece üzerinden açıklama yapılacağı zaman gösterilmeli diğer zamanlarda gösterilmemelidir. Çünkü kullanılan nesne o anda işlenen konu ile ilgili değil ise öğrencilerin dikkatini çekerek dersten uzaklaşmalarına neden olacaktır. Kullanılacak olan nesneye öğrencilerin tek tek bakmaları hem çok zaman alacağından hem de öğrencilerin diğer öğrenme ve öğretmen etkinliklerinden uzaklaşmalarına neden olacağından dolayı öğretmen nesneyi sınıfta dolaştırıp kısa bilgiler vermelidir. Daha sonra bu nesneler öğrencilere verilerek incelemeleri sağlanabilir (Halis, 2002).

2.2.1.1.3. Görsel ve işitsel kaynaklar

Görsel ve işitsel kaynaklar göze, kulağa veya ikisine birden hitap eden kaynaklar olarak tanımlanabilir. Tanımdan anlaşılacağı üzere görsel ve işitsel kaynaklar üç gruba ayrılır:

a) Görsel Kaynaklar

Görsel kaynaklar insanların beş duyu organından biri olan görme duyu organına hitap eden materyallerdir (Çelik, 2012). Tarihin kaynak olarak kullandığı görsel materyaller arasında: resimler, fotoğraflar, haritalar, planlar, taslaklar, krokiler, pullar, afişler, ilanlar, reklamlar, tablolar, gravürler, minyatürler, posterler vb. sayılabilir (Paykoç, 1991; Kütükoğlu, 1998; Acun, 2011a; Bayram, 2006; Akbaba, 2009; Şimşek, 2012) .

20. yüzyılın başlarından itibaren yerel tarih anlayışının gelişmesiyle beraber, tarihin kaynak (belge) olarak sıkışmış olduğu o dar kalıp kırılarak sınırları genişlemeye başlamıştır. Sınırların genişlemesi ile tarihsel kaynak olarak sadece yazılı kaynakların kabul edildiği o anlayışta değişmeye başlamış ve özellikle görsel kaynakların tarihte kullanılmaya başlanması ile tarihsel kaynak çeşitliliği artmıştır (Arslan, 2013).

Tarihte kullanılan görsel kaynaklar, geçmişten günümüze kadar yaşanmış tarihi olayların hafızlar da canlandırılmasına katkı sağladığı gibi bu kaynaklardan tarihi belge niteliğinde olanlarının seçilmesi ve akademik çalışmalarda kullanılması gerekmektedir. Çünkü akademik ve tarih araştırmalarında kullanılacak olan bu kaynaklar, tarihi bulguların ortaya çıkarılmasına ve bu bulgular ışığında tarihin yeniden yorumlanmasına katkı sağlayacaktır (Acun, 2011b).

b) İşitsel (Sözlü) Kaynaklar

Literatürde sözlü kaynaklar olarak adlandırılan işitsel kaynaklar “geçmişe ilişkin sözlü tanıklıkların kayda geçirilmesi ve analiz edilmesi” (Stradling, 2003, s. 196) olarak tanımlanmaktadır. Kütükoğlu ise; sözlü kaynakları “menşe’i belli olan veya olmayan fakat ağızdan ağıza söylenerek gelen tarihi şiirler, hikâyeler, efsaneler, destanlar ve menkıbeler” olarak tanımlanmaktadır (Kütükoğlu, 1998, s. 19). Sözlü kaynakları tarihi şiirler, destan, hikâye, efsane, menkıbe, fıkra, manalı sözler, atasözleri vb. olarak sınıflandırmak mümkündür (Bernheim, 1936; Özçelik, 2011).

Sözlü kaynaklardan bilgi toplama ya olayı yaşamış kişi ile ya da olaya şahit olan kişiler ile yapılan görüşmeler yoluyla elde edilebilir (Acun, 2013, s. 146). Bu iki yolla elde edilen sözlü kaynaklar iki ayrı amaç için kullanılmaktadır. Bunlardan ilki “geçmişin yeniden kurgulanmasına yardımcı olmak”, ikincisi de “insanların geçmişi nasıl yorumladığını anlamaya yardımcı olmaktır” (Stradling, 2003, s. 196). Sözlü kaynaklar yazılı kaynakların yeterli olduğu durumlarda kullanılmamalıdır. Sadece yazılı kaynakların konuyu aydınlatamadığı durumlarda sözlü kaynaklardan yararlanma yoluna gidilebilir (Özçelik, 2011).

Bir tarih dersine yakın bir geçmişte olmuş bir olay ile ilgili döneminin olaylarını yaşamış görmüş bir kişinin getirilmesi ve öğrencilerin bu kişi ile doğrudan konuşmaları onların olay hakkında birinci ağızdan bilgi almalarını sağlayacaktır. Öğrencilerin gelen

kişiyeye yaşamış olduğu olay ile ilgili sorular sorup kişinin görüşlerini almaları onların derse olan ilgilerini arttıracakđı gibi konuya daha iyi motive olmalarına da katkı yapacaktır (Paykoç, 1991).

Ancak sözlü kaynak olarak faydalanılacak olan kişilere her zaman ulaşmak mümkün değildir. Günümüzde teknolojinin gelişmesi ile internet üzerinden sözlü kayıtların arşivlendiği siteler yer almaktadır ve bu siteler aracılığı ile sözlü kaynaklara ulaşmak mümkündür. Bu tür gelişmeler olmasına rağmen yine de birçok tarihçi tarihi araştırmalarını resmi belgeler üzerinden yürütmektedir ve sözlü kaynakların güvenilirliğine şüpheyle bakmaktadır. Çünkü onlar kişilerin olayları veya kişileri yanlış anımsama veya başkasından duymuş olma ihtimali olabileceğini düşünmektedirler. Fakat yakın tarihi araştıran bir tarihçi arşivlerden veya kütüphanelerden elde edeceği belgelerin dışında daha farklı kaynaklara da yönelmek zorundadır (Stradling, 2003).

c) Görsel- İşitsel Kaynaklar

Ses ve görüntü ile insanların hem göz hem de kulağına hitap eden materyallerin tamamına görsel-işitsel kaynaklar denir (Baytekin, 2011). Tarih araştırmalarında kaynak olarak kullanılabilcek görsel-işitsel materyalleri belgesel, haber görüntüleri, film, dizi film ve kişisel kayıtlar olarak sayabiliriz.

Görsel-işitsel kaynaklar, geçmişte meydana gelen ve tekrar edilmesi mümkün olmayan olayların kayıt altına alınarak tekrar görüntülenmesine olanak sağladıklarından dolayı bir tarihçinin o olay ile ilgili belgelerde bulamadığı ayrıntıyı görmesine olanak sağlar (Acun, 2011a). Birden çok duyu organına hitap eden görsel-işitsel kaynaklar öğrencilerin öğrenmelerini kolaylaştırıp ve aynı zamanda öğrenme ve öğretme etkinliklerinde verimin arttırılmasını sağladıklarından dolayı, öğretim ortamlarında kullanılan önemli kaynaklar arasında yer almaktadırlar (Tan, 2005).

Eğitim teknolojisinin hızla gelişmesi ile beraber eğitim-öğretim ortamlarında kullanılan görsel-işitsel kaynaklar öğretmenlere birçok yönden kolaylıklar sağlamıştır (S. Akbaba ve Samancı, 1997). Fakat derslerde kullanılacak olan görsel-işitsel kaynaklardan yeteri kadar faydalanılabilmesi için uygun kaynakların, uygun zamanda, uygun yerde ve uygun bir biçimde kullanılması gerekmektedir (Küçükahmet, 2002).

Görsel-işitsel kaynakların öğretim ortamlarında kullanılması öğretimde verimin artırılması bakımından önemli faydalar sağlamaktadır (Tan, 2005). Çünkü bu kaynakların sınıf ortamında kullanılması zaman ve söz bakımından ekonomi sağlar, karmaşık fikirlerin basit bir şekilde açıklanmasına yardımcı olur, öğretimi canlı ve açık bir hale getirip zenginleştirdiği gibi (Küçükahmet, 2002), öğrencilerin konuya dikkatini çeker, odaklanmalarını sağlar ve farklı bakış açısı kazanmalarına yardımcı olur (Çelik, 2012). Fakat bazı öğretmenler bu tür kaynakları kullanmaktan çekinmektedirler. Bunun sebepleri arasında o kaynağı kullanmayı bilmemeleri ve bu tür modern kaynakların onların yerini alacağı düşüncesi yatmaktadır. Oysaki öğretmenlerin bu hususta bilmeleri gereken en önemli nokta bu kaynakların öğretmenin yerine değil, sadece öğretmenlerin yanında birer yardımcı materyal olarak kullanılabilirdir (Küçükahmet, 2002).

2.2.2. İkinci elden kaynaklar

İkinci el kaynaklar, orijinal belgelerin, olayların ve çalışmaların yorumlandığı veya analiz edildiği kaynaklardır (“Understand the Difference,” 2005). Ata, ikinci el kaynakların, “birinci el kaynaklara dayanılarak hazırlanmış yazma eserler” olduğunu belirtmiştir (2009, s. 11). Stanford, ikinci el kaynakları “tarihi bir olayın geçtiği dönem veya o dönemin bir tarafı üzerine yapılan çalışmalar” olarak tanımlamaktadır (2013, s. 153). Paykoç (1991), birinci elden kaynakların incelenmesi ile oluşturulan kaynakları ikinci elden kaynak olarak ifade etmiştir.

İkinci el kaynaklar, “birinci elden kaynakları tanımlayan, yorumlayan, analiz eden veya birinci elden kaynaklardan elde edilen sonuçları tartışarak bunlar hakkında yorum yapan kaynaklardır. Bilimsel alanda ikinci el kaynaklar bulgu sürecini basitleştiren ve temel literatürü değerlendiren çalışmalardır. Aynı zamanda yeni bilgiye değer katan, bilgiyi yeniden organize eden, yorumlayan, özetleyen ve endeksleyen çalışmalar olarak kabul edilebilirler” (“Primary and Secondary Sources,” t.y. s. 1).

İkinci elden kaynakları tarih ile ilgili gazete, dergi, kitap, makale vb. şeklinde sıralayabiliriz. Nichol; ikincil kaynakları “tarih dergilerinden alınan makaleler, ders kitapları, monografiler ve biyografiler” olarak sınıflandırmıştır (1991, s. 20).

Bu araştırmada tarihin yukarıda tasnifi verilen kaynaklarından görsel kaynakların tarih derslerinde öğretmenler tarafından kullanım durumları ve bu

kullanımın lise öğrencilerinin görsel okuma becerilerine yansması ortaya konmaya çalışılmıştır.

2.3. Görsel Kaynakların Tarih Öğretiminde Kullanımı

Tarih derslerinin geleneksel yöntemlerle işlenmesinden dolayı öğrencilere sıkıcı ve itici geldiği bilinmektedir. Bu dersin insanlara itici gelmesinin sebepleri arasında; dersin soyut olarak işlenmesi, öğretmenlerin derslerde genelde sözlü ifadeler kullanarak ders işlemeleri ve bunun akabinde de tarihin sürekli olarak ezberleneceği mantığının oluşması yer almaktadır (Şimşek, 2003). Tarih derslerinde bu mantığın oluşmasından dolayı özellikle küçük yaştaki öğrenciler geçmiş dönemlerde meydana gelen olayları anlamlandırmada ve yorumlamada bir takım problemler yaşamaktadırlar (Demircioğlu, 2012). Bu problemlerin yaşanmasında öğretmen merkezli derslerin işlenmesi, öğrencilerin dinleyici konumda olmaları ve öğretimin ezbere dayalı yürütüldüğü bir tarih öğretim sürecinin etkili olduğu söylenebilir (Balkaya, 2002).

Öğretmenlerin sınıf ortamında birincil kaynakları kullanarak ders işlemeleri öğrencilerin derslerde daha aktif rol almaları ve tarihçilik becerileri geliştirmelerini sağlayabilir. Çünkü fotoğraf, harita, ses kayıtları ve diğer bütün görsel dokümanların kullanımında öğrencilere yöneltilecek olan “ne gördün?” ve “ne duydun?” gibi sorularla gözlem yapmaları sağlanabildiği gibi aynı zamanda öğrencilerin sınıf ortamında cesaretlendirilmeleri sağlanabilir ve öğrenciler daha aktif, sorgulayıcı ve araştırmacı konumuna getirilebilir (“Using Primary Sources” t.y.). Böylece öğretmenler öğrenciye doğrudan cevabı vermek yerine onu çeşitli sorular ile yönlendirerek, onun kendi düşünce ve yorumlarından yola çıkarak sonuca ulaşmasına yardımcı olmaya çalışmalıdır (Byrne, t.y.). Doğan’a göre kaynak merkezli öğretim, “Öğrencilerin yazılı tarihe elleriyle dokunmalarını sağlar. Tarihî kaynakların yorumlanması, güncel kaynakların analizi ve değerlendirilmesine katkı sağlar. Birinci elden kaynakları kullanmak yoluyla öğrenciler, bir bakış açısı ve ön yargının bir kanıtı nasıl etkileyeceğini bilerek öğrenme süreçlerini gerçekleştirirler” (2007, s. 134).

Ata (2009, s. 3), birinci el kaynak kullanımının faydalarını; “öğrencilerin önemli tarihsel kavramlarla karşılaşmasını sağlar, geçmişte yaşamış insanların yaşamı ile doğrudan temas kurmalarını sağlar, çok değişik yaklaşımları görmelerini sağladığı gibi;

bilgi, beceri ve analiz yeteneklerini geliştirir. Öğrencilerin birincil kaynaklarla doğrudan uğraşmaları; eleştirel düşüncelerine, sorular sormalarına, zekice çıkarımlar yapmalarına, mantıklı açıklamalar geliştirmelerine ve olayları yorumlamalarına yol açacaktır” şeklinde sıralanmıştır.

Stradling (2003) ise, öğretimde kullanılan kaynakların öğrenciler için faydalarını;

- Belgelerde bulunan referans numarası ve tarih gibi kayıtlar vasıtası ile olayların nasıl ve ne zaman geliştiği hakkında bilgi edinmelerini,
- Ders kitaplarında özet olarak verilen bilgilerin haricinde daha detaylı bilgi almalarını,
- Tarihi bir olayı anlatan görgü tanıklarının ifadeleri ile daha sonra tarihçilerin yapmış oldukları yorumları karşılaştırma imkânı verdiğini,
- Farklı kaynakların incelenmesi ile olaylara birden fazla bakış açısıyla bakmalarını sağladığını belirtmiştir.

Ancak birincil kaynak kullanımının avantajları olduğu gibi birtakım dezavantajları da vardır. Mesela kaynak kullanımı hazırlık gerektiren ve zaman harcanması gereken bir uygulamadır. Aynı zamanda seçilen kaynaklarında sınıf seviyesine göre seçilmesi ve düzenlenmesi de gerekmektedir. Aksi takdirde bu durum tarihi olayların anlaşılmasına veya yanlış anlaşılmasına yol açabilir (Byrne, t.y.).

2.3.1. Tarih derslerinde kullanılabilir görsel türleri

Görsel kaynaklar, “görüntüye dayalı, gözün görebildiği, geçmişe ait her tür veriyi kapsayan kaynaklardır” (Acun, 2013, s. 136). Bu kaynaklarda, “alıcılarda çoklu algılama etkisi yapan bir açıklık ve doğruluk söz konusudur” (Spencer, 2011, s. 32). Derslerde alıcıların (öğrencilerin) ne kadar çok duyu organına hitap edilirse öğrenme ve öğretme ortamındaki öğrenme aktiviteleri de o kadar çok kalıcı olur (Başboğaoğlu, 2012, s. 69; Kaya, 2006). Öğrencilerin duyu organlarına hitap ederek kalıcılığın sağlanması ise görsel materyallerin kullanılması ile mümkündür.

Tarih derslerinde kullanılan görsel materyalleri formatlarına göre iki boyutlu ve üç boyutlu olmak üzere iki gruba ayırabiliriz. Fakat tarih derslerin de genellikle iki

boyutlu görsellerin kullanılmasından dolayı ve konuyu sınırlandırmak adına iki boyutlu görsel kaynakların neler oldukları üzerinde durulacaktır.

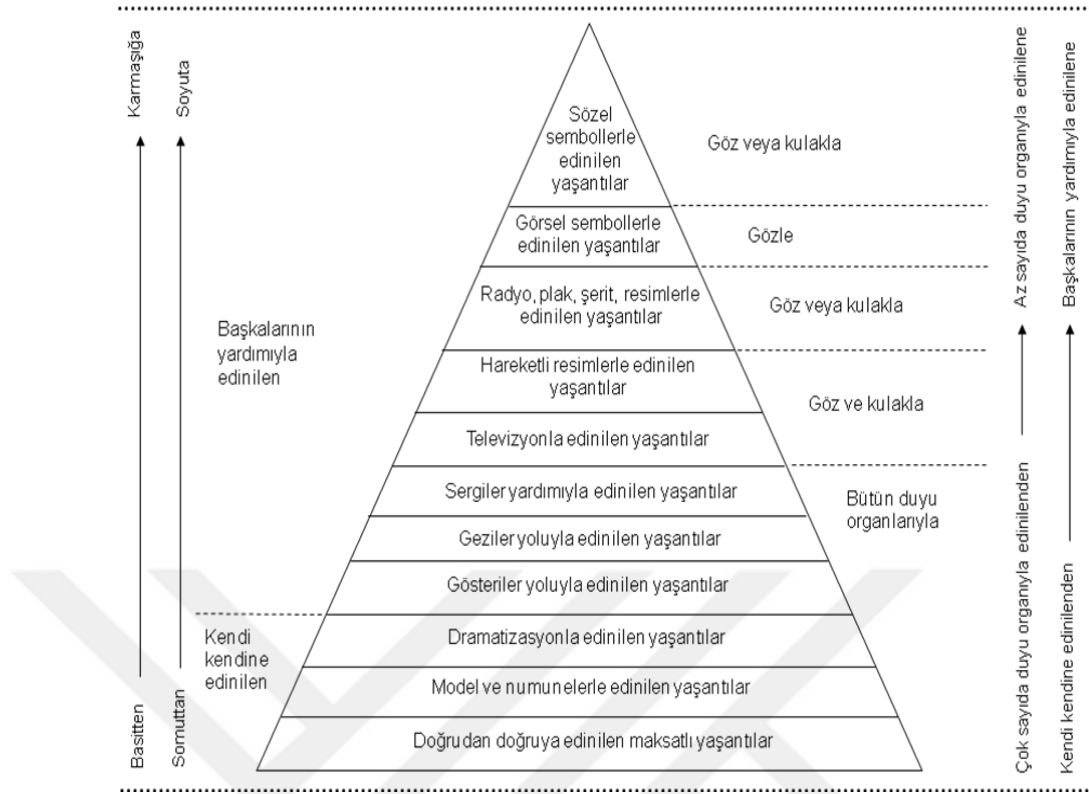
Şimşek, iki boyutlu görsel kaynakları iki ana grupta toplamıştır, bunlar;

- a- Gerçeğe yakın tasviri amaçlayan görseller (fotoğraf, resim, ekiz, gravür, minyatür ve karikatür),
- b- Gerçeği sembolik olarak kodlayan görseller (tablo, grafik, çizim, tarih şeridi, harita ve şema) (Şimşek, 2012, s. 138).

Çeşitli formatlarda kullanılan öğretim materyallerinin, öğretim ortamlarındaki işlevleri ve önemi Edgar Dale (1969) tarafından oluşturulan yaşantı konisinde gösterilmektedir.

Yaşantı konisinin dayandığı temel ilkeler:

1. Öğrenme işlemi ne kadar çok duyu organı ile yapılırsa o kadar iyi öğrenilir ve bir o kadar da geç unutulur.
2. En iyi öğrendiğimiz şeyler, kendi kendimize yaparak öğrendiğimiz şeylerdir.
3. Öğrendiğimiz şeylerin çoğunu gözlerimizin yardımıyla öğreniriz.
4. En iyi öğretim somuttan soyuta ve basitten karmaşığa doğru giden öğretimdir (Çilenti, 1992, s. 57).

Şekil 2.1. Yaşantı konisi (Çilenti, 1992, s. 56)

Dale'nin yaşantı konisinden de anlaşılacağı üzere en iyi öğrenme şekli basitten karmaşığa ve somuttan soyuta doğru giden öğrenmelerdir. Ayrıca kişinin bizzat yaparak ve yaşayarak gerçekleştirmiş olduğu öğrenmeler de en kalıcı öğrenmelerdendir. “İnsanlar, okuduklarının % 10'unu, İşittiklerinin % 20'sini, gördüklerinin % 30'unu, hem görüp hem işittiklerinin % 50'sini, söylediklerinin % 70'ini, yapıp söylediklerinin ise % 90'mı hatırlarlar” (Çilenti, 1992, s. 36). Buradan da anlaşılıyor ki, öğretim sürecinde öğrencilerin duyu organlarına ne kadar çok hitap edilirse soyut olan bilgileri somutlaştırdığı için öğrenme daha çok zenginleşir, öğretimin anlamlılığı, kalıcılığı, hızlı olması ve etkinliği o paralel doğrultusunda artar (Çelik, 2012; Alkan, 1998; Tan, 2005). Fakat tarih derslerinde yaparak ve yaşayarak öğrenme olmayacağından dolayı, görsel öğelerle desteklemek gerekmektedir (Şimşek, 2003).

Şimşek, Dale'nin yaşantı konisini farklı bir bakış açısı ile alarak konide kullanılan piramidin tabanından tepeye doğru bakıldığında kalıcı öğrenmelerin sağlanmasında davranışçı yaklaşım öğelerinin ön plana geçtiğini düşünmektedir:

İlk olarak koniden anladığımızı göre görsel öğeler, gerçeği somut ve basit bir biçimde ifadelendirmeye imkân vermesi yönüyle temel öğretim araçlarıdır. Burada bir öğrenme materyalinden bahsederken “somut ve basit ifadelendirmeye imkân vermesi” davranışçı yaklaşımın konuyu parçacı bir yaklaşımla ele almasından izler taşır. İkincisi, yaşantı konisinden hareketler “bir kişinin ne kadar çok dış uyarıcıya maruz kalırsa o derece kalıcı ve zengin öğrenmeye sahip olacağı” tezinin işlenmesi de öğrenmenin “dışsal kaynaklı bir uyarıya tepki verme” biçiminde ele alınmasındandır. Üçüncü olarak da öğretim materyallerinin her birinin belli rakamsal (yüzde) ifadelerle sınıflanması ve sınırlandırılması olarak söylenebilir. Oysa öğrenme ne davranışçı öğretim kuramcılarının belirttiği gibi dışsal uyarılara verilen tepkilerden ibarettir, ne de Dale'nin tanımladığı gibi mekanik ve basit bir süreçtir. Çünkü davranışçı kuramının iddia ettiği gibi bir öğrencinin dışarıdan farklı uyarıcılara maruz kalması, onun duyu kaynaklarını zenginleştiren bir durum olsa da öğrenmeye ilişkin bir çıkarımda bulunmak için yeterli sayılmaz. Kaldı ki bu, öğrenme olgusuna ilişkin durumu anlamaya çalışan araştırmacılar açısından da doğrudan bir gösterge oluşturmaz. Üstelik dış uyarıcılara maruz kalan öğrencinin (ya da davranışçı kurama göre organizmanın) sadece bu dış uyarıcılara cevap vermesinin (tepkisinin) öğrenme olarak tanımlanması da doğru olmaz. Bu durumda öğrencinin, öğrenme sürecine katkı sağlayan (yani öğrencinin isteği, beklentileri, hedefi, öğrenme stili, algısı) öğrenme yaşantısına uygun olarak dış uyarıcıların etkili bir öğrenme sunabilmeleri, ancak onların etkili bir biçimde öğrenme sürecine dâhil edilmeleriyle mümkün olduğunu yeniden hatırlatmakta yarar vardır (2012, s. 136-137).

Şimşek'in yaşantı konisi ve görseller üzerine belirttiği bu ifadeler, gerek görsellerin tarih derslerinde kullanımında gerekse bu konu üzerine yapılacak akademik araştırmalarda göz önünde bulundurulmalıdır.

Yukarıda formatlarına göre sıralanan görsel materyallerden, öğretmenlerin tarih derslerinde en çok kullandıkları ve araştırma konumuzda yer alan görsel materyallerden tarihsel resimler, tarihsel fotoğraflar, minyatürler, posterler, karikatürler, gravürler ve haritalara aşağıda başlıklar halinde detaylı bir şekilde yer verilmiştir.

2.3.1.1. Tarih derslerinde tarihi resim kullanımı

Resim, “varlıkların, doğadaki görünüşlerinin kalem, fırça gibi araçlarla kâğıt, bez vb. üzerinde yapılan biçimleri” şeklinde tanımlanmaktadır (TDK, 1998, s. 1856). Noel ve Goetz ders kitaplarında yer alan resimleri üç grupta sınıflandırmıştır;

- ✓ Süsleyici resimler,
- ✓ Açıklayıcı resimler,
- ✓ Metni tamamlayıcı resimler,
 - Konsantrasyon resimleri,
 - Durumsal resimler,
 - Problem resimleri,
 - Yaratıcı resimler,
 - Hareketli resimler (sıralamalı resimler),
 - Eleştirici resimler,
 - Önce-sonra resimleri (Akt. Köksal, 2003, s. 107-110).

Resimler, yeryüzünde bulunan canlı cansız bütün varlıkların sözlerle anlatılması zor olan durumlarının daha kolay bir şekilde anlatılmasını sağlayan materyallerdir. Bu materyaller tarihi bilgilerin öğretimi gibi birçok konuda, farklı birçok ders için kolaylıkla kullanılabilirler. Görsel materyaller içerisinde en yaygın olanı ve en çok kullanılanı resimlerdir (Bayram, 2006; Paykoç, 1991). Resimler, geçmiş dönemlerde yaşayan milletlerin, yazıya aktarılmamış olan deneyimlerini ve bilgilerini bizlerle paylaşmalarına imkân sağlar (Burke, 2003). Bu bakımdan tarih araştırmalarında kullanılan resimler tarihi birer belge niteliğindedirler (Memiş, 1996).

Resimlerle iletişim kurma ve mesaj verme olayı ilk insanların mağaralardaki çizimlerinden, günümüzde kullanılan kuşe kâğıda basılmış modern gazete, dergi gibi birçok materyalde kullanılan resimlere kadar gelmektedir. Tarih öğretiminde kullanılan resimler hem geçmişle ilgili kanıtların belgesi hem de tarih öğretimi için fevkalade bir öğretim materyalidir (Turner-Bisset, 2005). Dergiler, gazeteler, hikâye kitapları, ilan panoları, posta pulları, televizyon ekranları gibi birçok yerde resimlerle karşılaşmak mümkündür. Tüm bu durumlarda da resimler bizlere bilgi aktarır, açıklar, anlatır ve

kimi zamanda bizleri eğlendirip sevindirirler. Bu da göstermektedir ki resimler iletişimde çok önemli rol oynamaktadırlar (Moss, 2010).

Görsellerin geçmiş ile ilgili olaylara tanıklık etmeleri önemli bir değere sahiptir. Çünkü görseller yazılı belgelerin sunmuş olduğu kanıtları destekledikleri gibi onların eksikliklerini de kapatırlar. Aynı zamanda başka kaynakların geçmiş ile ilgili ulaşamadığı yönlerine ulaşma imkânı sağlarlar. Örneğin geçmiş bir dönemde yapılmış olan taç giydirme törenleri ve barış anlaşmaları olaylarının nasıl yapıldığını anlatan resimler ve gravürler, olayın heybetini ve olaylarda algılanması gereken şeylerin neler olduğu hakkında günümüz insanlarına görsel bir fikir verirler (Burke, 2003).

Resimler, öğrenciler için soyut olan ve sözlü olarak ifade edilmeye çalışılan düşünceleri somutlaştırmak için kullanılan en yaygın görsel materyallerdir (Halis, 2002). Bu bakımdan tarih öğretmenleri sınıf ortamında konularla ilgili tarihsel resimleri mümkün olduğunca kullanmaya özen göstermelidirler. Tarih öğretmenlerinin resimleri kullanmaya başlamadan önce dikkat etmeleri gereken bir takım hususlar vardır (Özdemir, 2014). Bu hususları Demircioğlu (2005, s. 121) şöyle açıklamaktadır:

- Derste kullanılacak olan resim veya resimlerin, öğretilecek konuyla bağlantısı açıkça ortaya konmalıdır,
- Derste kullanılacak olan resim veya resimlerin, konunun hedef ve davranışlarını hangi düzeyde gerçekleştirebileceği açıkça belirtilmelidir,
- Resimler, sadece alt düzey düşünce becerilerini değil, üst düzey düşünme becerilerini de gerçekleştirecek şekilde kullanılmalıdır,
- Öğrencilerin, gösterimi yapılan görseli anlayabilecek ve yorumlayabilecek bilgi ve beceriye sahip olup olmadığı tespit edilmelidir,
- Öğrenciler, görselleri okuyup anlamlandırabilecek bilgi ve beceriye sahip değilse, giriş davranışı kazandırmak için ne tür etkinlikler yapılacağına karar vermelidir,
- Kullanılan resim veya resimlerin ışığında, hangi öğretim yöntem ve tekniklerinin uygulanabileceği tespit edilmelidir,
- Resimlere dayalı öğretim etkinliği neticesinde meydana gelen davranış değişikliklerini ölçmek amacıyla, ne tür ölçme ve değerlendirme etkinlikleri yapılabileceğine karar verilmelidir.

Ayrıca Ceyhan ve Yiğit (2004, s. 102-103)'de, öğretim ortamlarında kullanılacak olan resimlerde dikkat edilmesi gereken ilkeleri şöyle izah etmektedirler:

Sadelik: Öğretim ortamlarında kullanılacak olan resimler basit ve anlaşılır olmalıdır.

Denge: Derslerde kullanılacak olan resimler konuların önemine göre belli oranlarda kullanılmalıdır.

Açıklık: Öğretim ortamlarında kullanılacak olan resimler, anlatılmak istenen şeyi açık bir şekilde aktarmalıdır.

Hareket (Dinamizm): Resim içerisinde bulunan öğelerin eşit ve tekdüze bir şekilde dağılması, resmin durgun ve monoton bir şekilde görünmesine neden olur. Hâlbuki hareket özelliği taşıyan resimlerde, göz hareketleri belirgin noktalara doğru kayar ve bakışların oralarda yoğunlaşmalarını sağlar.

Süreklilik: Göz hareketlerinin, resmi incelerken düşüncelerde bir kesintiye uğramaksızın devam edebilme özelliğidir.

Tarih öğretmenleri derslerinde kullanacakları resimleri seçtikten sonra kullanmaya geçmeden önce öğrencilere resimlerin nasıl yorumlanacağını ve okunacağını öğretmelidirler. Resimler okunup yorumlanırken öğrencilere bir takım sorular yöneltilir ve yöneltilen bu sorular tarih öğretimi için çok önemlidir. Nichol (1991, s. 72) öğretmenlerin bu soruları nasıl kullandıklarına dair metotları şöyle göstermektedir:

1. Veri anımsama sorusu: Öğrencinin olayları kullanıma sokmaksızın hatırlamasını gerektirir.
2. Adlandırma sorusu: Öğrenciden, tarihsel olayla nasıl bir bağlantı kurduğunu göstermeksizin, bir şeyin adını söylemesi istenir.
3. Gözlem sorusu: Öğrencilerden, olayla ilgili bilgileriyle bağlantı kurmaksızın, bir şeyi tanımlamaları istenir.
4. Mantık sorusu: Öğrencilerden bir şeyi açıklamaları istenir.
5. Kuramsal soru: Öğrencilerden olayın nasıl gelişmiş olabileceğini veya ona neyin sebep olabileceğini düşünmesi istenir.
6. Duyuşsal soru: Öğrencinin kanıtla bizzat ilgilenmesi istenir.

7. Hipotez oluşturma sorusu: Öğrencinin olası sebep ve sonuçlar hakkında kuramsal olarak düşünmesini sağlamak için sorulur.
8. Problem çözme sorusu: Öğrencinin kanıtı değerlendirmesi için sorulur.
9. Kanıtı sorgulama sorusu: Olayın gerçekliğini görmek için sorulan sorulardır.
10. Sentez sorusu: Soru sürecini bir araya toplayan ve problemin çözümüne imkân veren sorulardır.
11. Kontrol sorusu: Öğrenmeden ziyade öğrencilerin davranışlarını düzenlemeye yönelik sorulardır.
12. Kapalı soru: Çoğunlukla tek bir yanıt ile sınırlandırılmayan ve öğretmenin düşüncesini yakalamaya yönelik sorulardır.

Resimler eğitim-öğretim ve bilimin başlıca malzemeleridirler. Sanatta ve tarihsel alanlarda resimler 19. yüzyılın son on yılından ve 20. yüzyılın başlarından beri sınıflarda çok büyük ölçüde kullanılırlar (“Visual Resources Association,” t.y.). Resimler, eğitim öğretimin bütün kademelerinde rahatlıkla kullanılabilirler. Resimlerin öğretim ortamlarında etkili kullanımı ile bazen öğrenilmesi zor olan kavramlar rahatlıkla öğrenilebilir (İşman, 2005). Resimler öğrencilerin dikkatlerini toplamak, konu ile ilgili önceden hafızalarında olan bilgileri hatırlatmak ve onlarda merak uyandırmak için kullanılırken, derslere canlılık getirerek sıkıcılıktan kurtarması ve öğrencilerin öğrenme-öğretim ortamına aktif katılımlarını sağlamaları bakımından da olumlu etkilere sahiptirler (Yangın, 2005).

Öğretmenler ders kitaplarında bulunan resimlerin haricinde konularla ilgili farklı resimlerde kullanılmışlardır. Çünkü kullanılacak olan bu resimler dersi zenginleştirip daha verimli hale getirdikleri için öğretmenlere ders esnasında büyük oranda yardımcı olmaktadır (Köstüklü, 2014). Fakat öğretmenler resimleri, sınıfta ortamında kullanırken belli bir düzen içerisinde ve öğrencilerin ilgilerini çekecek şekilde kullanılmalıdır (Küçükahmet, 2002). Tarih öğretmenlerinin en önemli yardımcılarından birisi olan resimlerin sınıf ortamında belli bir düzen içerisinde kullanılmasının tarih öğretimine yapacağı katkıları şöyledir:

- Tarihi olayları incelerken hayal gücünü kullanmaya yardımcı olurlar,
- Öğrencinin, geçmişteki olayları daha rahat tasvir etmesine yardımcı olurlar,
- Görsel materyallerin ışığında, mantıklı hipotezler kurabilme ve bunları test

edebilmelerini sağlarlar (Garvey ve Krug, 1977, Akt. Demircioğlu, 2005, s. 119-120),

- Zor kavramların öğrenilmesinde yardımcı olurlar (Farmer ve Knight, 1995, Akt. Demircioğlu, 2005, s. 119-120),
- Geçmişin değişik kesitlerinden pek çok bilgiyi günümüze getirirler (Brown ve Daniels, 1993; Cooper, 1995; Farmer ve Knight, 1995, Akt. Demircioğlu, 2005, s. 119-120),
- Gerçekle yorum arasındaki farkı görmeye yardımcı olurlar (Phillips, 2002, Akt. Demircioğlu, 2005, s. 119-120),
- Soyut olan şeyleri somutlaştırırklar,
- Öğrenme esnasında öğrencilerin motivasyonunu arttırırklar,
- Öğrenmelerin kalıcı olmasını sağlarlar,
- Bir tarihçinin, tarihsel yargılara varırken kullandığı resimleri öğrencilere sunabilme,
- Tarihsel süreç içinde meydana gelen değişimleri gösterirler (Demircioğlu 2005, s. 119-120).

Resimler, eğitim-öğretim ortamlarını zenginleştirdikleri gibi öğrencilerin soyut olan kavramları somutlaştırmalarına katkı sağlayarak daha iyi öğrenmeler gerçekleştirmelerine yardımcı olur. Bu bakımdan da resimlerin eğitim-öğretim ortamlarında kullanımları yaygınlaştırılmalıdır (İşman, 2005).

2.3.1.2. Tarih derslerinde tarihsel fotoğraf kullanımı

Fotoğraf, “bir karanlık kutu (fotoğraf makinası) yardımıyla ışığa duyarlı malzemenin (film) üzerine optik görünüşlerin kaydedilip bir takım kimyasal ve fiziksel işlemlerden geçirilerek kalıcı hale getirilmesi olayıdır” (Derman, 1991, s. 11).

İlk fotoğraf görüntüsü “Joseph Niepce’in 1826’da sekiz saatlik bir pozlamanın ardından çekmesiyle başlar. Ancak fotoğrafların kayıt etme ve belge olma özelliği ilk olarak Kırım Savaşı (1854-1856) ve Amerikan İç Savaşı (1861-1865) döneminde fark edilmiştir. Fotoğraflardan tarihsel kayıt olarak faydalanılmasında diğer bir önemli gelişme ise George Eastman’ın 1888’de kodak kamerasını geliştirmesidir. Bu kamera

poz süresini kısaltması ve daha hareketli bir hale gelmesinden dolayı her yerde ve her zaman kullanılma imkânı sağlamıştır” (Stradling, 2003, s. 91).

Fotoğrafların en belirgin özelliği gerçeği yansıtma olmalarıdır. Nasıl ki bir resmin oluşabilmesi için fırça ile boyanın resmin yapılacağı yüzey ile temasa geçmesi gerekiyor ise fotoğraf görüntüsünün oluşması için de fotoğrafın çekileceği esnada fotoğraf makinesinin karşısın da bir gerçekliğin olması gerekmektedir. Fotoğraf makinesi ile yapılan çekimlerdeki görüntüler ne kadar çarpıtılırsa çarpıtılsın, o fotoğrafta yer alan bazı şeylerin, çekim esnasında orada olduklarının bir kanıtıdır aslında (Derman, 1991).

Cümleler ile tarihin anlatımı bir yere kadar gider ve sonrasında soyut bir şekilde kalır ve öylece devam eder. İşte anlatımın güçleştiği yerlerde devreye giren resimler ve fotoğraflar anlatımı canlı tutarak tarihin soyuttan çıkıp somut bir hal almasına yardımcı olmaktadır (Paykoç, 1991).

Fotoğraflar tarihçilere ve öğrencilere geçmiş dönemlerde olmuş bir olayın veya geçmişte yaşamış bir şahsın görüntülerini sundukları için (Acun, 2011a) insanların geçmişi anlamasını, anlamlandırmasını, algılamasını ve tanımasını sağlayan aynı zamanda eski dönemleri öğrenmesini kolaylaştırmaya yarayan önemli görsel materyallerdendir (Aslan, 2008). Fotoğraflar, resimlere göre günümüze daha yakın dönemlerden itibaren faydalanılan bir materyal olmasına rağmen hem çizimlerin hem de resimlerin insanlara aktarmaya çalıştığı şeyleri onlar da rahatlıkla aktarabilmektedirler (Kütükoğlu, 1998). Stradling (2003)'de fotoğrafların, yakın geçmişteki olayları insanlara aktarmaya yarayan görseller olduklarını ayrıca insanlarda bu olaylarla ilgili bir takım düşüncelerin oluşmasına fırsat sağladıklarını belirtmektedir.

Black (2005); sezgilerin geçmişe dönük olmasını sağlayan kuvvetli araçların fotoğraflar olduğunu, fotoğrafların bilginin kaynağı olarak kullanılması gerektiğini çünkü fotoğrafların öğrencilerin ilgisini çektiğini ve öğrencilerin etrafları fotoğraflarla dolu bir dünyada yaşamakta olduklarını belirtmiştir. Örneğin yakın tarihte meydana gelmiş bir olayın sınıf ortamında canlandırılması mümkün değildir, fakat fotoğraflar, olayın nasıl cereyan ettiğini ve sonuçlarını görsel olarak sınıf ortamında öğrencilere aktarabilir.

Ayrıca tarih dersinde, geçmişte kullanılmış silahların, askeri kıyafetlerin ve padişahların resimleri gibi görsel materyallerin kullanılması dersi daha da zenginleştirmiş olur. Bu sayede öğrenciler dersleri daha kolay öğrenebildikleri gibi birçok tarihi konuda da geçmiş ile yaşadıkları dönemler arasında rahatlıkla karşılaştırma yapabilme imkânına sahip olurlar (Demircioğlu, 2012).

Değişim ve süreklilik kavramları tarih derslerinde öğretilen ve kullanılan kavramlardandır. Fotoğraflar bu kavramların öğretilmesine yardımcı oldukları gibi, tarih sürecinde meydana gelen önemli toplumsal olayların gelişim aşamalarını göstermek için de iyi birer materyaldirler. Tarih derslerinde değişim ve süreklilik kavramlarının öğretimi için verilebilecek en güzel örnek, bir şehrin bir bölgesinin geçmişten günümüze kadar geçirmiş olduğu değişimleri yansıtan ve dönemler arasında karşılaştırma yapılabilmesine imkân sağlayan fotoğraflardır. Fakat kullanılacak olan bu fotoğraflarda dikkat edilmesi gereken en önemli husus fotoğrafların ikisinin de aynı kadrajdan çekilmiş olmasıdır. Çünkü meydana gelen değişim ve süreklilik sadece aynı kadrajdan çekilmiş iki fotoğrafın karşılaştırılması ile mümkün olacaktır (Şimşek, 2012).

Tarih derslerinde kullanılacak olan tarihsel fotoğraflar seçilirken bir takım kriterlere dikkat edilmesi gerekmektedir. Stradling (2003, s. 95)'e göre bu kriterler:

- Hem birincil, hem de ikincil kaynak malzemelerle ve bulgularla bağlantının kolay kurulabilmesine,
- Alışlagelmiş anlayışı, öğrencinin beklentilerini, doğruluğu tartışmasız kabul edilen varsayımları ve kalıplaşmış algılamaları sarsmaya, sorgulamaya uygun olmasına,
- Açıklanması ya da araştırılması gereken bazı çelişkileri ve belirsizlikleri ortaya koymasına,
- Ancak başka kaynaklara bakılarak cevap verilebilecek soruları gündeme getirmesine,
- Diğer kaynak malzemelerle karşılaştırıldığında, bir fotoğrafın sunduğu belli kavrayışları yansıtmasına dikkat edilmelidir.

Ayrıca Ceyhan ve Yiğit (2004, s. 103-104) fotoğrafın ders kitaplarında ve öğrenme-öğretme ortamında kullanırken dikkat edilmesi gereken hususları şöyle dile getirmişlerdir:

- Her fotoğraf ayrı ve bağımsız bir düşünceyi yansıtmalıdır,
- Herhangi bir işin nasıl yapıldığını gerçek yönleri ile göstermelidir,
- Ders kitaplarında ve öğretim ortamlarında kullanılacak olan resimler net olmalı, donuk ve silik olmamalıdır,
- Kitapta yer alan resimler, özgün bakış açılarını yansıtmalı ve gereksiz ayrıntılar olmamalı,
- Öğretici amaçlı kullanılacak olan resimlerde, ana düşünce ön planda olmalı gereksiz konular arka planda olmalıdır,
- Çevre ile ilgili etkinleri yansıtan fotoğraflarda gerçek dışı yapay fotoğraflar inandırıcı olmadıklarından dolayı doğal fotoğraflar kullanılmalıdır.

Tarih derslerinde kullanılacak olan tarihsel fotoğrafların seçimi yapılırken yukarıdaki kriterler göz önünde bulundurulmalıdır. Seçilen bu fotoğrafların derslerde kullanım aşamasında öğrencilerin bilmeleri gereken bir takım hususlar vardır. Bu hususlardan ilki tarihsel kayıt amacıyla saklanan fotoğrafların sıkı bir inceleme ve seçme sürecinden geçtikleri, ikincisi çekildikleri dönemler ile ilgili sosyal, kültürel, siyasi ve ekonomi gibi önemli bilgileri her zaman yansıttıkları, üçüncüsü fotoğraflara görsel anlamda müdahale etmenin mümkün olabileceği, dördüncü olarak da fotoğrafçının çekim esnasında görüntü alacağı çevreye ve insanlara birtakım etki ve yönlendirmelerde bulunabileceği bilinmelidir (Akbaba, 2003; Stradling, 2003). Fotoğraflar seçildikten sonra, derste onların çözümlemeleri, yorumlamaları ve çekildikleri dönem ile ilgili tarihi çıkarımlar yapılırken fotoğraflara bir takım sistematik sorular yöneltmek gerekmektedir (Şimşek, 2012). Bu soruları Akbaba (2005), şöyle gruplandırmıştır:

1. Fotoğrafın Çekildiği Mekâna Dair Sorular
 - Fotoğraf nasıl bir mekânda çekilmiştir?
 - Bu mekânın özellikleri nelerdir?
 - Bu mekâna bir isim verebilir miyiz?

- Bu insanları bu mekâna toplayan sebep nedir?
 - Bu mekânda ne tür faaliyetler gerçekleştiriliyor olabilir?
2. Fotoğrafın Çekildiği Zamana Dair Sorular
- Fotoğraf çekilmeden önce bu insanlar neler yapıyor olabilir?
 - Fotoğrafın çekilmesinden sonra neler yapılmış olabilir?
 - Fotoğraf, çekildiği zamana dair hangi ipuçları vardır?
 - Fotoğraf, çekildiği günü ve yılı nasıl göstermektedir?
 - Fotoğrafın çekildiği tarihi biz bilebilir miyiz?
3. Fotoğrafın Çekildiği Mekândaki Kişilere ve Nesnelere Dair Sorular
- Fotoğraftaki insanların ortak özellikleri nelerdir?
 - Fotoğraftaki insanların meslekleri, sosyal statüleriyle ilgili olarak neler söyleyebiliriz?
 - Fotoğraftaki insanların statüleri arasında farklılıklar var mı?
 - Fotoğraftaki insanların kılık kıyafetleri hakkında neler söyleyebiliriz?
 - Fotoğraftaki diğer nesnelere sınıflandırabilir miyiz?
 - Bu insanların bu mekânda bulunmasının amacı ne olabilir?
 - Bu insanlar bu mekândan ayrıldıktan sonra neler yapabilirler?
4. Fotoğraftaki Ayrıntılara Dair sorular
- Fotoğraftaki ayrıntılar nelerdir?
 - Bu ayrıntılar fotoğrafa nasıl bir katkı sağlamaktadır?
5. Fotoğrafın Kadrajına Yönelik sorular
- Fotoğraf, çeken tarafından sınırlandırılmıştır. Bu sınır olmasaydı, bu fotoğrafa dair başka neler görebilirdik?
6. Fotoğrafçıya yönelik sorular
- Fotoğrafçının bu fotoyu çekmesindeki amaç nedir?
 - Fotoğraf doğal bir ortamı yansıtmaktadır yoksa bir kurgu var mıdır?
 - Fotoğrafın çekildiği şartlar çekimi nasıl belirlemiştir? (Akt. Şimşek, 2012, s. 140-141).

Stradling (2003, s. 98-99)'e göre ise, tarihsel fotoğraflar üzerinde yapılacak analiz çalışmaları beş aşamada gerçekleştirilir; a- Betimleme, b- Yorumlama, c- Önceki bilgilerle bağlantı kurma, d- Bulgulardaki boşlukları belirleme, e- Diğer bilgi kaynaklarını belirleme. Stradling belirlediği aşamalar şu şekildedir:

Betimleme: Tam olarak ne görüyorsanız onu betimleyin. Bu aşamada, baktığınız şeyle ilgili tahminlerde bulunmaya çalışmayın.

Örnek:

- 1- İnsanları, ne yaptıklarını ve/veya resimde görünen nesnelere betimleyin.
- 2- İnsanlar ve/veya nesnelere nasıl gruplarda toplanmış?
- 3- Fotoğrafın ön ve arka planlarda, ortasında, solunda ve sağında görebildiklerinizi anlatın.

Bulgu (Nasıl biliyorsunuz? Ne kadar eminsiniz?)

- 1- Sizce bu fotoğrafta neler oluyor?
- 2- İnsanlar –ya da nesnelere-kim/ne?
- 3- Sizce bu fotoğraf kabaca ne zaman (yıl, dönem, olay) çekilmiş olabilir?
- 4- Yılın Hangi dönemi?
- 5- Bu doğal bir resim mi, yoksa özellikle poz mu verilmiş?

Yorum

- 1- Bu fotoğrafa ilişkin vardığınız sonuçları kontrol etmenize yarayacak başka tarihsel kaynaklar neler olabilir?
- 2- Tarih derslerindeki son çalışmanıza göre, bu fotoğraftaki sahneyi çevreleyen olaylar hakkında önceden neler biliyorsunuz?
- 3- Bu fotoğraf cevabını bulmak isteyeceğiniz başka sorular gündeme getirdi mi?

Yukarıdaki sorular ile tarihsel fotoğrafları analiz etmek için bir çerçeve oluşturulmuştur.

Tarihi bir gravürü, tabloyu ya da fotoğrafı incelemek için sorulan en iyi sorular, anlamları daraltılmış sorulardır. Konunun ana ilkelerine odaklanmış olan bu sorular öğrencilerin belli başlı yeteneklerini ve düşünme süreçlerini geliştirir. Felton ve Allen (1990, s. 5), bu soru sorma sürecini sekiz adımda dile getirmişlerdir.

Birinci adım: Öğrencileri fotoğrafın çekildiği yere, devlet ve yerel tarih dersinde çalıştıkları dönemde ki kullanımına yöneltmektir.

İkinci adım: Öğretmen anahtar soruları ortaya atar. Bu kişiler kimdir ve ne yapmaktadırlar? Bu fotoğrafın nerede çekildiğini düşünüyorsunuz? Bu fotoğraf o

dönemin yaşantısı hakkında neler söylüyor? Öğrenciler bu sorulara önsezileri (ya da hipotezleri ile) ile cevap verirler öğretmen ise bunları tahtaya yazar.

Üçüncü adım: Öğretmen öğrencilerden fotoğraftaki kişileri grupları ya da nesnelere tanımlamalarını ister.

Dördüncü adım: Öğrenciler gördüklerini karşılaştırarak nesnelere ya da kişiler arasında ki ilişkileri tanımlarlar. Öğretmen sınıfı; Resimdeki halk nasıl giyinmiş? Kıyafetleri bizimkilerden ne açılarından farklılık gösteriyor? Ne tür araçlar görüyorsunuz? Bu araçları günümüzde kullanıyor muyuz? gibi sorular ile konuyu anlamaya teşvik eder.

Beşinci adım: Öğretmen öğrencilerden gözlemlerinden çıkarımlarda bulunmalarını ister. Kadın ve erkeklerin çalıştıkları yer hakkında ne gibi ipuçları verebilirsiniz? Bu kişilerin yaptıkları iş hakkında ne tür ipuçları verebilirsiniz? Bu ne tür bir binadır? Sıcaklık ve evin inşa edildiği yer konusunda neler söyleyebilirsiniz?

Altıncı adım: Öğretmen öğrencilere gözlemlerini ve çıkarımlarını gözden geçirmeleri, bırakmaları ya da tahtada ki hipotezlerini onaylamaları için rehberlik eder. Bu insanlar hakkında gördüklerimizden ve söylediklerimizden tahtada değiştirmek istediğiniz hipotezler var mı? Varsa neden?

Yedinci adım: Öğrenciler ders kitaplarından ya da okul medya kütüphanesinden konuyla ilgili bilgilerini çoğaltmak, hipotezlerini doğrulamak ya da değiştirmek için ek çalışma yaparlar. Bazı noktalarda bu hipotezler buldukları kanıtlarla desteklenebilir çıkarımlara dönüşür. Bu derse yazma eklemek için öğretmen öğrencilere cevaplanmamış sorularını sormaları ya da tarihi olayın ya da konunun günümüzde olan önemini farkına varmaları için bir kaynak ilgili bir adres tedarik edebilir.

Sekizinci adım: Öğretmen öğrencilerin tarihi resim ile ilgili yorumları hakkında itinalı bir inceleme yapar. İlk adımda neleri gözden kaçırmışlardır? Onları verimsiz hipotezlere ya da çıkarımlara ne yönlendirmiştir? Nasıl bir düşünce şekli en iyi şekilde bilgi toplamayı sağlar?

Öğretim ortamlarında kullanılan diğer görsel materyallerde olduğu gibi fotoğrafların da daha sonradan tekrar kullanabilmesi için saklanması gerekmektedir. Saklanan bu fotoğraflar konulara göre belli aralıklarla güncellenerek daha da zenginleştirilmelidir. Günümüzde fotoğraflar öğretim ortamlarında kullanılırken

genellikle bilgisayar yardımı ile projeksiyon veya akıllı tahtalar gibi dijital ortamlarda kullanılmaktadırlar. Tabii bu şekilde kullanılması hem öğretmenler için daha rahat olmakta hem de öğrencilerin görselleri rahat bir şekilde görmelerine olanak sağlamaktadır. Fakat bu tür dijital ortamların olmadığı sınıf ortamlarında ise görseller boyutlarına göre değişik büyüklükteki kâğıt ve kartonlar üzerine yapıştırılarak kullanılabilirler (Şimşek, 2012).

2.3.1.3. Tarih derslerinde minyatür kullanımı

Minyatür, Türk Dil Kurumu sözlüğüne göre; “Çoğunlukla eski yazma kitaplarda görülen, ışık, gölge ve hacim duygusu yansıtılmayan küçük, renkli resim sanatı” olarak tanımlanmaktadır (TDK, 1998, s. 1568). Mahir (2012, s. 15) minyatürü, “yazma eserlerde anlatılan olayları görselleştirmek üzere yapılan kitap resimleri” olarak tanımlamaktadır. Orta çağda yazma kitapların bölüm başlarına yapılan süslemelerde kullanılan boyanın ana ögesi *minium* (*kurşun tuzu*) olduğu için, özel bir teknik ile yapılan bu resimlere minyatür denilmektedir (Tahirzade, t.y.).

Osmanlı döneminde yapılmış olan minyatürler topluma verilmek istenen mesajların saptanması ve değerlendirilmesi bakımından önemli görsel materyallerdendir (Acun, 2011a). Minyatürler çok geniş ve zengin bir konu çeşitliliğine sahip olduklarından dolayı görsel bir iletişim dili haline gelmiştir (Koç, 2009; And, 2012). Osmanlı dönemi minyatürlerinde av sahneleri, saray hayatı, padişah portreleri, sarayda yapılan törenler, edebi eserler, dini konular, şehir görünüşleri, günlük yaşam, savaş-mücadele sahneleri, elçi kabulü, müzisyen kadınlar gibi çeşitli konular işlenmiştir (Özaltın ve Ölmez 2011; Deveci, 2015).

And (2012, s. 55-60) minyatürleri yedi şekilde gruplandırmaktadır:

1. Portreler: *Şibib yazmak* ya da *tasvir etmek* deniliyordu. Genellikle padişahların ve ünlü kişilerin portreleri yapılıyordu.
2. Tarih kitaplarını resimleyen portreler: Padişahların seferleri, savaşları, düşünleri, fetihler, deniz savaşları, diplomatik ilişkiler gibi konuların işlendiği minyatürlerdir.
3. Edebiyat ürünleri: Mesneviler, hamseler, divanlar ve şiir antolojileri gibi edebiyat ürünlerinin yer aldığı minyatürlerdir.

4. Dinsel konulara yer veren minyatürlü yazmalar: Dini önderlerin yaşamlarının konu alındığı minyatürlerdir.
5. Topoğrafya, manzara, şehirleri ve binaları gösteren minyatürler.
6. Günlük yaşamı, sıradan olayları ve insanları gösteren minyatürler.
7. Bir kısım minyatürlerde kozmografya, coğrafya bilimleri, astroloji, mekanik, tıp ve farmakoloji gibi bilimlerin konuları içermektedir.

Yukarıda sayılan minyatür türlerinden tarih konuları ile ilgili olanlarının tarih derslerinde daha etkin ve verimli bir şekilde kullanılabilmesi için öğrencilerin anlayabileceği bir şekilde sunulması gerekmektedir. Ancak minyatürler tarih ders kitaplarında çok az sayıda yer aldıkları gibi baskıdaki kalitesizlik ve öğretmenlerin minyatürlerden nasıl yararlanılacağı konusundaki bilgi eksiklikleri ve aynı zamanda konuya yeterince ilgi çekememelerinden dolayı minyatürlerden tarih derslerinde yeterince faydalanılamamaktadır (Şimşek, 2012).

Ata (2002), Felton ve Allen'in geliştirdiği "fotoğraf kullanma modeli"nin tarihsel konulu birçok resme de uygulanabileceğini belirtmiştir. Felton ve Allen'in sekiz aşamalı modeli tarih derslerinde gerçekleştirilerek minyatür analiz etkinliklerinde şu şekilde uygulanabilir:

1. Adım: Minyatürde işlenen konunun ne olduğu ile ilgili bir takım açıklayıcı bilgiler verilir.
2. Adım: Öğrencilere anahtar sorular yöneltilerek, öğrencilerin minyatür ile ilgili tahminleri alınır ve bu tahminler daha sonra değerlendirilmek için tahtaya yazılır.
3. Adım: Öğrencilerden, minyatürde bulunan insanları ve nesnelere gözlem yaparak tanımlamaları istenir.
4. Adım: Öğrencilerden minyatürde ne gördüklerini tarif etmeleri, gözlemlediklerini betimlemeleri ve karşılaştırmaları istenir.
5. Adım: Öğrencilere minyatürden çıkarımlar yapmalarına yönelik sorular sorulur.
6. Adım: Öğrencilerin ifadelerini doğrulama ya da değiştirme gereksinimleri olup olmadığı sorulur. Bu adım öğrencilerin başlangıçta söylemiş oldukları ifadelerini kontrol ederek yeniden düzenlemelerini sağlar.

7. Adım: Öğrenciler bu adıma kadar minyatür ile ilgili ifade ettikleri tahminlerini doğrulamak ve geliştirmek için diğer materyaller başta olmak üzere kitap ve internet gibi materyaller ile desteklemeye çalışırlar.
8. Adım: Son olarak bu süreçte öğretmen, öğrencilerin süreci değerlendirip gözden geçirmeleri için onları yönlendirir. Onlarla birlikte sorular ve düşünme becerileri üzerine yoğunlaşır (Felton ve Allen, 1990; Ata, 2002, s. 134-135; Şimşek, 2012, s. 149).

Öğretmen sekiz aşamalı bu modeli kullanarak öğrencilere sorular yöneltebilir ve bu sorular ile öğrencilerin tarihi araştırma yeteneklerinin gelişmesine yardımcı olabilir.

2.3.1.4. Tarih derslerinde poster kullanımı

Poster TDK (1998) sözlüğünde “duvarlara asılan büyük boy resim veya bilimsel toplantılarda panolara asılan kısa bildiri” şeklinde tanımlanmaktadır. Poster veya afiş; “bilgi verme, tanıtım ya da reklam amacı ile kullanılan resimli ya da resimsiz bir metin içeren, bir duyuruyu yaymak amacı için halka açık yerlere asılan duvar ilanlarıdır” (Bayram, 2006, s.60).

Döneminin önemli olaylarını halka duyurmak için kullanılan afişler, günümüzde tarih araştırmalarında, yararlanılan önemli veri kaynaklarından biridir (Acun, 2013). Özellikle savaş dönemlerinin daha iyi anlaşılması için kullanılacak posterler “Birinci Dünya Savaşı döneminde halkı askere yazılmaları için ikna etmek, ülkenin savaşa girmesine halktan destek sağlamak, bu savaşa neden girildiğini halka açıklamak, halktan savaş için ekonomik destek sağlamak, cephedeki askerlerin ve cephe gerisinde bulunan halkın moralini yüksek tutmak gibi amaçlarla hazırlanmıştır” (Stradling, 2003, s. 162).

Poster ve afişler tarih öğretiminde olduğu gibi fen ya da sağlık bilimleri gibi farklı alanlarda ve öğretimin bütün kademelerinde kolaylıkla ve etkili bir şekilde kullanılacak materyallerdendir (Bayram, 2006). Posterler doğası gereği dikkati hemen çeken ve verilmek istenen mesajı hızlı bir şekilde aktarabilen materyallerdir. Bu bakımdan posterler özellikle yeni bir konuya ilgi çekmek veya katılım için motivasyon sağlamak amacıyla kullanılacağı gibi sürecin adımlarını anlatmak, bir kavramı detaylı bir şekilde kavratmak, yeni fikirleri teşvik etmek ve yeni işlemleri göstermek

gibi farklı amaçlar için de kullanılabilirler (Gülbahar, 2012; Sarıtaş, 2013). Poster ve afişlerde her zaman görsellik ön planda olduğu için, onların öğretim ortamlarında kullanılması ile öğrenilmesi zor olan kavramların öğrencilere öğretilmesi daha da kolaylaşabilmektedir.

Eğitimde poster ve afişleri kullanılırken göz önünde bulundurulması gereken ilkeler şunlardır:

- a. **Uygun büyüklük:** Poster ve afişler sınıf ortamında bulunan bütün öğrencilerin rahatlıkla okuyup görebilecekleri büyüklükte olmalıdır.
- b. **Tek husus:** Her bir poster ve afişte sadece tek bir kavram öğretilmelidir.
- c. **Anlaşılabilir olması:** Kullanılan poster ve afişler dersin konusu ile ilişkilendirilebilecek türde olmalıdır.
- d. **Net olarak görülebilir olması:** Kullanılan poster ve afişler silik ve okunaksız olmamalıdır. Canlı renkler kullanılan poster veya afişler tercih edilmelidir.
- e. **Gerekli olan bilgi:** Poster ve afişler ile ilgili gerekli bilgiler eksiksiz bir şekilde verilmelidir.
- f. **Önceden Hazırlanmalı:** Poster ve afişler sınıf ortamına gelmeden önce hazırlanmalıdır.
- g. **Çerçeve:** Poster ve afişlerin sunumunda mutlaka belli bir çerçeve kullanılmalıdır. Çünkü çerçeve sayesinde bunların görselliği ön plana çıkmaktadır.
- h. **Düzen:** Eğitim-öğretim faaliyetlerinde kullanılan poster veya afişler belli bir plan içerisinde kullanılmalıdır.
- i. **Gerekli malzemeler:** Poster ve afişlerin sunumunda kullanılacak olan malzemeler dersten önce temin edilmelidir.
- j. **Arkasını dönmemeli:** Öğretmenler sınıf ortamında poster veya afişleri kullanırken öğrencilere arkalarını dönmeden konuşma yapmalıdırlar.
- k. **Öğrenci düzeyine uygunluk:** Poster ve afişler öğrencilerin düzeylerine uygun olmalıdır.
- l. **Konuya uygunluk:** Derslerde kullanılan poster veya afişler mutlaka

öğretilen konu ya da ünite ile ilgili olmalıdır (İşman, 2005, s. 133).

Bu ilkeler doğrultusunda kullanıldığında poster ve afişler eğitim-öğretim faaliyetlerine olumlu katkılar sağlayacaktır. İşman (2005, s. 134) bu katkıları şöyle sıralamıştır:

- Canlı ya da cansız varlıkların gerçek görünümünün sınıf ortamında gösterilmesini sağlarlar,
- İçlerinde öğretilen konu ya da ünitenin genel bir özetini barındırırlar,
- Öğrencilerin öğrenmeye karşı güdülenmelerini sağlarlar,
- Öğretim faaliyetlerini canlı ve görsel hale getirirler,
- Öğrenciler posterler sayesinde herhangi bir mesajı doğru ve etkili bir biçimde algılama yeteneklerini geliştirebilirler,
- Çok karmaşık olan konular posterler ve afişler sayesinde çok basit ve etkili bir biçimde öğrenilebilirler.

2.3.1.5. Tarih derslerinde karikatür kullanımı

Karikatür, “İtalyanca caricatura kelimesinden gelmekte ve manası da yüklemek, aşırı yüklemek” tir (Göker, 2007, s. 29). Karikatür TDK (1998, s. 1220) sözlüğüne göre “insan ve toplumla ilgili her türlü olayı konu alarak abartılı bir biçimde belirten, düşündürücü ve güldürücü resim” anlamına gelmektedir. Karikatür “ birey ve toplumdaki olumsuzlukların, çelişkilerin yanlışlıkların, kötülüklerin eleştirel bir gözle abartılı çizgilerle anlatılmasıdır” (Uslu, 2007, s. 15). Özer ise karikatürü, “çizgi ile mizah yapma sanatı” olarak tanımlamaktadır (2007, s. 19).

Eğitim öğretimde kullanılan karikatürler diğer görsel materyaller gibi, öğrenme sürecinin uzamamasına ve öğrenilenlerin kolay hatırlanmasına, öğrencilerin sosyal ilişkilerinin gelişmesine yardımcı olmaktadır (Topçuoğlu, 2007).

Stradling (2003, s. 100) tarih derslerinde kullanılan tarihsel karikatürlerin eğitim-öğretim ortamlarında kullanılmasının faydalarını şöyle sıralamaktadır;

- Öğrenciye belli bir dönemde insanların ne düşündüğüne ilişkin sezgiler sunarlar.

- Konuları yazılı bir metin kadar özet halinde aktarırlar.
- Görüntülerden süzülüp çıkarılması gereken bir anlam taşırlar.
- Görsel olarak yorum yapmayı gerektirdiğinden dolayı, öğrencilere karikatürde gösterilen olay ya da kişiler ile ilgili daha önce öğrendikleri bilgilerden yararlanma imkânı verirler.

Tarihsel karikatürlerin analizini yaparken sorulan sorular fotoğraf okuma sorularına benzer fakat bu sorular fotoğraf okuma sorularına göre biraz daha ayrıntılıdır. Stradling (2003, s. 103-104) yapmış olduğu tarihsel karikatürlerin analiz tablosunda şu sorulara yer vermiştir:

Betimleme: Tahminlerden ziyade sadece gördüklerinizi betimleyin.

Örnek:

1. Karikatürde çizilmiş olan karakterleri betimleyin. Nasıl giyinmişler? Ne yapıyorlar?
2. Bu karakterlerin çizimi gerçek mi, abartılı mı? Eğer abartılıysa hangi açılardan abartılmış?
3. Karikatürde görünen bütün nesnelere betimleyin. Bunlar gerçekçi mi, yoksa abartılı mı çizilmiş?
4. Karikatürün ön ve arka planlarda, ortasında, solunda ve sağında görebildiklerinizi anlatın. (Yararı olacaksa karelere ayrılmış bir slayt kullanın.)

Bulgu (Nasıl biliyorsunuz? Ne kadar eminsiniz?)

Bu karikatürdeki karakterler arasında tanıdıklarınız var mı?

1. Eğer gerçek kişi iseler, adlarını ve karikatürün çizildiği tarihteki konumlarını belirtin.
2. Karikatür hangi tarihte yayımlanmış?
3. Karikatürde hangi olay ya da konuya değiniliyor?
4. Bu olay ya da konu ve karikatürdeki insanlar hakkında neler biliyorsunuz
5. Başka ne demek istiyor? Mizaha ya da ironiye dönük bir yönü var mı? Eğer varsa hangi açılardan?
6. Karikatürde semboller var mı? Sanatçı bu sembolleri niçin kullanmış?

Yorum

1. Karakterler olumlu mu, olumsuz mu çizilmiş?
2. Karikatürde işlenen konuya ilişkin karikatüristin tutumu nedir? Olumlu mu, olumsuz mu? Övücü mü, eleştirici mi?
3. Bu karikatüre ilişkin vardığınız sonuçları kontrol etmenize yarayacak başka kaynaklar neler olabilir?
4. Bu karikatür amacına ulaşma etkisi bakımından ne kadar etkili?
5. Karikatür ele alınan olay, konu veya kişilere yönelik yorumunuzu değiştirdi mi?

Karikatürler tarih öğretiminin önemli unsurlarından olan görsel materyallerden biridir. Görsel duyu organlarına hitap eden karikatürlerle bir olayın basit çizgilerle anlatılması, o olay için sayfalarca yazılacak olan yazıya ihtiyacı ortadan kaldıracaktır. Ayrıca karikatürlerde hem yazılı hem de görsel unsurlar bir arada kullanıldığından dolayı öğrencilerin görme ve okuma ihtiyaçlarına da hitap edilmiş olacaktır (Alkan, 2006).

2.3.1.6. Tarih derslerinde gravür kullanımı

Gravür, Fransızca “Gravure” sözcüğünden alınan kazıma resim sanatıdır (“Gravür Sanatı”, t.y.). TDK (1998) sözlüğüne göre “ağaç, taş veya metal bir levhanın oyularak işlenmesi ve bunun bir yüzeye basılması tekniğine” gravür denir.

Gravür, XV. yüzyılda Hollanda’da geliştirildikten sonra zamanla diğer ülkelere yayılmıştır. Baskı sanatı olarak nitelendirilen gravür o dönemlerde kitap ve diğer eserlerin resimlerinin yapımında kullanılan bir teknik haline gelmiştir. Gravürlerin ilk dönemlerinde dini simgeleyen sembollere yer verilirken, sonraları doğayı ve insanı simgeleyen figürlere yer verilmiştir. Gravür sanatını diğer sanat dallarından ayıran en önemli ve en belirgin özelliği kullanılan aynı resmin ya da figürün birden çok baskısının yapılabilmesi (Gravür Sanatı Nedir?”, t.y.).

Tarih öğretiminde fotoğraflarda karşılaştırma yapmak amacıyla kullanılan değişim ve süreklilik kavramları gravürlerde de, eski İstanbul ile günümüz İstanbul’u arasındaki değişimi, eski çarşılar ve bu çarşılarda yaşayan esnaflar, eskiden halkın yaşayışı, giyinişi, davranışı ile bugün gelinen durum arasındaki farkları göstermek

amacıyla kullanılabilir (Şimşek, 2003). Yine geçmişe ait gravürler öğrencilerde tarih, kültür ve doğa bilincini oluşturmada aktif bir şekilde kullanılabilir (Ata, 2002).

2.3.1.7. Tarih derslerinde harita kullanımı

Harita TDK Sözlüğüne (1998, s. 949) göre: “Coğrafya, tarih, dil, nüfus vb. konularla ilgili yeryüzünün veya bir parçasının, belli bir orana göre küçültülerek düzlem üzerine çizilen taslağı” olarak tanımlanmaktadır. Haritalar öğretim ortamlarında en kolay ulaşılabilecek materyallerden olduklarından dolayı coğrafya, tarih ve sosyal bilgiler derslerinin vazgeçilmez unsurlarından birisidir.

Tarih, Coğrafya, Sosyal Bilgiler gibi derslerin öğrencilere kazandırmayı amaçladığı becerilerden biri de “zamanı ve mekânı algılama” becerisidir. Zaman ve mekân birbirinden ayrı olarak algılanamayacağından bu beceride iki kavram bir arada verilmiştir. Herder bu durumu şöyle özetlemektedir: “Coğrafya tarihin esasıdır, tarih ise devirlerle milletlerin hareket halindeki coğrafyasından başka bir şey değildir” (Akt. Baymur, 1945, s. 51). Tarihte meydana gelen bir olayı tam olarak algılayabilmek için bu olayın nerede, hangi coğrafyada, hangi ülkede meydana geldiğinin bilinmesi gereklidir. Öğrencilere olayın geliştiği coğrafi sınırlar, savaşan ülkelerin coğrafi özellikleri görsel olarak ancak haritalar yardımı ile gösterilebilir. Tarih derslerinde kullanılacak olan haritalar öğrencilere tarihsel analiz ve yorum yapmada yardımcı olmaktadır. Bu bakımdan da dünya haritası, Türkiye haritası, Türk dünyası haritası gibi haritaların sürekli sınıf ortamlarında asılı olması gerekmektedir. Bu haritaların sınıf ortamında asılı olması öğrencilerin yeri geldiğinde bir şeyi merak edip o haritalara farkında olmadan bakmalarına yol açar ve bu da onların tarih eğitimlerinin devamını sağlar (Köstüklü, 2014).

Tarih öğretiminde kullanılan haritalar kullanılış amaçlarına göre şu şekilde sınıflandırılabilir: sınıf ortamında bulunan duvar haritaları, öğrencilerin veya tarih araştırmacılarının her birinin bireysel olarak çalışmalarında kullanacakları atlaslar ve ders kitaplarında konuya göre her ünitenin içerisinde bulunan haritalar. Tarih derslerinde kullanılan haritalar ekseriyetle tematik haritalardır. Yani bu haritalar tarih derslerinde konuların öğretiminde göç yolları, devlet sınırları, savaş alanları, devletlerin

zaman içerisinde gelişim süreci, nüfus, eğitim ve öğretim gibi konuların açıklanmasında kullanılan tarihsel haritalardır (Akengin, 2015).

Şimşek (2003, s. 154) öğrencilerin zamanı ve mekânı algılama becerilerini geliştirme ve haritalardan azami fayda sağlanabilmesi için tarih derslerinde farklı harita etkinliklerine yer verilmesi gerektiğini belirtmiştir. Örneğin;

- Öğrencilerin dilsiz haritalar üzerinde yer bulmaları yönünde çalışmalar yaptırmak.
- Konuya uygun ve gerekli olan haritalar bulunmadığı zaman tahtaya konu ile alakalı harita çizmek.
- Öğrencilere belli konularla ilgili kopya haritaların çizimini için ödev vermek.
- Öğrenci merkezli etkinlikler yaparak haritadan faydalanmak.
- Asetat üzerine fotokopi yöntemi ile yapılan haritaları tepegöz yardımı ile sınıfta sunmak.
- Asetat üzerine çizilecek olan haritayı belli çizim ve işaretlemeleri kullanarak birden fazla çizmek ve asetatların üst üste gelmesini sağlayarak tarih haritasının tamamının oluşmasını sağlamak.
- Öğrencilere ödevler vererek belli olayları veya belli noktaları açıklayan haritaların çizimini yapmalarını istemek.
- Karışık bir haritadan belli konuya ait bilgileri, öğrencilerin kendi elleri ile yaptıkları haritaya geçirmek.
- Haritadaki işaretleri, kelimeler ile ifade ettirmek.
- İncelenen haritanın birçok yönünü anlatan kompozisyonlar yazdırmak.

2.3.2. Tarih öğretiminde görsel kaynak kullanımının önemi

Tarih öğretiminde kullanılan görsel kaynaklar, insanların geçmişi doğru algılayabilmeleri bakımından büyük bir öneme sahiptir (Smirnova ve Romanov, 2010). 20. yüzyılın başlarından itibaren önem kazanmaya başlayan görsellik, birçok bilimsel araştırmada olduğu gibi tarihi çalışmaların da olmazsa olmazı haline gelmiştir. Toplum yaşamında da sözden çok görsel materyallerin daha çok önem kazanması, tarihi

çalışmalar yapan araştırmacıların da bu tür materyalleri kullanmalarını gerekli kılmıştır. Çünkü kullanılan görsel materyaller tarihi bilgilerin ortaya çıkarılmasında ve aktarılmasında önemli birer araçlardır (Acun, 2011b). Bir tarihçi olarak bilimde görselleri kullanan Barbara Maria Stafford (1991)'da, "dünya ile ilgili bilimsel bilgilerin yapısının gün geçtikçe, yazılı belgeler yerine görsellere dayandığını" savunmaktadır (Akt. Rose, 2001, s. 7).

Tarih dersi gibi sözlü anlatımın yüksek oranda olduğu derslerde öğrencileri derse güdülemek, dersi canlı tutmak ve anlatılanların daha kolay anlaşılmasını sağlamak için derslerde birden çok duyu organına hitap eden eğitim araçlarını kullanmanın gerekliliği gün geçtikçe artmaktadır (Demircioğlu, 2007). Teknolojik gelişmeler doğrultusunda ileri düzeyde kullanılmaya başlanan görsel unsurlar, tarih eğitimi alanında da öğrencilerin ilgilerini çekmek için kullanılmalıdır (Bal ve Yiğittir, 2012).

Tarih derslerinde kullanılan materyaller dersin amacına ve öğrencilerin özelliklerine uygun olarak seçilip kullanılmalıdır (Paykoç, 1991). Seçilen materyaller temelde iki görevi yerine getirmeyi amaçlamaktadırlar. Bunlardan ilki öğretme ortamında öğretmeni destekleme ikincisi ise öğrencilerin öğrenmeyi gerçekleştirmelerine katkıda bulunmaktır (Samancı, 2004).

Bu alanda yapılan çalışmalar tarih derslerinde kullanılan görsel kaynakların faydalarını şu şekilde sıralamaktadır:

- Tarih derslerinde kullanılan görsel kaynaklar, tarih konularının anlaşılmasını ve canlandırılmasını sağladığı gibi, öğrencilerin doğru ve belirgin bir yol kazanmalarına ve geçmiş dönemler ile ilgili çeşitli konular hakkında geniş bir bilgi elde etmelerine yardımcı olurlar (Baymur, 1945).

- Tarihi araştırmalarda kullanılan görseller geçmiş dönemlerde yaşamış olan kültürlerin yazıya aktarılamamış yaşantıları hakkında bizlere bilgi verdikleri gibi yazılı metinlerin eksikliklerini tamamlarlar ve yazılı metinlerde gözden kaçabilecek, sözcüklere dökülmemiş olan şeylere de tanıklık ederler (Burke, 2003).

- Tarih öğretiminde görsellerin kullanımı öğrencilerin görsel hafızalarını geliştirir, onların tarihi olayları zihinlerinde tasarlama olanağı sağlar ve unutmalarını güçleştirir (Ata, 2002).

- Öğretim materyalleri etkinliği artırma, kalıcılığı sağlama, öğrenmenin planlanan süreç içerisinde tamamlanması gibi önemli rollere sahiptirler (Sezer, 2006; Kılıç ve Seven, 2004; İşman, 2005).

- Birden çok duyu organının öğrenme ortamına katılmasını sağlayarak çoklu öğrenme ortamı sağlarlar. Öğrencilerin bireysel ihtiyaçlarına göre öğrenme ortamının oluşmasına yardımcı olurlar. Öğretim ortamlarında bilgilerin görsel materyaller kullanılarak sunulması öğrencilerin dikkatlerini çekeceğinden dolayı daha iyi motive olmalarını sağlar (Özmen, 2005).

- Görsel materyal kullanılarak sözel ve görsel olarak sunuları yapılan konuların hatırlanması daha kolay olur (Özmen, 2005; Uşun, 2012).

- Soyut kavramların görselleştirilerek somutlaştırılmalarını sağlarlar (Özmen, 2005; Uşun, 2012).

- Sayfalarca sözel ifadeler kullanılarak anlatılacak olan bir olay, görsel bir sunumla daha kısa sürede anlatılacağından dolayı zamandan tasarruf sağlarlar (Gözütok, 2000; Özmen, 2005; Uşun, 2012).

- Doğal ortamında gözlem yapılması riskli olan durumlarda, görsel materyaller sınıf ortamında güvenli gözlem yapma imkânı sağlarlar (Özmen, 2005; Uşun, 2012),

- Aynı konu farklı sınıf ortamlarında anlatılırken konu içeriğindeki önemli noktalar ve örnekler atlanmadan içeriğin tutarlı bir şekilde sunulmasını sağlarlar. Aynı materyaller ve araç gereçler tekrar tekrar kullanılabilirler (Özmen, 2005; Yalın, 2012).

- Geleneksel yolla anlatım yapılırken sınıf ortamında oluşan tekdüzeliği gidererek öğretimi canlı ve açık hale getirirler (Küçükahmet, 2002; Uşun, 2012).

- Değişik öğretim tekniklerinin kullanılmasını sağlayacağından dolayı öğretimi zenginleştirirler (Küçükahmet, 2002).

- Yanına gidilmesi veya sınıfa getirilmesi mümkün olmayan, duyu organları ile algılanamayacak kadar farklı yapılarda olan cisimlerin, olgu ve olayların algılanabilmesini sağlarlar (Uşun, 2012, s. 70).

2.3.3. Görsel okuryazarlık

Tarih derslerinde görsel kullanımının bir başka faydası ise öğrencilerin günümüz dünyasında giderek önem kazanan “görsel-okuryazarlık” becerileri geliştirmelerine yardımcı olmaktır. 1960’lı yıllarda ortaya çıkan (Alpan, 2008) bu kavramı ilk tanımlayanlardan biri olan Debes (1968) görsel okuryazarlığı: “...İnsanın görme duyusunu kullanarak geliştirdiği bir dizi görme yeterliliği...” olarak tanımlamaktadır (Akt. Sanalan, Sülün ve Çoban, 2007, s. 34). Bleed (2005, s. 5) görsel okuryazarlığın tanımını daha da genişletmiş ve üç ayrı şekilde tanımlamıştır “İlk tanımı görsel mesajları anlama ve yine görsel mesajlar üretebilme yeteneğidir. İkinci tanım bireyler tarafından görmeyle geliştirilebilen ve aynı anda diğer duyuşal deneyimlere sahip olma ve birleştirme yetisidir. Üçüncü tanım ise kavramlar ve fikirler hakkında iletişim kurarken mesajları genellemek kadar iyi bir şekilde mesajları yorumlama yeteneğidir”. Bu tanımların dışında görsel okuryazarlık ile ilgili birçok tanıma rastlamak mümkündür.

Yaşadığımız çağın getirmiş olduğu bilimsel ve teknolojik gelişmeler sonucunda ortaya çıkan görsel ve işitsel iletişim araçlarının yaşantımıza hızlı bir şekilde girmesi, bizleri yoğun bir görsel dünyanın içerisine çekmiştir. Bu görsel dünyanın içerisinde yer alan insanların karşılaştıkları görsel imgelere, doğru anlamlar yükleyebilmeleri, onları yorumlayabilmeleri ve vermek istedikleri mesajları doğru bir şekilde çözümleyebilmeleri için görsel okuryazarlık yeterliğine sahip olmaları gerekmektedir (Zeren ve Arslan, 2009).

Blead (2005, s. 3) bilimsel ve teknolojik gelişmeler sonucunda görsel ve işitsel araçların yaygın bir hale gelerek gençlerin yaşamlarına nasıl etki ettiğini şöyle özetlemektedir:

- ABD’de, gençliğin nerdeyse tamamı liseden mezun olana kadar geçen süre içerisinde ortalama 22.000 saatini televizyon izleyerek geçirmektedirler.
- 1950’lerde 14 yaşındaki bir gencin kelime dağarcığı ortalama 25.000 iken 1999’da sadece 10.000’e düşmüştür.
- 0 ile 6 yaş arasındaki çocuklar bilgisayar, video oyunları ve televizyon ile sokakta oynadıklarından daha fazla zaman geçiriyorlar

İnsanların günlük yaşamlarında bu denli etkili olmaya başlayan görsel imgelerin

anlaşılması aşamasında ortaya çıkan görsel okuryazarlık kavramının günümüzde uygulanan modern eğitim programlarının da önemli bir parçası haline geldiği görülmektedir. Dolayısıyla görsel okuryazarlığın daha iyi anlaşılabilmesi için bizler öğrencilere yazılı bilgileri okumayı öğrettiğimiz gibi aynı şekilde görsel bilgileri okumayı da öğretmeliyiz (Aslan, 2013).

Görsel okuryazarlık, öğrencilerin anlama yeteneklerini, yaratma yeteneklerini, sosyal ve kültürel bulgularla şekillendirilmiş imgeleri ve gözlemlenebilen bütün nesnelerin hareketlerini kullanmayı sağlamaktadır (Kaptan ve Aslan, 2012). Görsel bilgileri okuma ve yorumlama sırasında öğrencilerin görsellere yükledikleri anlam kişiden kişiye mutlaka değişiklik gösterecektir. Çünkü birinin gördüğünü diğeri göremeyebilir veya gördüğü şeye yüklediği anlamı diğeri yüklemeyebilir (Cooper, 2008). Bu bakımdan insanların günlük yaşantılarının her anında ve her yerinde karşılaştıkları görsellerde verilmek istenen (resimler, fotoğraflar, televizyon ekranları, bilgisayarlar vb.) doğru algılayıp yorumlaması tamamen kişilerin bireysel olarak görsel okuryazarlık becerileri ile alakalıdır (Zeren ve Arslan, 2009).

İçinde yaşadığımız bilgi çağı 21. yüzyıl çocuklarının seleflerine kıyasla çok farklı becerilerle donatılmalarını gerekli kılmaktadır. Geçtiğimiz yüzyılda doğan bir çocuğun sadece okuryazar olması yeterli iken 21. yüzyıl çocuklarının bilgisayar okuryazarlığı, medya okuryazarlığı ve görsel okuryazarlık gibi ilave okuryazarlık becerilerine sahip olmaları gerekmektedir. Bunlardan görsel okuryazarlık; “düşünme, karar verme, öğrenme ve iletişim becerilerini geliştirecek şekilde görsel materyalleri yorumlama, kullanma, değerini bilme ve yaratma” (NCREL ve Metiri Group, 2003, s. 24) olarak tanımlanmaktadır. EnGauge: 21 yy. Becerileri raporuna göre görsel okuryazarlık becerisi gelişmiş öğrenciler:

- Elektronik ortamda üretilen ya da görüntülenen görsel hakkında işe yarar, kullanılabilecek bilgiye sahiptirler,
- Görsel tasarımların, tekniklerin ve görsel medyaların ana elementlerini anlarlar,
- Görselleri algılamalarındaki duygusal, psikolojik ve bilişsel etkilerin farkındadırlar,
- Temsili, açıklayıcı, soyut ve sembolik görselleri kavrarlar,

- Görseller hakkında edindikleri elektronik ortamda uygularlar,
- Görsel bilgilerin bilinçli tüketicileri, eleştirmenleri ve izleyicileridirler,
- Görsel bilgilerin tasarımcıları, üreticileri ve bütünleştiricileridirler,
- Etkili birer görsel iletişimcilerdir,
- Yaratıcı ve etkileyici görsel düşünür ve başarılı problem çözücüdürler (NCREL ve Metiri Group, 2003, s. 24) .

İşler (2002, s. 159-160) görsel okuryazar bireylerin özelliklerini şöyle sıralamaktadırlar:

- Görsel mesajların anlamlarını yorumlar, doğru bir şekilde anlar ve değerlendirirler.
- Görsel tasarım temel ilke ve kavramlarını hem uygulayarak hem de çözümlyerek daha etkili bir iletişim gerçekleştirirler.
- Geleneksel yöntemler ile birlikte bilgisayar ve diğer teknolojik araçları kullanarak etkili görsel mesajlar üretebilirler.
- Karşılaşılan problemlere kavramsal çözümler üretebilmek için görsel düşünme biçimini kullanırlar.

Görsel okuryazar bireylerde bulunan özelliklere baktığımız zaman bu kişilerin, görsellerde verilmek istenen mesajları doğru bir şekilde anlayıp yorumlayabildikleri, geleneksel yöntem ile modern teknolojik yöntemleri birleştirip etkili görsel mesajlar üretebildikleri, karşılaşılan problemlere karşı görsel düşünme biçimlerini kullanarak etkili çözümler üretebildiklerini söyleyebiliriz.

Görsel okuryazarlık eğitiminin okullarda etkin bir şekilde verilebilmesi okulların resim, fotoğraf, harita, poster, minyatür, film ve belgeseller gibi gerekli görsel materyallere ve materyallerin sunumu için yeterli donanıma sahip araç-gereçlerin olmasına bağlıdır (Şahin, Kurudayıoğlu ve Çelik, 2013). Bu tür materyalleri kullanılarak verilecek olan görsel okuryazarlık eğitiminin öğrencilere ve diğer bireylere hem eğitim ortamlarında hem de sosyal yaşantılarında seyahat etme, görsellerden gerekli bilgileri alma ve o bilgileri okuyup yorum yapabilme gibi bir takım faydaları olacaktır (İşler, 2002).

Görsel okuryazarlık becerilerinin öğretmenler tarafından öğrenilip, sınıf

ortamlarında rahat bir şekilde uygulamalar yapıp, öğrencilere kazandırılmasında, öncelikli olarak öğrencilerin görsel okuryazarlık becerilerini geliştirebilmeleri için gerekli ortamlar oluşturulmalıdır (Alpan, 2008). Buna bağlı olarak okullarda öğrencilerin görsel okuryazarlık becerilerinin gelişmesine katkı sağlayacak olan gerekli araç-gereç ve materyallerin çoğaltılması gereklidir. Böylelikle öğretmenlerinde bu etkinlikleri yaparken önlerindeki kısıtlamalar kaldırılmış olur (Arpaguş, Ünsal ve Moğol, 2011). Milli Eğitim müfredatlarında görsel okuryazarlık becerilerinin geliştirilmesine yönelik görsel okuryazarlık dersleri konulmalıdır (Tanrıverdi ve Apak, 2013). Harita, fotoğraf, resim, tablo, grafik, atlas vb. görsel materyallerin derslerde kullanılması, doğru okunup yorumlanması öğrencilerin görsel okuryazarlık becerilerinin gelişmesine önemli katkılar sağlayacaktır (Kaya, 2011). Ayrıca Öğrencilerin görsel okuryazarlık becerilerinin geliştirilmesine yönelik bir takım farklı yöntem ve etkinlikler de geliştirilmelidir (Kocaarslan ve Çeliktürk, 2013). Öğretmenlerinde hem kendi görsel okuryazarlık becerilerini geliştirmeleri açısından hem de bu becerilerin öğrencilere kazandırılması aşamasında rehberlik yapabilmeleri için: Öğretmenlere lisans öğrenimleri sırasında görsel okuryazarlık becerilerini geliştirmeleri için dersler konulmalı (Şahin ve Kıran, 2011), ayrıca hizmet içi eğitim seminerlerinde görsel okuryazarlık eğitimi üzerine seminerler verilmelidir (Alpan, 2013).

2.3.4. Tarih derslerinde görsel kaynak kullanımında dikkat edilmesi gereken ilkeler

Öğretmenlerin derslerde öğretim materyallerini kullanmalarında ki asıl amaçları, konularla ilgili verilmek istenen mesajları öğrencilere doğru, anlaşılır ve somut bir şekilde iletebilmektir (Kıldan ve Ünver, 2009). Öğretmenler öğrencilere, yeni bir içeriği tanıtmak veya eski bilgileri ile yeni bilgilerini birleştirmek için resim ve fotoğraf gibi görseller kullanmayı seçebilirler (Brophy vd., 2009). Öğretimin eksiksiz bir şekilde yapılabilmesi ve sınıf içi iletişimin rahat bir şekilde sağlanabilmesi için öğretim ortamlarında kullanılacak olan materyallerin seçimi ve hazırlanmasında bir takım hususlara dikkat edilmelidir (Alkan, 2005).

Brophy vd. (2009, s. 116) öğretim ortamlarında kullanılacak olan kaynaklarda olması gereken özellikleri şöyle sıralamaktadır;

- Bütün bir sınıfın görebileceği kadar büyük olmalıdır (eğer değilse birçok kopyası kullanılmalı),
- Güncel ve konuya uygun olmalıdır,
- Karmaşık değil basit olmalıdır,
- Önemsiz ayrıntı ve yabancı konular üzerinde vurgu yapmaktansa anlamdaki derinliği arttırmalıdır,
- Cinsiyet ve kültür konularında hassas olmalıdır,
- Basmakalıp yargılardan, kavram yanılgılarından ve gerçek dışı simgelemelerden uzak olmalıdır.

Araştırmacılara göre öğrenme ve öğretme ortamında kullanılan materyallerin seçimi yapılırken dikkat edilecek hususlar şunlardır (Sönmez, 2001; Fer, 2011; Demirel vd., 2004; Meydan ve Akdağ, 2011; Şahin ve Yıldırım, 2003):

- Materyaller sadece ilginç oldukları için değil, belirlenen hedef davranışlara uygun bir şekilde seçilmelidir.
- Görsel-işitsel materyallerin seçiminde dersin içeriğine uygun olup olmadığına dikkat edilmelidir.
- Materyaller seçilirken derslerde kullanılan strateji ve yöntem ile tutarlı olmasına dikkat edilmelidir.
- Materyallerin öğrencinin gelişim ve öğrenme düzeyine uygun olup olmadığına dikkat edilmelidir.
- Öğrencinin alıştıırma-uygulama yapmasına uygun olmalı.
- Kullanılacak olan görsel-işitsel araçların öğrenme ortamında kullanılabilirlik düzeyinde olmasına dikkat edilmelidir.
- Derslerde kullanılacak olan görsel-işitsel materyaller sınıfın her yerinden rahatlıkla görülebilecek ve öğrencilerin rahat duyabilecekleri bir yerde olmalıdırlar.
- Görsel materyal seçimi yapılırken renklerinin canlı olmasına ve bütün öğrencilerin görebilecekleri bir büyüklükte olmasına dikkat edilmelidir.
- Görsel materyallerde gerekli olmadığı durumlarda detaylara gidilmemelidir.
- Öğretmen ders anlatırken görsel materyalleri kullanıyor ise, yan durmalı ve sınıfı gözleriyle kontrol etmelidir.

- Öğretim ortamlarında görsel materyaller ile öğrenciler arasında hiçbir engel olmamalıdır.

Maurice ve Moffatt'e (1957) göre ise öğretim materyallerinin seçiminde dikkat edilecek hususlar şöyle sıralanmaktadır:

- İşitsel-görsel materyaller sadece öğrenimin yardımcıları olmalıdırlar. Dersin asıl konusu olamazlar, sadece dersi zenginleştirmek ve açıklamak için kullanılmalıdırlar.
- İşitsel-görsel araçların kullanımında belli başlı amaçlar olmalıdır. Öğretmen bu araçları amaçları doğrultusunda planlamalı ve kullanmalıdır.
- Öğretmen işitsel-görsel araçları seçerken sınıf seviyesi ve öğrenci düzeyine göre seçmelidir. Ayrıca işine en çok yarayacak olan araçları seçmelidir.
- Öğretmenler işitsel-görsel araçları etkili yöntemlerle kullanmalıdırlar. Bu araçların etkili kullanılması öğrencilerin öğrenim faaliyetlerine aktif katılmalarını sağlayacaktır.

2.3.5. Tarih derslerinde görsel kaynak kullanımı ile ilgili araştırmalar

Ata (2001) “Çanakkale Savaşlarını Nasıl Öğretiriz” isimli çalışmasında, Çanakkale savaşlarının anlatım ve öğretiminde kullanılacak birçok görsel materyalin olduğunu ve bu materyallerin arasında ise öncelikli olarak ders kitaplarının yer aldığını dile getirmiştir. Sonrasında da fotoğrafların, haritaların, portrelerin, temsili resimlerin, kabartma haritalarının, dönemin gazetelerinin ve asker anılarının, şiirlerin, belgesel film cd'lerinin, web sitelerinin, müzelerin yer aldığını belirtmiştir. Ayrıca tarihi yerlere geziler düzenlenerek Çanakkale Savaşlarının daha aktif bir şekilde öğretilbileceğini bildirmiştir.

Meydan (2001) “İlköğretim Birinci Kademe Sosyal Bilgiler Öğretimi Coğrafya Ünitelerinin İşlenişinde Laboratuvar ve Görsel-İşitsel Materyal Kullanımının Öğrencilerin Niteliksel Gelişimine Etkisinin Değerlendirilmesi” konulu yüksek lisans çalışmasında, derslerde kullanılan araç-gereçlerin öğrencilerin derse aktif katılımlarını sağladığı, daha iyi olduklarını ve öğrenciyi derslerde etkinlik yapmaya yönelttiğini ifade etmiştir. Ayrıca araç-gereç kullanılarak işlenen derslerin daha verimli olduğunu ve öğrencilerin gelişimleri üzerinde etkili olduğu sonucuna varmıştır.

Şimşek (2003) “Tarih Öğretiminde Görsel Materyal Kullanımı” adlı makalesinde grafik-çizelge-şekil, tarihsel resim, minyatür, gravür, tarihsel fotoğraf, harita ve tarih haritaları gibi görsellerin tarih derslerinde kullanımını ve derslere nasıl katkılar sağlayacağını ele almıştır. Araştırmacı çalışmasında, belge olarak görsel materyallerin okunmasının ve tahlillerinin önemi üzerinde durmuştur. Yazar, öğretim sürecinde kullanılan materyallerin önemi ve bu materyallerin seçiminde dikkat edilecek hususları açıklamış ve görsellerin öğrencilerin dikkat ve ilgilerini derse çekeceğini belirtmiştir. Aynı zamanda bu görsellerin dikkat çekici bir hale getirilerek ve bilimsel belli metotlar kullanılarak hazırlanması durumunda tarih öğretimine olumlu yönde katkılar sağlayacağını dile getirmiştir.

Hali (2003) “İlköğretim 8. Sınıf Türkiye Cumhuriyeti İnkılap Tarihi Ve Atatürkçülük Dersinde Fotoğraf ve Resim Kullanımının Öğrenci Başarısına Etkisi” adlı yüksek lisans tez çalışmasında, T.C İnkılap Tarihi dersinde fotoğraf ve resim kullanılan grup ile kullanılmayan grupların erişimi ortalamaları arasında fotoğraf ve resim kullanılan grup lehine anlamlı bir fark bulunduğu sonucuna ulaşmıştır.

Akbaba (2005) “Tarih Öğretiminde Fotoğraf Kullanımı” çalışmasında, Tarih öğretiminde fotoğrafın analitik bir yöntemle kullanıldığı gruptaki öğrencilerin T.C. İnkılâp Tarihi ve Atatürkçülük dersinin “Eğitim ve Kültür Alanında Yapılan İnkılâp Hareketleri, Yeni Tarih Anlayışı, Türk Dilinin Zenginliği ve Toplumsal Hayatın Düzenlenmesi” konularını öğrenmede geleneksel öğretim yöntemiyle öğrenim gören öğrencilerden daha başarılı olduklarını belirtmiştir.

Akbaba (2005) “ İnkılap Tarihi Öğretiminde Fotoğraf Kullanımı” çalışmasında, T.C. İnkılâp Tarihi ve Atatürkçülük dersinin “Toplumsal Hayatın Düzenlenmesi” konusu deney grubunda analitik bir çerçevede fotoğraf kullanılarak, kontrol grubunda ise öğretmenin düz anlatımı ve soru-cevap gibi geleneksel yöntemler kullanılarak işlenmiştir. Araştırma sonucunda ise fotoğraf kullanımına dayalı öğretimin geleneksel yöntemlere dayalı öğretime göre öğrencilerin akademik başarılarını arttırmada daha etkili olduğunu ortaya koymuştur.

Erdem (2005) “Tarih Öğretiminde Yardımcı Metinler: Sınıftaki Karikatürler” araştırmasında, Tarih dersinde kullanılan karikatürlerle, öğretimin daha eğlenceli bir

hale getirilebileceğini ve ayrıca bu tarz uygulamalarla öğrencilerin derse etkin bir şekilde katılımlarının sağlanabileceğini dile getirmiştir.

Sönmez (2006) “İlköğretim Sosyal Bilgiler 7.Sınıf Karadeniz Bölgesi Konusunun Görsel Araç-Gereçlerle Öğretiminin Öğrencilerin Akademik Başarısına Etkisinin Değerlendirilmesi (Tokat Örneği)” konulu yüksek lisans çalışmasında, görsel araç-gereçlerle öğrenim gören öğrencilerin, geleneksel yöntemle öğrenim gören öğrencilere göre daha başarılı oldukları sonucunu ortaya koymuştur. Bu sonucun ortaya çıkmasında görsel araç-gereç kullanılarak yapılan konu anlatımlarının göze ve kulağa hitap ettiğinden dolayı dersi ezber olmaktan çıkarıp daha eğlenceli bir hale getirdiğini ve konunun hatırlanma oranını da yükselttiği için geleneksel öğretim yöntemine göre daha etkili olduğunu belirtmektedir.

Işık (2008) “Tarih Öğretiminde Doküman Kullanımının Öğrencilerin Başarılarına Etkisi” araştırmasında, yapılan bütün testlerde doküman kullanılarak öğretim verilen deney grubu öğrencilerinin, geleneksel yöntemle öğretim yapılan grup öğrencilerine göre daha başarılı oldukları sonucuna varmıştır. Tarih derslerinde tarihsel dokümanların kullanılmasının öğrencilerin akademik başarılarını da olumlu yönde arttırdığını ifade etmiştir.

Aslan (2008) “Tarih Öğretiminde Fotoğraf Kullanımı” çalışmasında, fotoğrafların tarihin öğretilmesinde önemli birer araç olduklarını belirtmektedir. Ayrıca fotoğrafların öğrencileri motive ettiklerini ve geçmişi kayıt ederek günümüze getirip, geçmişin daha anlaşılır ve algılanabilir olmasında önemli birer öğretim aracı olduklarını dile getirmiştir.

Arslan (2008) “İlköğretim 8. Sınıf T. C. İnkılap Tarihi Ve Atatürkçülük Dersi Öğretiminde Görsel ve İşitsel Materyal Kullanımının Öğrencilerin Akademik Başarıları ve Hatırda Tutma Düzeyleri Üzerindeki Etkisi” üzerine yapmış olduğu yüksek lisans çalışmasında, İlköğretim Türkiye Cumhuriyeti İnkılap Tarihi ve Atatürkçülük dersi öğretiminde görsel ve işitsel materyal kullanımı ile yapılan öğretimin uygulandığı deney grubu öğrencilerinin akademik başarı oranlarının, düz anlatım ve soru-cevap öğretimin uygulandığı kontrol grubundaki öğrencilerin akademik başarı oranlarına göre daha yüksek olduğu sonucuna ulaşmıştır. Bu sonucun oluşmasında derslerde kullanılan

görsel materyallerin, öğrenilenleri somutlaştırdıkları için daha kalıcı ve anlamlı bir öğrenmenin gerçekleştirilmede etkili olduklarını ifade etmektedir.

Ulusoy ve Gülüm (2009) “Sosyal Bilgiler Dersinde Tarih ve Coğrafya Konuları İşlenirken Öğretmenlerin Materyal Kullanma Durumları” adlı araştırmalarında, öğretmenlerin sınıf ortamında materyal kullanma konusunda istekli olduklarını, fakat okullarda teknolojisiz sınıflarının olmaması, yeterince materyal bulamama ve maddi imkânların yetersiz oluşundan dolayı materyal kullanma konusunda tam olarak istenilen düzeyde olmadıklarını ifade etmektedirler. Öğretmenlerin derslerde tarih ve coğrafya konularını işlerken genellikle harita, fotoğraf ve resim gibi materyalleri kullandıklarını saptamışlardır.

Demirezen ve Akhan (2011) yapmış oldukları “İnkılâp Tarihi ve Atatürkçülük Ders Kitabındaki Görsel Öğelerin Öğrenmede Kalıcılığa Etkisi” çalışmada öğrencilerin gösterilen resimler ile müfredatta yer alan konular arasında ilişkilendirme yapma bakımından başarılı oldukları görülmüştür. Konularda kullanılan resimlerin daha fazla detaya sahip olması, canlı renklerin kullanılması ve dikkati çekecek boyutta olmaları da konuların hatırlanmasına katkı sağladığı gibi kalıcılığını da artırdığını belirtmişlerdir. Görsellerin hatırlama ve kalıcılıkta ki etkilerinden dolayı öğrencilerin gösterilen resimlerdeki olayların kronolojik sıralamasını da başarılı bir şekilde yaptıkları sonucuna ulaşılmıştır.

Zaman, Günel, Zaman (2011)’ın “Tarih Öğretmenlerinin Harita Kullanımı ile İlgili Düşünceleri Üzerine Bir Araştırma: Erzurum Örneği” yapmış oldukları araştırmaya göre, lisans eğitimleri sırasında coğrafya dersi almayan tarih öğretmenlerinin harita bilgi ve becerilerinin gelişmediğini, bu bakımdan da kendilerini harita bilgi ve becerisi bakımından yeterli görmediklerini, tarih öğretmenlerinin haritaların tarih dersleri için önemli birer materyal olduklarını, kendilerinin de yeterince harita bilgi ve becerisine sahip olurlarsa tarih derslerinin öğrenciler için daha verimli ve kalıcı olacağını, coğrafya öğretmenlerinin haritaları daha etkili kullanmalarından dolayı, tarih öğretmenlerinin coğrafya öğretmenlerinden yardım almaları gerektiğini vurgulamaktadırlar.

Akıncı (2011) “Sosyal Bilgiler Öğretiminde Temsili Resim Kullanımıyla Tarihsel Düşünme Becerilerinin Geliştirilmesi” isimli doktora tez çalışmasında,

derslerin tarihsel resim kullanılarak işlenmesi öğrencilerin derse ilgilerini artırmış bu da öğrencilerin derse daha aktif olarak katılmalarını sağladığını, ayrıca öğrencilerin yaratıcı düşünme becerilerinin de gelişmesine olumlu yönde katkılar sağladığını, tüm bunların da öğrencilerin işlenen konuyu daha iyi öğrenmelerine yardımcı olduğunu belirtmektedir.

Bal ve Yiğiter (2012)'in yapmış oldukları “Okul Duvarlarındaki Görsellerin Tarih Öğretimi Açısından İncelenmesi” isimli araştırma sonucunda, okul duvarlarında yer alan görsellerin konu bakımından genellikle Osmanlı Tarihi ile ilgili olduğu, sonrasında ise Genel Türk Tarihi, Türkiye Cumhuriyeti Tarihi, İnkılap Tarihi ve Yerel Tarih şeklinde sıralandığı belirtilmiştir. Çalışmanın yapıldığı bölge itibari ile yerel tarihle ilgili görsellerin yetersiz olduğu kanısına varılmıştır. Öğrencilerin odak grup görüşmelerinde Türk tarihi ile ilgili kullanılan görsel materyallerin çok önemli olduklarını fakat bu materyallerden yararlanamadıklarını belirtmişlerdir. Öğrencilerin görsel materyallerden yararlanamama sebepleri arasında sürekli aynı resimlerin asılı olduğunu ve bu resimlerin güncellenmediğini belirtmişlerdir. Oysaki öğrenciler, bu görsel materyallerin onları çok etkilediğini hatta bazılarını hiç unutamadıklarını söylemişlerdir. Bu da görsel materyallerin kalıcılığa etkisini bir kez daha göstermiştir. Öğrenciler tarihi olayların kabartma şeklinde görsellerle somutlaştırılmasını, kullanılan resimlerin gerçeğe daha yakın olmasını ve derste işlenen konularla aynı paralellikte olmasını önermişlerdir.

Aktaş (2012) “Propaganda Posterlerinde Savaş ve Barış Temasının İşlenişi Üzerine Öğrenci Görüşleri” çalışmasında, posterlerin iletişim imkânlarının daha az olduğu Birinci Dünya Savaşı ve İspanya iç savaşında ağırlık olarak kullanıldıklarını ifade etmiştir. Propaganda posterlerinin devletlerin gerek asker ihtiyacını karşılamak gerekse tahvil satarak maddi gelir elde etmek için kullandıklarını vurgulamıştır. Öğrencilerin büyük bir bölümünün “barış” kelimesini tanımlarken “barış” kelimesinin zıt anlamı olan “savaş” kelimesi ile tanımladıklarını fakat “savaş” kelimesini tanımlarlarken “barış” kelimesini daha az oranda kullandıklarını ifade etmiştir. Aktaş, öğrencilerin poster seçiminde ise yakın dönemlerde ve günümüzde meydana savaşların etkili olduğunu vurgulamıştır.

Akıncı ve Dilek (2012) “Sosyal Bilgiler Öğretiminde Temsilî Resim Kullanımıyla Tarihsel Düşünme Becerilerinin Geliştirilmesi” çalışmalarının sonucunda, temsili resim kullanımı ile öğrencilerin kronolojik düşünme becerilerini, kavrama becerilerini, tarihsel analiz ve yorum becerilerini, tarihsel sorgulamaya dayalı araştırma becerilerini geliştirebildiklerini ifade etmektedirler.

Bircan ve Safran (2013) “Tarih Öğretiminde Haritaların Önemi ve Kullanımı” isimli çalışmalarında, haritaların derslerde kullanımı öğrencilerin olayları geçtiği yeri hayallerinde canlandırabilmelerine, tarihi somutlaştırabilmelerine, olayları çok yönlü bir şekilde değerlendirebilmelerine yardımcı olduklarını ve katkılar sağladıklarını belirtmişlerdir.

Akçalı ve Aslan (2013) “Tarih Derslerinin Yerel Tarihe ve Kaynaklarına Dayalı Etkinlikler Aracılığıyla İşlenmesinin Öğrencilerin Derse Yönelik Tutumlarına Etkisi” yaptıkları araştırmaya göre, yerel tarih etkinlikleri ile ders işlenen deney grubu öğrencilerinin, düz anlatım ve soru-cevap gibi geleneksel yöntemin kullanıldığı kontrol grubu öğrencilerine göre daha başarılı oldukları sonucuna ulaşmışlardır. Bu sonucun ortaya çıkmasında öğrencilerin, yerel tarih etkinlikleri ile işlenen derslerin görsellik ve kaynak bakımından daha çeşitli olduğunu, daha eğlenceli ve ilginç bir hal aldığını, ezberden ziyade aktif bir katılım sağlandığından dolayı öğretmenlerin ise birer rehber konumunda olduklarını, ayrıca yerel tarih etkinlikleri ile işlenen derslerin daha kolay anlaşıldığını ve kalıcı olduğu gibi görüşler ifade ettiklerini belirtmişlerdir. .

Güven ve Taşyürek (2013)’in yapmış oldukları “Tarih Öğretmenlerinin Derslerde Kullanmış Oldukları Araç-Gereçler Hakkındaki Görüşleri (Erzurum Örneği)” isimli çalışmada, görüşmeye katılan tarih öğretmenlerinin yarıdan çoğunun lisans öğrenimleri sırasında bilgisayar ve öğretim teknolojileri derslerini almadıklarını ifade etmektedirler. Ayrıca öğretmenlerin derslerinde en fazla zevk alarak kullandıkları araç-gereçlerin görsel materyaller olduğunu ve görseller kullanılarak anlatılan konuların daha iyi öğrenildiğini ve anlaşıldığını tespit etmişlerdir.

Sidekli, Er, Yavaşer ve Aydın (2014) “ Sosyal Bilgiler Öğretiminde Alternatif Bir Yöntem: Karikatür” adlı çalışmalarında, 6. sınıf Sosyal Bilgiler öğretim programında yer alan “Yeryüzünde Yaşam” ünitesinin “Kutuplardan Çöllere Değişen İklim” konusunun öğretiminde, karikatür kullanılarak öğretim yapılan deney grubunun,

düz anlatım yapılan kontrol grubuna göre daha başarılı oldukları sonucuna ulaşmışlardır.

Boyras ve Cantürk (2014), “Amerika Birleşik Devletleri Örneğinde İkinci Dünya Savaşı Dönemi Askeri Propaganda Posterleri”, araştırmalarında, posterlerin savaş zamanlarında ihtiyaç duyulan alanlarda halka görsel ağırlıklı mesajlar vererek, halkın desteğini almak için hazırlatıldıklarını belirtmişlerdir. Ayrıca görsel propaganda yöntemlerinin savaş dönemlerinde diğer alanlara da referans olduklarını vurgulamışlardır.

Çetintürk (2014) “Okul Duvarlarında Yer Alan Görsel Materyallerin Sosyal Bilgiler Öğretimindeki Yerine İlişkin Öğrenci Görüşleri” isimli yüksek lisans çalışmasında, öğrencilerin çalışmaya vermiş oldukları göre, öğrencilerin büyük çoğunluğunun okul duvarlarında yer alan görsel materyallere dikkat ettiğini, Türk büyüklerine ait portreler, haritalar, afiş ve posterler, kulüp panolarındaki çalışmalar, sergilenen proje ve performans ödevleri, okulun müsabakalarda kazandığı belge ve kupaların öğrencilerin dikkatini çektiğini vurgulamıştır. Ayrıca görsellerin sürekli asılı olmasından, yazılarının küçük olmasından ve dikkat çekmemesinden dolayı okul duvarlarındaki görsellerden etkilenmeyen öğrencilerin de olduğunu ifade etmiştir. Öğrencilerin, okul duvarlarında yer alan görsellerin konulara yönelik duyarlılık ve farkındalık oluşturduğunu, derste öğrendiklerinin hatırlanmasına, pekiştirilmesine ve derse motive olmalarına yardımcı oldukları yönünde görüşlerini belirtmektedir.

Özdemir (2014) “Ortaöğretim Tarih Derslerinde Kullanılan Görsel Materyallerin Öğrenci Akademik Başarı ve Tutumuna Etkisi” doktora tezi çalışmasında, görsel materyal kullanılarak ve görsel materyal kullanılmadan yapılan dersin ardından uygulanan akademik başarı testi sonuçlarına göre hem taşradaki hem de merkezdeki deney grubu öğrencileri, kontrol grubu öğrencilerine göre akademik başarı açısından daha yüksek seviyede oldukları sonucuna ulaşılmıştır. Benzer şekilde görsel materyal kullanılarak yapılan derslerde, deney grubu öğrencilerinin kontrol grubu öğrencilerine göre tarih dersine yönelik tutumları açısından daha olumlu tutum geliştirdikleri tespit edilmiştir.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3. YÖNTEM

Bu bölümde araştırmanın modeli, çalışma grubu, veri toplama araçları, verilerin toplanması ve verilerin analiz edilmesi hakkında bilgiler verilecektir.

3.1. Araştırmanın Modeli

Araştırma nitel bir yaklaşım ile ve bütüncül çoklu durum örnek olay deseni ile yürütülmüştür. Çoklu durum örnek olay deseni, “araçsal bir örnek olay çalışmasının, fenomen, evren veya genel durum hakkında daha fazla bilgi edinmek için çok sayıda olayı kapsayacak biçimde genişletildiği araştırmadır” (Punch, 2014, s. 144). Merriam (2013, s. 194)’a göre çoklu durum çalışmaları “birçok durumdan veri toplamayı ve analiz etmeyi gerektirir”. Yıldırım ve Şimşek (2013, s. 327)’e göre çoklu durum desenlerinde “birden fazla kendi başına bütüncül olarak algılanabilecek durumun söz konusudur. Her bir durum kendi içinde bütüncül olarak ele alınır ve daha sonra birbiriyle karşılaştırılır”. Christensen, Johnson ve Turner (2015, s. 418)’e göre ise kolektif vaka çalışması “karşılaştırma amacı ile birden çok durumun çalışılmasıdır”.

Bu araştırmada bütüncül çoklu durum örnek olay deseni kullanılarak, görsel kullanım durumları açısından alt düzey görsel kullanım becerilerine sahip öğretmenler ile görsel kullanım durumları açısından üst düzey görsel kullanım becerilerine sahip öğretmenlerin öğrencileri karşılaştırma amaçlı incelenmiştir. Tespit edilen öğretmenlerin, öğrencileri üzerinde görsel okuma düzeyi formu uygulanarak öğretmenlerin görsel kullanım durumlarının, öğrencilerin görsel okuma becerileri üzerine yansımaları ortaya konmaya çalışılmıştır.

Bu araştırma aynı zamanda uzman-acemi karşılaştırması şeklinde dizayn edilmiştir. Uzman; “belli bir işte, belli bir konuda bilgi, görüş ve becerisi çok olan kimse” (TDK, 1998, s. 2301) olarak tanımlanmıştır. Uzmanlık büyük bir bilgi birikimi ve deneyimden kaynaklanan anlayış ve becerinin tezahürüdür (Chi, 2006, s. 167).

Uzman ve acemiler arasındaki temel farkları ortaya koymak için yapılan araştırmalara göre uzmanlar;

- Bilginin özelliklerini ve anlamlı örüntüleri kolayca fark edebilirler,
- Çalıştıkları konuda derin bir anlayış yansıtan yoğun içerik bilgisi edinmişlerdir,
- Bu içerik bilgisi koşullandırılmış, sınıflandırılmış ve uygulamaya yöneliktir, birbirinden bağımsız olgular yığını değildir,
- Gerektiğinde odaklanmaya ihtiyaç duymadan çok az bir çaba ile uzun süreli belleklerinden gerekli olan bilgiyi geri ağırabilirler,
- Kendi alanlarında yoğun bir bilgiye sahip olmaları bunu diğerlerine ğretebilecekleri anlamına gelmez,
- Yeni durumlara karşı esnek bir yaklaşıma sahiptirler (Bransford, Brown ve Cocking, 1999, s. 31).

Uzman ve acemi öğretmenlerin anlayış, yaklaşım ve uygulamalarındaki farklılıkları ortaya koymak için benzer araştırmalar gerçekleştirilmiştir. Buna göre uzman ğretmenler;

- Planlamada daha etkilidir,
- Bilgi işleme sürecinde daha dikkatlidir,
- Anlamlı rntleri daha çabuk fark ederler,
- Planlama ve öğretimde daha özgün ve esnektirler,
- Sınıfta ortaya çıkan farklı durumlar ve ğrenci ihtiyaçlarına hızlı bir şekilde karşılık verebilirler (Tsui, 2003, s. 41),
- Tekrarlanan durumlar/uygulamalar için otomatikleştirilmiş rutinler geliştirirler,
- Pedagojik problemleri çözerken görevin gereksinimleri ve sosyal şartlara karşı daha hassas davranırlar,
- Öğretimde daha oportünist ve esnektirler,
- ğrencilerinin bilişsel düzeylerinin farkındadırlar (Berliner, 2004, s. 13).

Eğitim fakülteleri uygulamadan uzak teorik eğitim vermekte, bu nedenle de öğretmen eğitiminde etkisiz olmakla suçlanmaktadır (Darling-Hammond, 2000, s. 166). Bu açıdan eğitimde iyi (örnek) uygulamaların ortaya konulması teorik bilginin pratiğe nasıl dönüştürüleceği hususunda öğretmen adayları ve yeni öğretmenlere yol gösterecektir.

3.2. Çalışma Grubu

Araştırmanın çalışma grubunu, Erzurum ili Yakutiye ve Palandöken merkez ilçelerinde liselerde görev yapan 19 tarih öğretmeni ve bu öğretmenlerden amaçlı örneklem yoluyla belirlenen 4 tanesinin derslerine girdiği toplam 92 öğrenci oluşturmaktadır. Araştırma detayları aşağıda belirtilen şekilde iki aşamalı yürütülmüştür. Araştırmanın ilk aşamasına gözlem için kolay ulaşılabılır örneklem yolu ile 19 tarih öğretmeni katılırken ikinci aşamada ise görsel okuma düzeyi formunun uygulanması için gözlem verilerine göre amaçlı örnekleme yoluyla seçilmiş dört tarih öğretmenin ders verdiği 9. ve 10. sınıfta öğrenim gören toplam 92 öğrenci katılmıştır. Araştırmada yer alan öğretmenlerin isimleri, görev yaptıkları okullar ve öğrencilerin isimleri etik kurallar gereği çalışma içerisinde yer almamış, bunun yerine kod isimler kullanılmıştır.

Örneklem “yığıını temsil edebilen evren içinden uygun yöntemler kullanılarak seçilen kümelere denir” (Şahin, 2012, s. 121). Örneklemden alınan veriler genelleştirilir. Alınan verilerin yığıını temsil edip etmemesi ise örneklem büyüklüğünün yeterli olmasına ve uygun örnek seçme yönteminin kullanılmasına bağlıdır (Arıkan, 2013, s. 44). Nitel bir araştırmada örneklemden amaç ise, alınan sonuçların evrene genellemesinin yapılması değildir (Yıldırım ve Şimşek, 2011, s. 102). Bu bakımdan nicel araştırmalarda şans yoluyla örnekleme teknikleri kullanılırken, nitel araştırmalarda ise daha çok amaçlı ve kontrollü örnekleme teknikleri kullanılmaktadır (Yeşil, 2013, s. 64). Amaçlı örnekleme tekniğinde amaç, araştırmacının araştırma problemlerine cevap alabileceğine inandığı ve ilgili özellikleri taşıyan bireylere ulaşabilmesidir (Erkuş, 2013, s. 123).

3.3. Veri Toplama Aracı

Araştırma iki aşamadan oluşmaktadır. Birinci aşamada, Erzurum ili Yakutiye ve Palandöken merkez ilçelerinde görev yapan lise tarih öğretmenlerinin, tarih derslerinde görsel kullanım durumlarının tespit edilmesi amaçlanmıştır. Araştırmanın bu aşamasında veri toplama aracı olarak “Yapılandırılmış Gözlem Formu” kullanılmıştır.

Araştırmanın ikinci aşamasında ise, tarih öğretmenlerinin görsel kullanım durumlarının, öğrencilerin görsel okuma beceri düzeylerine yansımaları ortaya konmaya çalışılmıştır. Bu amaçla görsel kullanım durumları açısından alt düzey görsel kullanım becerilerine sahip öğretmenlerin öğrencileri (Grup 1) ile görsel kullanım durumları açısından üst düzey görsel kullanım becerilerine sahip öğretmenlerin öğrencilerinin (Grup 2) görsel okuma beceri düzeyleri karşılaştırılmıştır. Bu aşamada veri toplama aracı olarak “Görsel Okuma Düzeyi Formu” kullanılmıştır.

Adı geçen veri toplama araçlarının kullanımı için Erzurum İl Milli Eğitim Müdürlüğünden gerekli yasal izinler alınmıştır (EK 1).

3.3.1. Yapılandırılmış gözlem formu

Araştırmanın ilk aşamasında kullanılan yapılandırılmış gözlem formu, ilgili literatür (Sönmez, 2001; Fer, 2011; Demirel vd. 2004; Meydan ve Akdağ, 2011; Şahin ve Yıldırım, 2003; Maurice ve Moffatt, 1957) taranarak eğitimcilerin uygun görsel materyalleri seçebilme ve seçilen görsel materyalleri öğretme-öğrenme durumlarında etkili bir şekilde kullanabilmeleri için gerekli olan ilkelerin listesi yapılmıştır. Bu listeden hareketle taslak gözlem formu oluşturulmuştur. Yapılan pilot uygulamadan sonra, formdaki göze çarpan eksiklikler giderilmiş ve form, tarih eğitimi ve sosyal bilgiler eğitimi anabilim dallarından 2’şer olmak üzere alan uzmanı olan toplam 4 öğretim üyesine kontrol ettirilmiştir. Uzman öğretim üyelerinin görüşleri doğrultusunda gerekli olan düzenlemeler de yapılarak gözlem formuna son şekli verilmiştir.

Araştırmada kullanılan gözlem formu iki boyuttan oluşmaktadır: Görsel seçimi ve görsel kullanımı. Gözlem formunun ilk boyutu olan görsel seçiminde öğretmenlerin; *“Konuya uygun ve doğru görsel seçme, konuyla ilgili birden fazla görsel seçme, farklı formatta görseller seçme, kullanılan görselleri öğrencilerin seviyesine uygun seçme,*

kullanılan görselleri renk, kalite ve okunabilirlik düzeyine dikkat ederek seçme” gibi kriterlere ne düzeyde uydukları tespit edilmeye çalışılmaktadır.

Gözlem formunun ikinci boyutu olan görsel kullanımında öğretmenlerin; *“Görsellerin künyesini açıklama, görselleri kullanırken rahat davranma, öğrencilere görseller ile ilgili sorular yöneltme, öğrencilerin kullanılan görsel materyal ile ilgili görüşlerini ifade etmelerine izin verme, öğrencilere görseller üzerinde tartışma yapma ortamı sağlama, görsel materyallerin okunması sırasında değişik fikirlere hoşgörü ile yaklaşma, görsellerde verilmek istenen mesajı açıklama, görsellerde yer alan (simge, sembol, renk, boyut v.s)’leri açıklama, aynı konu ile ilgili farklı yorumlar içeren görseller verip karşılaştırma yapma, görselleri farklı görüşleri ortaya çıkarmak için kullanma, görselleri arka plan olarak kullanmama” gibi kriterlere ne düzeyde uydukları tespit edilmeye çalışılmaktadır. .*

3.3.2. Görsel okuma düzeyi formu:

Öğrencilerin görsel okuma becerilerini, bir tek görsel formatı üzerinden tahlil etmek güvenilir bir sonuç vermeyeceğinden, araştırmada birden çok görsel formatı kullanılmasına karar verilmiştir. Diğer taraftan giriş bölümünde belirtilen farklı görsel formatlarının her birini kapsayan bir ölçeğin bu yaş grubundaki öğrencilere uygulanabilmesi kolay değildir. Bu nedenle araştırmanın uygulanabilirliği açısından analiz edilecek görsel türünde sınırlamaya gidilmiş ve araştırma tarih derslerinde en çok kullanılan görsel formatları olan fotoğraf, minyatür ve poster ile sınırlı tutulmuştur.

Araştırmada kullanılan görsel okuma düzeyi formundaki görseller 2 adet fotoğraf, 1 adet poster ve 1 adet minyatürden oluşmaktadır. Kullanılan birinci görsel İstanbul Haliç bölgesinin, Eminönü’nden Galata’ya doğru bakan 1920’li ve 2000’li yıllara aynı açıdan çekilen 2 adet fotoğraftır. İkinci görsel 1. Dünya savaşı yıllarında, Amerikalılar tarafından propaganda amaçlı ve halktan ekonomik destek almak amacıyla hazırlanmış olan poster kullanılmış ve posterin orijinalinde bulunan İngilizce ifadeler Türkçeye çevrilmiştir. Üçüncü görselde ise Osmanlı döneminde Nakkaş Osman ve Ekibi tarafından 1588 tarihinde çizilen İstolni Belgrad Kalesi’nin fethini tasvir eden minyatür kullanılmıştır.

Araştırmada kullanılan “Görsel Okuma Düzeyi Formu” öğrencilerin görsel okuryazarlık düzeylerinin belirlenmesi amacıyla hazırlanmıştır. Hazırlanan formda kullanılan fotoğraf okuma ve karşılaştırma uygulaması ile ilgili 8 soru, poster okuma uygulaması ile ilgili 11 soru, minyatür okuma uygulaması ile ilgili 9 soru olmak üzere 3 görsel materyalin analizi için toplam 28 adet ucu açık soru oluşturulmuştur. Sorular öğrencilerin görselleri çözümlmeleri, yorumlamaları ve görseller ile ilgili çıkarımlarda bulunabilmeleri için sistematik bir şekilde düzenlenmiştir.

Bu formun öncelikle 23 öğrenci ile pilot çalışması yapılmış, alınan geri dönütler doğrultusunda gerekli düzeltmeler yapılmış sonrasında “Görsel Okuma Düzeyi Formu” alanın uzmanı olan 4 öğretim üyesine kontrol ettirilmiştir. Ayrıca görsel okuma düzeyi formunda kullanılan görseller ve bu görsellere ait soruların öğrencilerin seviyelerine uygun olup olmadığı yönünde lise öğretmenlerinin de görüşleri alınmıştır. Yine gözlem formundaki ifadeler Türkçe eğitimi anabilim dalından bir öğretim üyesine dil bilgisi ve anlam yönünden incelettirilmiştir. Böylelikle görsel okuma düzeyi formuna son şekli verilerek uygulama aşamasına geçilmiştir.

3.4. Verilerin Toplanması

Araştırma iki aşamalı olarak tasarlanmış ve yürütülmüştür. Araştırmanın ilk aşamasında Erzurum ili Yakutiye ve Palandöken merkez ilçelerinde görev yapan tarih öğretmenleri belirlenerek kendileriyle görüşülmüş, derslerinin gözlemlenmesine izin verip vermeyecekleri sorulmuş ve gönüllülük esasına göre araştırmaya katılan öğretmenlerin derslerinde gözlem yapılabilmesi için gün ve saatler belirlenmiştir. Her öğretmen için ayrı ayrı 2’şer saat gözlem yapılmış toplamda 19 öğretmen ile 38 saatlik bir gözlem çalışması yürütülmüştür.

Erzurum ili Merkez ilçelerinde görev yapan 19 lise tarih öğretmeni ile “Yapılandırılmış Gözlem Formu” kullanılarak gerçekleştirilen gözlemlerin değerlendirilmesi sonucunda araştırmaya katılan öğretmenler görsel kullanım durumları açısından sıralamaya konulmuştur. Görsel kullanım durumları açısından alt düzey görsel kullanım becerilerine sahip iki öğretmen ile görsel kullanım durumları açısından üst düzey görsel kullanım becerilerine sahip iki öğretmen araştırmanın ikinci aşaması için seçilmiştir.

İkinci aşamada üst düzey görsel kullanım becerilerine sahip iki öğretmenin dersine girdiği 9. ve 10. sınıflardan toplam 47 öğrenci (Grup 2) ile görsel kullanım beceri düzeyi nispeten daha düşük iki öğretmenin dersine girdiği 9. ve 10. sınıflardan toplam 45 öğrenci (Grup 1) tespit edilmiştir. Okul idareleri ve ders öğretmenleri ile görüşülerek uygun gün ve saatler belirlenmiş ve toplamda 92 öğrenci üzerinde, sınıf ortamında görsel okuma düzeyi formu uygulanmıştır. Ucu açık sorulardan oluşan bu foruma öğrenciler, ders öğretmeni veya araştırmacının herhangi bir müdahalesi olmadan bağımsız olarak kendileri cevap vermişlerdir. Uygulama aşaması araştırmacı tarafından bizzat yürütülerek veri toplama süreci tamamlanmıştır. Daha sonra verilerin analiz sürecine geçilmiştir.

3.5. Verilerin Analizi

Araştırmanın ilk aşamasında, öğretmenlerin görsel kullanım durumlarını belirlemek amacı ile araştırmacı tarafından daha önceden hazırlanmış olan yapılandırılmış gözlem formundan elde edilen veriler betimsel analiz yolu ile çözümlenmiştir. Betimsel analizde esas olarak yapılan işlem “elde edilen veriler, daha önceden belirlenen temalara göre özetlenir ve yorumlanır. Veriler araştırma sorularının ortaya koyduğu temalara göre düzenleneceği gibi, görüşme ve gözlem süreçlerinde kullanılan sorular ya da boyutlar dikkate alınarak da sunulabilir” (Yıldırım ve Şimşek, 2011, s. 224). Bu aşamada gözlem formunda yer alan kategorilere göre öğretmenlerin belirtilen davranışları gerçekleştirip gerçekleştirmedikleri yapılan betimsel analiz yolu ile tespit edilmiştir. Bu tespit aşamasında öncelikle öğretmenlerin görselleri seçerken sergiledikleri davranış farklılıkları, daha sonra da seçtikleri bu görselleri sınıf ortamında nasıl kullandıklarına yönelik sergiledikleri davranış farklılıkları tablo halinde oluşturularak her iki tablodan elde edilen veriler yorumlanmıştır.

Araştırmanın ikinci aşamasında ucu açık sorulardan oluşan “Görsel Okuma Düzeyi Formu”ndan elde edilen veriler daha önceden belirlenen kriterler çerçevesinde analiz edilmiştir. Bu süreçte toplanan veriler öncelikle araştırmacı tarafından sonra da bir başka uzman araştırmacı tarafından değerlendirilerek analiz edilmiş ve sonuçlar karşılaştırılmıştır. Kodlayıcı güvenilirliğini belirlemek amacıyla Miles ve Huberman (1994) tarafından verilen (Güvenirlik = görüş birliği / görüş birliği + görüş ayrılığı) güvenirlik formülü (Akt. Yanpar-Yelken, 2009, s. 90) kullanılarak araştırmacı ve uzman

tarafından oluşturulan kategorilerin görüş birliği ve görüş ayrılığı incelenmiş, görüş ayrılığı olan kategorilerde fikir alış verişi yapılarak ortak bir karara varılmış ve kodlayıcı güvenirliliği % 92 olarak hesaplanmıştır. Nitel çalışmalarda, araştırmacı ve uzman değerlendirmelerinde aradaki uyumun %70 ve üzeri düzeyde bir güvenirliliğe ulaşmış olması gerekmektedir (Yıldırım ve şimşek, 2013). Tablolarda yer alan kategorilere son şekli verildikten sonra, bu tablolardan elde edilen veriler yorumlanmıştır.

Tablolarda verilen frekans değerleri ile ğrenci sayısı arasında farklılıklar söz konusudur. Bu fark öğrencilerin bazı sorulara birden çok cevap vermesinden kaynaklanmıştır.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

4. BULGULAR VE YORUM

Araştırma sonucunda elde edilen bulgular bu bölümde araştırmanın cevap bulmaya çalıştığı alt problemler ışığında sıra ile ele alınacaktır.

4.1. Tarih Öğretmenlerinin Görsel Kullanım Durumları

Tarih derslerinde kullanılan konu ile ilgili görseller birer kaynak niteliğinde olduğundan dolayı bunların doğru bir şekilde seçilmesi ve kullanılması, sözlerle anlatılması zor olan birçok mesajın öğrencilere daha kolay bir şekilde aktarılmasına ve dersin zenginleştirilmesine yardımcı olacaktır (Köstüklü, 2014). Öğretmenler, derslerinde kullanacakları görselleri seçerken bir takım kriterlere dikkat etmeleri gerekmektedir. Çalışmanın bu bölümünde araştırmaya dâhil edilen 19 öğretmenin sınıf ortamında kullandıkları görselleri seçerken doğru görsel seçimine yönelik belirlenen kriterlere uyma durumları incelenmiştir.

Tablo 4.1.

Tarih Öğretmenlerinin Doğru Görsel Seçim Durumları

Doğru Görsel Seçim Kriterleri	Gözlemlenme Durumu	
	Evet	Hayır
Konuya uygun ve doğru görsel seçme	16	3
Konuyla ilgili birden fazla görsel seçme	7	12
Farklı formatta görseller seçme	9	10
Kullanılan görselleri öğrencilerin seviyesine uygun seçme	19	-
Kullanılan görselleri renk, kalite ve okunabilirlik düzeyine dikkat ederek seçme	8	11

Yukarıdaki Tablo 4.1'e göre araştırmaya katılan öğretmenlerin büyük bir çoğunluğunun konuya uygun ve doğru görselleri seçtikleri ve bu öğretmenlerin tamamının kullandıkları görsellerin öğrencilerin seviyesine uygun olup olmadığına dikkat ettikleri görülmektedir. Araştırmaya katılan öğretmenlerin neredeyse yarıya yakınının ise konuyla ilgili birden fazla görsel kullanmadıkları, farklı formatta görsel kullanmayı tercih etmedikleri görülmüştür. Araştırmaya katılan öğretmenlerin birçoğu

ya ders kitaplarında yer alan görselleri –öğrencilerin kitaplara bakmalarını isteyerek- kullanmışlar ya da akıllı tahtadan konu ile ilgili sadece bir harita, fotoğraf veya resim açıp anlattıkları konu ile ilgili tek bir formatta görsel kullanmakla yetindikleri gözlenmiştir. Örneğin İstanbul’un fethini anlatan bir öğretmen sadece ders kitabında yer alan İstanbul’un fethinin tasvir edildiği resmi kullanıp geçmiştir. Hâlbuki günümüzde İstanbul’un fethini anlatan çok güzel görsel-işitsel animasyon veya filmler mevcuttur. Onları kullanarak dersi daha ilgi çekici hale getirebilirdi.

Öğretmenlerin kullanılan görsellerin renk, kalite ve okunabilirlik düzeyine dikkat etmedikleri de gözlemler sırasında dikkati çeken bir detay olmuştur. Bu tarih öğretmenlerinin çoğunun ya ders kitaplarında ya da kendi oluşturmuş oldukları görsel arşivlerinde yer alan veya akıllı tahtayı kullanarak internet üzerinden ulaşabildikleri görselleri kullandıkları, bu görsellerin özellikle de resim ve fotoğrafların renk ve görüntü kalitelerinin çok düşük olduğu gözlemlenmiştir. Örneğin kullanılan bazı fotoğrafların renksiz, eski ve silik olması onlarda yer alan birçok detayın net bir şekilde fark edilmemesine neden olmuştur.

İkinci olarak tarih öğretmenlerinin görsellerin doğru kullanımı ile ilgili belirlenen kriterlere uyma durumları incelenmiştir.

Tablo 4.2.

Tarih Öğretmenlerinin Görselleri Doğru Kullanım Durumları

Görselleri Doğru Kullanım Kriterleri	Gözlemlenme Durumu	
	Evet	Hayır
Görsellerin künyesini açıklama	5	14
Görselleri kullanırken rahat davranma	7	12
Öğrencilere görseller ile ilgili sorular yöneltme	6	13
Öğrencilerin kullanılan görsel materyal ile ilgili görüşlerini ifade etmelerine izin verme	8	11
Öğrencilere görseller üzerinde tartışma yapma ortamı sağlama	3	16
Görsel materyallerin okunması sırasında değişik fikirlere hoşgörü ile yaklaşma	4	15
Görsellerde verilmek istenen mesajı açıklama	5	14
Görsellerde yer alan (simge, sembol, renk, boyut vs.)’leri açıklama	4	14
Aynı konu ile ilgili farklı yorumlar içeren görseller verip karşılaştırma yapma	3	16
Görselleri farklı görüşleri ortaya çıkarmak için kullanma	2	17
Görselleri arka plan olarak kullanmama	7	12

Kategorilere bakıldığında tarih öğretmenlerinin büyük bir çoğunluğunun kullandıkları görsellerin künyesini açıklamadıkları, kullandıkları görselde verilmek istenen mesajın ne olduğunu, yer alan önemli simge ve sembollerin ne anlama geldiklerini açıklamadıkları, daha sonra da öğrencilere görseller ile ilgili sorular yöneltip onlarında görüşlerini belirtmelerine imkân vermedikleri görülmektedir. Ayrıca bu öğretmenler görselleri sadece arka plan olarak kullandılar; ya sınıfa bir harita getirip tahtaya astılar ya da akıllı tahtadan bir resim, fotoğraf veya harita açtılar ve bir daha geri dönüp o materyali kullanma yoluna girişmediler. Bunların aksine az sayıda da olsa birkaç öğretmenin, görselleri doğru kullanma kriterlerine uydukları görülmüştür. Örneğin akıllı tahta yoluyla Orhun abidelerinin fotoğrafını gösteren bir öğretmen; fotoğrafın nereye ait olduğu, kimler tarafından ve ne zaman yapıldığı gibi görselin künyesi ile ilgili bilgileri öğrencilere açıklayıp daha sonra onlara sorular sorup fikirlerini ifade etmelerini sağladığı araştırmamız sırasında gözlenen davranışlar arasında olmuştur.

Tabloya genel manada bakıldığında öğretmenlerin büyük bir çoğunluğunun görselleri sınıf ortamında kullanırken sergilemeleri gereken davranışları gerçekleştirmedikleri görülmektedir. Bu da araştırmaya katılan tarih öğretmenleri içinde görselleri yapılandırılmış gözlem formunda belirlenen kriterlere göre kullanan öğretmen sayısının çok düşük olmasına neden olmuştur. Buradan araştırmaya katılan öğretmenlerin birçoğunun görselleri nasıl kullanacakları konusunda yeterli bir bilgiye ve donanıma sahip olmadıkları anlaşılmaktadır. Görselleri sadece bir araç olarak gördükleri onlardan yeterince faydalanma yoluna gitmedikleri gözlemler sırasında açık bir şekilde görülmüştür.

Gözlem formundan elde edilen veriler ışığında araştırmaya katılan tarih öğretmenlerinin büyük bir çoğunluğunun görselleri seçerken ilgili literatürden hareketle oluşturulan kriterlere uyma durumlarının nispeten iyi, buna karşılık görselleri sınıf ortamında kullanırken ilgili kriterlere uygun davranma durumlarının ise düşük olduğu ortaya çıkmıştır.

Yapılandırılmış gözlem formundan elde edilen verilerden hareketle öğretmenler gerek doğru görsel seçim kriterleri ve gerekse görselleri doğru kullanım kriterlerine uyum durumlarına göre puanlandırılmışlardır. Gözlem formunda yer alan kriterleri en

üst seviyede gerçekleştiren iki öğretmen ve en alt seviyede gerçekleştiren iki öğretmen araştırmanın ikinci uygulama aşaması içerisinde yer almışlardır. Görsel kullanım durumları açısından üst düzey görsel kullanım becerilerine sahip öğretmenler teorik bilgilerini pratiğe aktararak eğitim-öğretim ortamını daha etkin bir şekilde kullandıklarından dolayı eğitimde iyi (örnek) uygulamaların ortaya konulmasında diğer öğretmenlere örnek olarak gösterilebilirler.

4.2. Lise Öğrencilerinin Görsel Okuma Beceri Düzeyleri

Bu bölümde elde edilen bulgular araştırmada kullanılan yaygın üç farklı görsel formatına (fotoğraf, poster, minyatür) göre ve bunlara dair sorular ışığında tek tek ele alınacaktır. Öğrencilerin verdikleri cevaplar niteliklerine göre doğru, yanlış ve eksik şeklinde araştırmacının daha önceden hazırlamış olduğu kriterlere göre değerlendirilecektir.

4.2.1. Fotoğraf okuma ve karşılaştırma

Bu uygulamada öğrencilere İstanbul Haliç bölgesinin, Eminönü'nden Galata'ya doğru bakan 1920'li ve 2000'li yıllara ait (bkz. Resim 1 ve Resim 2) aynı açıdan çekilen iki fotoğraf verilmiştir. Öğrencilere bu fotoğraflara yönelik 8 adet ucu açık soru yöneltilmiştir. Elde edilen bulgular soru sırasına göre aşağıda verilmiştir.

Resim 4.1. 1920'li Yıllarda İstanbul Haliç Bölgesini Gösteren Fotoğraf (Web-1)

4.2.1.1. Kişi ve nesnelere tanımlama

Görsel Okuma Düzeyi Formundaki ilk uygulamada öğrencilere Haliç bölgesinin 1920’li yıllara ait fotoğrafı verilerek öğrencilerden burada yer alan kişi ve nesnelere tanımlamaları istenmiştir. Araştırmaya katılan öğrencilerin fotoğrafta yer alan kişi ve nesnelere için yaptıkları tanımlamaların frekans değerleri ve bunların değerlendirmeleri (Doğru (D), Yanlış (Y) ve Eksik (E) şeklinde) Tablo 4.3’de verilmiştir.

Tablo 4.3.

Öğrencilerin 1920’li Yıllara Ait Fotoğraftaki Kişi ve Nesnelere için Kullandıkları Tanımlamalar (Yüksekten Düşüğe Doğru) (N=92)

Alt düzey görsel kullanım becerilerine sahip öğretmenlerin öğrencileri (Grup 1) (N= 45)			Üst düzey görsel kullanım becerilerine sahip öğretmenlerin öğrencileri (Grup 2) (N=47)		
Cevaplar	F	Değerlendirme	Cevaplar	F	Değerlendirme
Fayton/At arabası	40	D	Fayton/At arabası	38	D
Normal insanlar	21	D	Fes takan kişiler	23	D
Gemi/vapur	18	D	Kayık-sandal	21	D
Mimari yapı	16	D	Gemi	12	D
Tüccarlar	6	D	Yelkenliler	11	D
Köprü	5	D	Osmanlı tarzına uygun giyinen insanlar	8	D
Deniz	4	D	Normal insanlar	7	D
Arabalar	3	D	Mimari yapı	7	D
Öküz arabası	3	D	Cübbeli ve sarıklı kişiler	7	D
Fes takan/cübbe giyen kişiler	3	D	Tüccarlar	5	D
Küçük sandallar	3	D	Klasik tarzın yanında, batı tarzında giyinen kişiler	2	D
Eski Osmanlı insanları	2	D	Eski yapıları araçlar	1	D
Pazar yeri	2	D	Fikrim yok	1	-
Teknolojiye uzak bir yaşam	2	D			
Çadırlar	1	Y			
Hamallar	1	D			
Cami	1	Y			
Boğaz	1	D			

Her iki gruptaki öğrencilerin görselde yer alan kişi ve nesnelere tanımlama konusunda fazla bir sıkıntı yaşamadığı görülmektedir. Tablo 4.3’de dikkat edileceği üzere öğrenciler Fotoğraf 1’de (Resim 4.1) yer alan kişi ve nesnelere ilgili büyük oranda doğru tanımlamalarda bulunmuşlardır. Grup 1’deki öğrenciler özellikle fayton,

normal insanlar, gemi, mimari yapı unsurlarına Grup 2'deki öğrenciler ise fayton, fes takan kişiler, kayık-sandal, gemi ve yelkenliler unsurlarına dikkat çekmişlerdir. Genel anlamda fayton her iki grup öğrencilerinin en çok dikkatini çeken unsur olmuştur. Tablo dikkatli bir şekilde incelendiğinde Grup 1'deki öğrencilerin daha çok unsuru dile getirdiği ancak Grup 2'deki öğrencilerin daha az sayıda olmakla beraber biraz daha ayrıntılı tanımlanmış unsurlara yer verdikleri görülmüştür. Örnek olarak Grup 1'deki öğrencilerin verdikleri cevaplarda “*Eski Osmanlı insanları*” tabirini kullanırken Grup 2'deki öğrencilerin “*Osmanlı tarzına uygun giyinen insanlar*”, “*Klasik tarzın yanında, batı tarzında giyinen kişiler*” tabirlerini kullanmışlardır. Yine “*fes takan kişiler*” gibi nispeten daha ayrıntılı bir tabiri Grup 1'deki üç öğrenci dile getirirken, aynı tabir Grup 2'deki yirmi üç öğrenci tarafından dile getirilmiştir.

Kişi ve nesnelere tanımlama becerilerini test edebilmek için öğrencilere ikinci olarak Haliç bölgesinin 2000'li yıllara ait aşağıdaki fotoğrafı verilerek onlardan fotoğrafta yer alan kişi ve nesnelere tanımlamaları istenmiştir. Araştırmaya katılan öğrencilerin fotoğrafta yer alan kişi ve nesnelere için yaptıkları tanımlamaların doğru-yanlış-eksik cevapları ve frekans değerleri Tablo 4.4'de görülmektedir.

Resim 4.2. 2000'li Yıllarda İstanbul Haliç Bölgesini Gösteren Fotoğraf (Web-2)

Tablo 4.4.

Öğrencilerin 2000'li Yıllara Ait Fotoğraftaki Kişi ve Nesnelere İçin Kullandıkları Tanımlamalar (Yüksekten Düşüğe Doğru) (N=92)

Grup 1 (N=45)			Grup 2 (N=47)		
Cevaplar	F	Değerlendirme	Cevaplar	F	Değerlendirme
Karasal ulaşım araçları	50	D	Modern Gemiler	26	D
Gemi/vapur	27	D	Otomobiller	25	D
Normal insanlar	18	D	Modern tarzda giyinmiş insanlar	20	D
Mimari yapı	11	D	Toplu taşıma araçları	16	D
Köprü	8	D	Daha gelişmiş ulaşım araçları	15	D
Günümüz modern tarzda giyinen insanlar ²	7	D	Modern Feribotlar-vapurlar-gemiler	14	D
Günümüz insanları	5	D	Taksiler	8	D
Ulaşım yolları ³	5	D	Gökdelenler	5	D
Deniz	3	D	Motorlu araçlar	4	D
Cami	2	D	Gezme ve ulaşım amaçlı orada bulunan insanlar	4	D
Ambulans	2	D	Balık tutan insanlar	2	D
Boğaz	1	D	Ambulans	2	D
Galata Kulesi	1	D	Fikrim yok	1	-
Esnaf	1	D			
Fikrim yok	1	-			

Tablo 4.4'e bakıldığında öğrencilerin tümünün doğru cevap verdiği görülecektir. Grup 1'deki öğrenciler başta karasal ulaşım araçları olmak kaydıyla gemi/vapur, insanlar ve mimari yapı tabirlerini kullanırken Grup 2'deki öğrenciler ise daha çok modern gemiler, otomobiller, modern tarzda giyinmiş insanlar, toplu taşıma araçları, daha gelişmiş ulaşım araçları, modern feribotlar-vapurlar-gemiler tabirlerini kullanmışlardır. Bu fotoğraf için de Fotoğraf 1'de (bkz. Tablo 4.3.) olduğu gibi Grup 2'deki öğrencilerin daha ayrıntılı, daha spesifik tabirler kullandığı görülmektedir. Örneğin, fotoğrafta yer alan ulaşım araçları ile ilgili olarak Grup 1'deki öğrenciler karasal ulaşım araçları ve ambulans tabirlerini kullanırken, Grup 2'deki öğrenciler ise otomobiller, toplu taşıma araçları, daha gelişmiş ulaşım araçları, taksiler, motorlu araçlar ve ambulans tabirlerini kullanmışlardır.

² Fes takmayan modern giyinen insanlar

³ Asfalt yollar

4.2.1.2. Zaman tahmini

İkinci soruda araştırmaya katılan öğrencilere Haliç bölgesinin 1920’li yıllara ait fotoğrafı ile 2000’li yıllara ait fotoğrafları verilerek öğrencilerden bu fotoğrafların hangi yıllara ait olduğunu tahmin etmeleri istenmiştir. Araştırmaya katılan öğrencilerin fotoğrafların hangi zaman dilimlerini yansıttıkları ile ilgili yaptıkları tahminleri DT: Doğru tahmin, YT: Yakın tahmin, HT: Hatalı tahmin şeklinde gruplandırılmış ve frekans değerleri tespit edilmiştir. Öğrencilerin yapmış oldukları zaman tahminleri uzman görüşleri alınarak hazırlanan zaman tahmini kodlarına göre değerlendirilmiştir. Bu kodlar oluşturulurken 1. Fotoğraf için 1900-1940 yılları arası doğru tahmin olarak kabul edilmiş, 1900 yılı öncesi -20 ve 1940 yılı sonrası +10 olarak tahminde bulunan öğrencilerin cevapları yakın tahmin olarak kabul edilmiş, bu zaman aralıkları dışında bir tahminde bulunan öğrencilerin cevapları ise hatalı tahmin olarak kabul edilmiştir. 2. Fotoğraf için ise 2000’li yıllar ve günümüz (günümüz ifadeleri uygulamanın yapıldığı tarih) ifadeleri doğru tahmin olarak kabul edilmiş, 2000 yılı öncesi -10 olarak yapılan tahminler yakın tahmin olarak kabul edilmiş ve diğer tahminler ise hatalı tahmin olarak kabul edilmiştir.

Tablo 4.5.

Öğrencilerin Fotoğrafların Hangi Yıllara Ait Olduğuna Dair Tahminleri (Yüksekten Düşüğe Doğru) (N=92)

		Grup 1 (N=45)		Grup 2 (N=47)		
Cevaplar		F	Tahmin Niteliği	Cevaplar	F	Tahmin Niteliği
1. Fotoğraf	Osmanlı dönemi	12	YT ⁴	1900’lü yıllar	11	YT
	1920-1940	8	DT ⁵	1920-1940	8	DT
	1950 ve sonrası	5	HT ⁶	1950 ve sonrası	5	HT
	1900	3	DT	1800	5	HT
	19.y.y	3	HT	19.y.y	5	HT
	1890	3	YT	19. Y.y 2. yarısı	4	HT
	1700-1800 yılları	3	HT	Osmanlı dönemi	2	YT
	1678	1	HT	Cumhuriyetin ilk yılları	2	DT
	Lale devri	1	HT	Sanayi inkılâbı sonrası	1	HT
	1900’lü yıllar	1	YT	1914	1	DT
	1810’lu yıllar	1	HT	Tanzimat sonrası	1	HT
	1840	1	HT			
	1880	2	YT			
	1915	1	DT			

⁴ YT: Yakın tahmin

⁵ DT: Doğru tahmin

⁶ HT: Hatalı tahmin

Tablo 4.5. (Devamı)

2. Fotoğraf	Günümüz	15	DT	2000-2008	22	DT
	2000’li yıllar	11	DT	Günümüz	15	DT
	20.y.y	2	HT	21. Y.y ilk çeyreği	4	DT
	1999	1	YT	1900	2	HT
				1995	1	DT
				20.y.y	1	HT

Tablo 4.5 incelendiğinde öğrencilerin büyük çoğunluğunun özellikle 1. fotoğrafı zamanını tahminde başarısız olduğu görülecektir. 1920’li yıllara ait fotoğrafı Grup 1’deki öğrencilerinden on iki öğrenci doğru tahmin yapmışlardır. Bu öğrencilerden on dokuz öğrenci de fotoğrafın çekildiği döneme yakın tarihlendirmeler de bulunmuşlardır. Grup 2’deki öğrencilerinden on bir öğrencinin fotoğrafı tarihlendirirken doğru tahminler yaptıkları görülmektedir. Gene bu öğrencilerinden on üç öğrenci ise yakın tarihlendirmeler yapmışlardır. 1. Fotoğraf için her iki grup öğrencilerinin yapmış oldukları tarihlendirmelerin bir birine yakın oldukları görülmektedir. 2. Fotoğraf için Grup 1’deki öğrencilerinden yirmi altı öğrencinin doğru tahminlerde buldukları, Grup 2’deki öğrencilerinden ise kırk iki öğrencinin doğru tahminde buldukları görülmektedir. 2. Fotoğraf için doğru tahmin oranlarına bakıldığında Grup 2’deki öğrencilerin Grup 1 ‘deki öğrencilere göre daha çok sayıda doğru tahminde buldukları görülmektedir. Her iki grup öğrencilerinin de genel anlamda daha aşına oldukları unsurlardan dolayı günümüze yakın fotoğrafı daha eski tarihli fotoğrafa göre daha fazla doğru tarihlendirdikleri görülmektedir.

4.2.1.3. Kanıt gösterme

Bu aşamada öğrencilerden bir önceki soruda zamanı tahmin için verdikleri cevaplara dayanak olarak gösterdikleri kanıtların neler olduklarını yazmaları istenmiştir. Öğrencilerin verdikleri cevapların frekans değerleri Tablo 4.6’da gösterilmektedir.

Tablo 4.6.

Öğrencilerin Fotoğrafların Hangi Yıllara Ait Olduğu İle İlgili Yapmış Oldukları Zaman Tahminlerini Dayandırdıkları Kanıtlar (Yüksekten Düşüğe Doğru) (N=92)

Grup 1 (N=45)		Grup 2 (N=47)	
Cevaplar	F	Cevaplar	F
Ulaşım araçları	36	Ulaşım araçları	53
Mimari yapı	17	Mimari yapı	29
Teknolojik gelişmeler	12	Giyim-kuşam	26
Giyim-kuşam	8	Ulaşım yolları	7
Ulaşım yolları	5	Teknolojik gelişmeler	4
1.fotoğrafın eski ve renksiz olması	3	2. Fotoğrafta köprü ayaklarında bulunan lale motifleri	2
Kullanılan eşyalar	3	Fotoğraf makinelerinin çekim kalitesi	1
Fikrim yok	2		
Tüccarlar	1		
Cumhuriyet dönemini yansıtmaması	1		
Boğaz	1		
2. fotoğrafta insanların fazla olması	1		

Tablo 4.6 incelendiğinde öğrenciler fotoğrafları tarihlendirmede hareket ettikleri göstergeler olarak daha çok ulaşım araçları, mimari yapı, giyim kuşam, teknolojik gelişmeler ve ulaşım yolları cevabını vermişlerdir. Bazı öğrencilerin fotoğrafları daha dikkatli inceledikleri ve ayrıntılara dikkat ettikleri görülmektedir. Örneğin Grup 2'deki öğrencilerden ikisi, 2. fotoğrafta Galata Köprüsü ayaklarında kullanılan lale motiflerinden hareketle “*İstanbul 2010 Avrupa Kültür Başkenti etkinliği çerçevesinde kullanıldı*”ğını belirterek fotoğrafı tarihlendirmişlerdir. Tablo genel anlamda incelendiğinde her iki grupta yer alan öğrencilerin kanaatlerini oluştururken vermiş oldukları bu cevaplar hem ilgili dönemleri yansıtan hem de zaman sürecinde değişime ve gelişime uğrayabilen belirgin göstergeler olduklarından dolayı, zaman tahmininde öğrencilerin büyük oranda doğru kriterlere ulaştıkları görülmektedir.

4.2.1.4. Mekân tahmini

Bu aşamada öğrencilere Haliç bölgesinin 1920’li yıllar ile 2000’li yıllara ait fotoğrafları verilerek öğrencilerden bu her iki fotoğrafta nereye ait olduklarını tahmin etmeleri istenmiştir. Öğrencilerin verdikleri cevaplar doğru-yanlış-eksik ve frekans değerlerine göre Tablo 4.7’de görülmektedir.

Tablo 4.7.

Öğrencilerin Fotoğrafların Nereye Ait Olduğu İle İlgili Yapmış Oldukları Mekan Tahminleri (Yüksekten Düşüğe Doğru) (N=92)

Grup 1 (N=45)			Grup 2 (N=47)		
Cevaplar	F	Değerlendirme	Cevaplar	F	Değerlendirme
İstanbul	39	D	İstanbul	39	D
İzmir	1	Y	Galata köprüsü	2	D
Amerika	1	Y	Haliç	1	D
Bir şehrin liman bölgeleri	1	Y	Selanik	1	Y
Çanakkale boğazı	1	Y	Aynı yerin eski ve yeni hali gösterilmiş	1	Y
Samimi cevap vermeyenler	2	Y	Fikrim yok	1	-
Fikrim yok	2	-			

Tablo 4.7 incelendiğinde gerek Grup 1’deki öğrencilerin ve gerekse Grup 2’deki öğrencilerin büyük oranda fotoğrafın mekânını “İstanbul” olarak doğru cevaplandıkları görülecektir. Grup 2’deki öğrencilerin çok az bir kısmı ise İstanbul yerine daha özel olarak Galata köprüsü ve Haliç cevabını vermişlerdir. Bunun yanında Grup 1’deki öğrencilerden gelen “Amerika” ve “fikrim yok” cevapları diğer taraftan Grup 2’deki öğrencilerden gelen “Selanik” cevabı tablonun yanlış ama bir o kadar da düşündürücü cevapları olmuştur.

4.2.1.5. Kanıt gösterme

Öğrencilere bir önceki soruda Haliç bölgesinin 1920’li ve 2000’li yıllara ait fotoğrafları verilerek onlardan bu fotoğrafların nereye ait olduklarını belirtmeleri istenmiştir. Bu soruda ise öğrencilerin bir önceki soruda verdikleri cevapları dayandırdıkları kanıtların neler olduklarını yazmaları istenmiştir. Öğrencilerin verdikleri cevaplar doğru-yanlış-eksik ve frekans değerlerine göre Tablo 4.8’de görülmektedir.

Tablo 4.8.

Öğrencilerin Mekan Tahminlerini Dayandırdıkları Kanıtlar (Yüksekten Düşüğe Doğru)
(N=92)

Grup 1 (N=45)			Grup 2 (N=47)		
Cevaplar	F	Değ.	Cevaplar	F	Değ.
Galata kulesi	9	D	Galata kulesi	27	D
Galata köprüsü	5	D	Galata köprüsü	4	D
Gelişmiş olması	8	Y	Haliç	1	D
Boğaz ve köprü	6	Y	İkinci fotoğrafta köprünün desteklerindeki lale resimleri	1	D
Daha yeni ve güzel olması	4	Y	Deniz	8	Y
Deniz	4	Y	Boğaz	3	Y
Deniz ve köprü	3	Y	Mimari yapılar	3	Y
Giyim kuşam	2	Y	İki yakayı bir birine bağlayan köprü	1	Y
Arabalar	2	Y	Akılda ilk Selanik'in canlanması	1	Y
Gemiler	1	Y	Şehrin gelişmiş olması ve nüfusun kalabalık olması	1	Y
Tüccarlar	1	Y	Fikrim yok	3	Y
İkinci köprü olması	1	Y			
Saat kulesi	1	Y			
İstanbul boğazının olması	1	Y			
Kişiler ve araçlar	1	Y			
Rumelihisarı	1	Y			
Ulaşım yolları	1	Y			
Kalabalık olması	1	Y			

Tablo 4.8 incelendiğinde öğrenciler fotoğrafın mekânını belirlemede hareket ettikleri göstergeleri kanıt olarak göstermişlerdir. Bu göstergeler incelendiğinde Grup 1'deki öğrencilerin % 73 oranında geçersiz gerekçeler kullanırken Grup 2'deki öğrencilerin ise % 63 oranında geçerli kanıt kullandığı görülmüştür. Bu fotoğrafta mekânı tahmin için bu bölgeye özgü “Galata Kulesi, Galata Köprüsü, Haliç, Lale resimleri” geçerli birer kanıt iken, Grup 2'deki öğrencilerin bir kısmı, Grup 1'deki öğrencilerin ise büyük çoğunluğu “Arabalar, Gemiler, Deniz, Tüccarlar, Köprü, Giyim-kuşam, Ulaşım yolları, Kalabalık olması” gibi bu bölgeye özgü olmayan göstergeler kullanmış, bir kısım öğrenci ise fotoğrafta alakası olmayan “Boğaz, Selanik, Saat Kulesi, Rumelihisarı” gibi cevaplar vermişlerdir.

4.2.1.6. Tarihsel kaynak olarak fotoğrafın önemini kavrama

Fotoğraf uygulamasında öğrencilere Haliç bölgesinin 1920'li yıllara ait fotoğrafına bakılarak çekildiği dönem ile ilgili hangi bilgilere ulaşılabileceği

sorulmuştur. Öğrencilerin verdikleri cevaplar doğru-yanlış-eksik ve frekans değerlerine göre Tablo 4.9’da görülmektedir.

Tablo 4.9.

Öğrencilerin Birinci Fotoğrafın Yapıldığı Döneme Ait Hangi Bilgilere Ulaştıkları (Yüksekten Düşüğe Doğru) (N=92)

Grup 1 (N=45)			Grup 2 (N=47)		
Cevaplar	F	Değ.	Cevaplar	F	Değ.
Osmanlı dönemi olduğu	8	Y	Ulaşım imkânlarına	17	D
Teknolojinin gelişmediği	6	D	Giyim kuşam şekillerine	12	D
Yaşam şekli ile ilgili	6	D	Teknolojinin gelişmediği	9	D
Eski dönemler ile ilgili	4	Y	Ticari faaliyetlere	9	Y
Mimari tarz ile ilgili	4	D	Yaşam şekline	8	D
Ulaşım imkânları ile ilgili	4	D	Kılık kıyafet kanunu ve şapka inkılâbından önce olduğu	2	D
Giyim kuşam şekli ile ilgili	4	D	Fes kullanımının yaygın olduğu	6	D
Tarihi eserler ile ilgili	2	Y	Mimari tarz	4	D
Sanayi dönemi olduğu	2	D	Cumhuriyetin kuruluş yılları olduğu	4	D
Milattan önceki yıllar olduğu	1	Y	Sanayinin yeni geliştiği	2	D
Geçmişten kalan evler veya mezarlar ile ilgili	1	Y	İnsan gücüne ihtiyaç olduğu	2	D
Osmanlı- Türkiye Cumhuriyeti	1	D	İslami değerlerin sosyal yaşantı ile iç içe olduğu	1	Y
Eski İstanbul dönemi olduğu	1	D	Osmanlı dönemi olduğu	1	Y
			Yavaş yavaş batılılaşmaya başladığı	1	Y
			Donanma gücünün olduğu	1	Y
			Savaşlara gidilirken çok zaman harcadığı	1	Y
			İnsan gücüne dayalı savaşların yapıldığı	1	Y
			Yeni yeni modern yapıların oluştuğu	1	D
			Buharlı geminin kullanılmaya başladığı	1	D
			Fes yerine şapkanın kullanılmaya başladığı	1	Y
			Liman ticaretine önem verildiği	1	D
			Savaş dönemi olduğu	1	Y
			Sosyal ve kültürel bilgiler ile ilgili	1	D
			Savaş sonrası bir döneme ait olabileceği	1	Y
			Fikrim yok	3	-

Fotoğraflar, insan fotoğrafları, belgesel fotoğraflar, doğa fotoğrafları, makro fotoğraflar, reklam fotoğrafları, hava fotoğrafları, su altı fotoğrafları, mimari ve sanatsal fotoğraflar şeklinde gruplandırılabilir. Fotoğraflar hangi gruba girerse girsün en önemli özelliklerinden birisi belge niteliği taşıyor olmalarıdır (Duranlı, t.y.). Araştırmamızda kullanılan 1. Fotoğraf saymış olduğumuz bu gruplardan belgesel fotoğraf grubuna girmektedir. Belgesel fotoğraflar doğal ortamda çekilen hiçbir yorum içermeyen insan ve sosyal yaşamı konu alan fotoğraflardır (Duranlı, t.y.).

Uzman bir kişi böylesi bir fotoğrafa baktığı zaman o dönemin giyim kuşamından, mimari yapısına, zaman olarak hangi dönemlere tekabül ettiğine, dönemin yaşam şekline ve çekildiği dönemde meydana gelen sosyal, kültürel ve ekonomik gelişmelerin tümü hakkında çıkarımlar yapabilir. Araştırmamıza katılan öğrenciler fotoğraftan yola çıkarak o dönemin “*ulaşım şekli, giyim kuşamı, yaşam şekli, mimari yapısı ve teknolojik gelişmeler*” ile ilgili genel bilgilere ulaşabileceğini dile getirmişlerdir. Genel manada bakıldığında öğrencilerin fotoğrafa bir uzman gözü ile bakabildikleri görülebilmektedir. Hatta öğrencilerin bir kısmı ise fotoğrafta yer alan unsurlardan hareketle “*Kılık kıyafet kanunu ve şapka inkılâbından önce olduğu*” gibi doğru ama bazen de “*İslami değerlerin sosyal yaşantı ile iç içe olduğu*” gibi bireysel yoruma dayalı çıkarımlarda bulunmuşlardır. Ancak öğrenci grupları verdikleri cevaplara göre kendi aralarında bir karşılaştırmaya tabi tutulduklarında Grup 2’deki öğrencilerin Grup 1’deki öğrencilere göre daha çeşitli ve de daha fazla doğru cevaplar verdiği görülecektir. Bu da Grup 2’deki öğrencilerin fotoğrafı daha detaylı ele alabildiklerini göstermektedir.

4.2.1.7. Tarihsel bir kaynak olarak fotoğraftan elde edilen bilgilerin güvenilirliğini değerlendirme

Tarihsel bir kanıtın güvenilirliğini doğru değerlendirmek önemli bir tarihsel araştırma becerisidir. Bu soruda öğrencilerin fotoğraf okuma ve karşılaştırma sorularından elde ettikleri bilgilerin ne derece güvenilir olduklarını belirtmeleri istenmiştir. Öğrencilerin verdikleri cevaplara göre kaç öğrencinin güvenilir bulduğu ve kaç öğrencinin de güvenilir bulmadığı öncelikle sayısal olarak Tablo 4.10’un başında açıklanmış daha sonra da bu cevapları neye göre verdiklerinin gerekçeleri doğru-yanlış-eksik ve frekans değerlerine göre Tablo 4.10’da görülmektedir.

Tablo 4.10.

Öğrencilerin Fotoğrafın Güvenirliği Konusundaki Yaptıkları Değerlendirme İçin Öne Sürdükleri Gerekçeler (Yüksekten Düşüğe Doğru) (N=92)

		Grup 1 (N=45)		Grup 2 (N=47)	
		Cevaplar	F Değ.	Cevaplar	F Değ.
Güvenilir Bulanlar	Güvenlidir	17	Y	Güvenlidir	13 Y
	Fotoğrafın bize yansıttığı kadar	7	Y	Fotoğrafın döneminin özelliklerini yansıtması	5 E
	Fotoğraf eski olduğu için	3	Y	Fotoğraflar dönemin şartlarını ele almak için yetersiz ama güvenlidir	4 E
	Geçmiş hatırlama da yardımcı olduğu için	2	E	Günlük yaşantıyı bire bir yansıttığı için	3 Y
Güvenilir Bulanlar	Fotoğraflar yıllar geçse de o yerin tarihi özelliklerini yansıttıkları için	2	E	Gözlem yapılabilirdiği için	2 Y
	Dönemin teknolojisi hakkında bilgi verdiği için	1	E	Fesin kullanılması ve arabaların olmaması	1 Y
	İki fotoğrafta bir birini destekler nitelikte olduğu için	1	D	Bir fotoğrafın bize verdiği kadar	1 Y
	Fotomontaj yok ise	1	D	Daha ayrıntılı yapılarak, bilgi kavrama gücünün güçlendirilmesi	1 Y
Güvenilir Bulmayanlar	Doğruluk payı yüksek ama yanlıştaki olabilir	2	Y	Eğer doğru okunmuşsa	1 D
	Alındığı kaynağa göre	1	Y	Tarihi birikimle pekiştirildiği kadar	1 D
	Yıl tam olarak bilinmediği için	1	Y	Günümüze gelen bilgi ve belgelerle karşılaştırılması ile	1 D
	Hiçbir bilgi olmadığı için	1	Y	Yazılı kaynaklar kadar	1 D
Fikir Belirtmeyenler	-	7	-	Kaynak olarak kullanılabilirler	1 E
				Kanunun halk tarafından benimsenmemiş olma ihtimali	1 Y
				Fotoğrafın bir yerin genel görüntüsünden ziyade anlık görüntüsü olması	1 D
				Yazılı kaynak niteliğinde olmadığı için	1 Y
				Bu bilgiler sadece bizim bakış açımızla toplanan bilgilerdir. Uzmanlar daha başka bilgiler bulabilirler	1 D
			Sebepler belirtmeyen	1 -	
			Fikir Belirtmeyenler	5 -	

Bir fotoğraftan elde edilen bilgilerin güvenilirliği, fotoğraf ile ilgili yorumlama ve çıkarımlarda bulunulurken bireylerin o fotoğrafa yönelmiş oldukları sorulara fotoğrafın verdiği cevapların doğruluğu ile belirlenebilir. Bu bakımdan bireyler fotoğraflara bakarken bir uzman gözü ile bakmaya çalışmalıdırlar. Örneğin bir uzman fotoğrafa bakarken, öncelikle fotoğrafı çeken kişinin fotoğrafa bir etkisinin olup olmadığını araştırmalıdır. Bu bağlamda aynı yerin farklı kişilerce çekilmiş olan fotoğraflarını incelemelidir. Böylece o fotoğrafın güvenilir bilgiler yansıtmayacağı konusunda bir kanı oluşturabilir. Daha sonra o fotoğrafın hangi yıllarda çekilmiş olabileceğine dikkat etmelidir, fotoğrafta yer alan kişilerin giyim kuşamlarından yola çıkarak sosyal yaşantılara dikkat etmelidir, kullanılan ulaşım araçlarına bakarak gelişmişlik düzeyini tahmin edebilmelidir, mimari yapılarını inceleyerek şehir yaşamı hakkında çıkarımlarda bulunabilmelidir. Eğer fotoğrafta yer alıyor ise, insanların ticari faaliyetlerine bakarak ekonomik durum hakkında genel bir kanıya varabilmelidir. Yani uzman bir kişi fotoğrafa bakarken tek taraflı değil, fotoğrafı bütün yönleri ile incelemelidir.

Araştırmamıza katılan Grup 1'deki öğrencilerden 17'si hiçbir görüş belirtmeden sadece fotoğrafta yer alan bilgilerin güvenilir olduğunu, 17 öğrenci görüş belirterek neden güvenilir olduğunu, 5 öğrenci ise yine görüş belirterek neden güvenilir olmadığını belirtmişlerdir. Grup 2'deki öğrencilerden 13'ü hiçbir fikir belirtmeden bu bilgileri güvenilir bulurken, 22 öğrenci fikir belirterek neden güvenilir bulduklarını, 4 öğrenci de yine fikir belirterek neden güvenilir bulmadıklarını ifade etmişlerdir.

Grup 2'deki öğrencilerin bu bilgileri daha çok güvenilir bulduğu, buna karşılık Grup 1'deki öğrencilerin ise daha çok güvenilirmez bulduğu görülmektedir. Ancak bazı öğrenciler yorum yaparken genelleme yoluna gitmişler, güvenilir ya da gerçekçi bulmalarının nedenini belirtmemişlerdir. Burada öğrencilerin bu bilgileri güvenilir bulup bulmamalarından ziyade yürüttükleri mantık dikkate alınmıştır. Örneğin “*Eğer doğru okunmuşsa*” güvenilirdir diyen bir öğrenci doğru mantık yürütürken “*Fotoğraf eski olduğu için*” güvenilirdir diyen bir öğrenci yanlış bir mantık yürütmüştür. Cevaplar incelendiğinde Grup 2'deki öğrencilerin “*günüümüze gelen bilgi ve belgelerle karşılaştırılması ile*” “*kaynak olarak kullanılabilirler*” “*fotoğrafın bir yerin genel görüntüsünden ziyade anlık görüntüsü olması*” gibi gayet sofistike cevaplar vermişlerdir. Bazı öğrenciler ise fotoğrafın geneli yerine daha özel ayrıntılardan yola

çıkarak hareket etmişlerdir. Örneğin “Fesin kullanılması ve arabaların olmaması” “Kanunun halk tarafından benimsenmemiş olma ihtimali” kategorileri bunlara örnektir.

4.2.2. Poster okuma

Bu uygulamada 1. Dünya savaşı yıllarında Amerikan hükümetinin propaganda ve halktan ekonomik destek almak amacıyla hazırlanmış oldukları poster kullanılmıştır. Posterin orijinalinde bulunan İngilizce ifadeler Türkçeye çevrilmiştir. Öğrencilere postere yönelik 11 adet ucu açık soru yöneltilmiştir. Elde edilen bulgular soru sırasına göre aşağıda verilmiştir.

Resim 4.3. Birinci Dünya Savaşı Yıllarında Amerikan Hükümetinin Propaganda ve Halktan Ekonomik Destek Almak Amacıyla Hazırlanmış Olan Poster (Web-3)

4.2.2.1. Zaman tahmini

Araştırmanın bu bölümünde, Görsel Okuma Düzeyi Formundaki ikinci uygulama olan poster okumaya yönelik, Amerikan hükümeti tarafından 1. Dünya Savaşı döneminde hazırlanan poster öğrencilere verilerek, onlardan bu posterin yapıldığı zamanı belirtmeleri istenmiştir. Araştırmaya katılan öğrencilerin posterin yapıldığı zaman ile ilgili yaptıkları tahminleri DT: Doğru tahmin, YT: Yakın tahmin, HT: Hatalı tahmin şeklinde gruplandırılmış ve frekans değerleri tespit edilmiştir. Öğrencilerin yapmış oldukları zaman tahminleri uzman görüşleri alınarak hazırlanan zaman tahmini kodlarına göre değerlendirilmiştir. Bu kodlar oluşturulurken poster için “1. Dünya savaşı dönemi, 1914-1915 tarihleri” olarak tahminde bulunan öğrencilerin cevapları doğru tahmin olarak kabul edilmiştir. “20. yy. başları, Amerika’nın savaş içerisinde olduğu bir dönem, Almanya’nın savaş içerisinde olduğu bir dönem, posterin yapıldığı 1. Dünya savaşı dönemine yakın olan -10 ve +10 yılları” olarak tahminde bulunan öğrencilerin cevapları yakın tahmin olarak kabul edilmiştir. Diğer tahminler ise hatalı tahmin olarak kabul edilmiştir. Öğrencilerin verdikleri cevapların doğru-yanlış ve frekans değerleri Tablo 4.11’de görülmektedir.

Tablo 4.11.

Öğrencilerin Posterin Hangi Yıllara Ait Olduğuna Dair Tahminleri (Yüksekten Düşüğe Doğru) (N=92)

Grup 1(N=45)			Grup 2 (N=47)		
Cevaplar	F	Tahmin Niteliği	Cevaplar	F	Tahmin Niteliği
1. Dünya savaşı dönemi	12	DT	1.Dünya savaşı dönemi	21	DT
1800-1900 yılları arası	7	HT	1900’ler	9	HT
Osmanlı dönemi	2	HT	1800’ler	2	HT
Kurtuluş savaşı dönemi	2	HT	19.y.y	2	HT
Osmanlı sonrası dönem	1	HT	20. y.y başları	1	YT
1900’ler	1	HT	1914 tarihi	1	DT
Bir savaş dönemine ait	1	YT	Hunlar dönemi	1	HT
Hunlar dönemi	1	HT	1929- büyük buhran	1	HT
Ateşli silahların yeni çıktığı dönem	1	HT	1950-2000 yılları arası	1	HT
1740 yılı	1	HT	20.y.y sonları	1	HT
M.Ö yıllar	1	HT	Bir savaş dönemine ait	1	HT
1950 yıllı	1	HT	Amerika’da iç karışıklıkların olduğu dönem	1	HT

Tablo 4.11. (Devamı)

1908 yılı	1	YT	Amerika'nın savaşa girdiği dönem	1	YT
1965 yılı	1	HT	Fikrim yok	2	-
1907 yılı	1	YT			
1955 yılı	1	HT			
1945 yılı	1	HT			
1920-1940 yılları arası	3	HT			
1940 sonrası dönem	1	HT			
1915 yılı	1	DT			
Amerikalılar ve Hunların savaştıkları dönem	1	HT			
Fikrim yok	4	-			

Tablo 4.11'e göre Grup 1'deki öğrencilerden 13'ünün ve Grup 2'deki öğrencilerden 22'sinin posterin yapılış tarihini doğru tahmin ile 1. Dünya savaşı dönemi olarak belirttikleri görülmektedir. Posterin yapılış tarihini Grup 1'deki öğrencilerin %27'si, Grup 2'deki öğrencilerin ise % 48'i doğru olarak cevaplandırmışlardır. Yüzelere bakıldığında Grup 2'deki öğrencilerin Grup 1'deki öğrencilere göre daha çok doğru cevap verdikleri görülmektedir. Bunun dışında Grup 1'deki öğrencilerin 1800-1900 yılları arasında Grup 2'deki öğrencilerin ise 1900'lü yıllarda yoğunlaştıkları görülmektedir. Tablo dikkatli bir şekilde incelendiğinde öğrencilerin posterdeki "Hunlar" yazısından etkilenerek "*Hunlar dönemi*", "*Amerikalılar ve Hunların savaştıkları dönem*" gibi cevaplar verdikleri görülecektir. Yine bir kısım öğrenci ise, posterde Osmanlı Devletine dair hiçbir emare yokken posterin tarihlendirmesini Osmanlı dönemi olarak nitelemişlerdir. Bu öğrencilerin posterdeki diğer unsurları (askerlerin giyim-kuşamı ve silahları gibi) dikkate almadıkları ve görseli sağlıklı okuyamadıkları belirtilebilir.

4.2.2.2. Kanıt gösterme

Bir önceki soruda öğrencilerden posterin yapıldığı zamanı belirtmeleri istenmiştir. Bu soruda ise, öğrencilerin bir önceki soruya verdikleri cevaplara kanıt olarak, neleri gösterdiklerini yazmaları istenmiştir. Öğrencilerin verdikleri cevaplar doğru-yanlış-eksik ve frekans değerlerine göre Tablo 4.12'de görülmektedir.

Tablo 4.12.

Öğrencilerin Posterin Hangi Yıllarda Yapıldığı İle İlgili Yapmış Oldukları Zaman Tahminlerini Dayandırdıkları Kanıtlar (Yüksekten Düşüğe Doğru) (N=92)

Grup 1 (N=45)			Grup 2 (N=47)		
Cevaplar	F	Değ.	Cevaplar	F	Değ.
Teçhizatlar (savaş aletleri)	8	D	Teçhizatlar (savaş aletleri)	11	D
Savaş dönemi	4	D	Askerlerin giyimi	8	D
Askerlerin giyimi	4	D	Savaş dönemi (savaşların yaygın olduğu dönem)	3	D
Hunların mücadele ettiği yıllar olması	3	Y	Posterde "Hunları durdurun" yazısı	3	Y
Türk askerlerinin gücü	2	Y	1.dünya savaşında ilk amacın Türkleri durdurmak olması	2	Y
Amerikan savaş tahvili alın yazısı	2	Y	Savaş tahvilleri	2	Y
Hunları durdurun yazısı	2	Y	Amerika'nın 1. Dünya savaşında yer alması	2	D
Amerika'nın 1800'lerde kurulması	2	Y	Amerika'nın köklü bir devlet olmaması	2	Y
Amerika ile Türklerin savaştığı dönem olması	2	Y	Amerika'nın halkına seslenmesi	2	Y
Yazılan yazılar	1	D	Türkler ile Amerikalıların 1. Dünya savaşında karşı karşıya gelmesi	2	Y
İnsanlara yardım edilmesi	1	Y	Amerika'nın paraya ihtiyacı olduğu tek dönemin büyük buhran dönemi olması	1	Y
Kadınları koruması	1	Y	Hun dönemi giyim-kuşam ve savaş araçları	1	Y
Osmanlı döneminde savaşların olması	1	Y	Amerika'nın kuruluşu ve gelişiminde yaşanan olaylar	1	Y
Savaşın barış haline getirilmek istenmesi	1	Y	Amerika Türkiye ilişkilerinin soğuk savaş döneminde olması	1	Y
Hunların milattan önce yaşadığı	1	Y	Amerika ve Türklerin bir arada söz edilmesi	1	Y
Eskiden silah olmaması	1	Y	Posterdeki askerin İngiliz'e benzemesi ve Amerika ile İngiltere'nin 1. Dünya savaşında birleşmeleri	1	Y
Savaş ve silah	1	Y	Fikrim yok	11	-
Posterin yanındaki efektlerin bu yıllara ait olması	1	Y			
Fikrim yok	8	-			

Tablo 4.12'ye bakıldığında hem Grup 1 hem de Grup 2'deki öğrencilerin posterini tarihlendirmede daha çok teçhizatlar (savaş aletleri), askerlerin giyimi ve savaş dönemi olduğu cevaplarını vermişlerdir. Bazı öğrencilerin posterini daha dikkatli inceledikleri ve

ayrıntıları ele aldıkları görülmektedir. Örneğin doğru cevap veren Grup 1'deki öğrencilerden bazıları; bu yılların savaşlarla geçtiğini, askerin üstü eski ve silahlı süngülü olduğu için 1. Dünya savaşındaki askerlerin kıyafetlerine benzediği yönünde yorumlamalarda bulunmuşlardır. Yanlış cevap veren Grup 1'deki bazı öğrencileri ise posterde bulunan yazılardan yola çıkarak, bu savaşın Amerikalılar ve Hunlar arasında yapıldığını düşünmüşlerdir. Grup 2'deki öğrencilerden bazıları da posterdeki “*Hunları durdurun yazısı ile Türkler ve Osmanlı'yı kastetmişlerdir*” gibi çıkarımlarda bulunarak yanlış cevap vermişlerdir. Genel anlamda öğrencilerin yanlış cevap vermelerinde posterde bulunan “*Hunları Durdurun*” yazısının etkili olduğu görülmektedir. Fakat posterde “*Hunları Durdurun*” yazısı ile Almanlar ifade edilmektedir. Posterde en ilginç yanlış yorumlamalardan birisi ise yazıdan ziyade “*Hun dönemi giyim-kuşam ve savaş araçları*”nın posterini tarihlendirmede kanıt olarak gösterilmesidir.

4.2.2.3. Kişileri tanımlama

Görsel Okuma Düzeyi Ölçeğinde öğrencilere 1. Dünya Savaşı döneminde Amerikan Hükümeti tarafından yaptırılmış olan poster verilerek öğrencilerden bu posterde yer alan kişileri tanımlamaları istenmiştir. Araştırmaya katılan öğrencilerin posterde yer alan kişiler için yaptıkları tanımlamalar ile ilgili doğru-yanlış-eksik cevapları ve frekans değerleri Tablo 4.13'de görülmektedir.

Tablo 4.13.

Öğrencilerin Posterde Tasvir Edilen Kişileri Tanımlamaları (Yüksekten Düşüğe Doğru)
(N=92)

Grup 1 (N=45)			Grup 2 (N=47)		
Cevaplar	F	Değerlendirme	Cevaplar	F	Değerlendirme
Asker	11	E	Amerikan askeri	23	D
Hunlar	10	Y	Osmanlı askeri/ Türk askeri	14	Y
Amerikan askeri	10	D	Bir kadın ve çocuk	10	D
Amerikan halkı	9	D	Türkler	8	Y
Türk askeri	8	Y	Amerikan halkı	6	D
Bayan	5	E	Asker	5	E
Türkler	3	Y	Halk	3	Y
Askerler ve insanlar	2	E	Alman askeri	3	D
Bayana eziyet eden askeri durduran komutan	1	Y	Hun askeri	3	Y

Tablo 4.13. (Devamı)

Eski ABD başkanı	1	Y	Hristiyan bir asker	2	D
Masum insanlar	1	E	Barbar Hunlar	2	Y
İki erkek	1	Y	İngiliz askeri	1	Y
Kılıçlı olan Fransız, Amerikan, İngiliz	1	Y	İtilaf devletlerinin askeri	1	Y
Fikrim yok	2	-	Zor durumda bir kadın	1	D
			Haçlı ordusundan bir asker	1	Y
			Fikrim yok	2	-

Tablo 4.13'te görüleceği üzere Grup 2'deki öğrenciler Grup 1'deki öğrencilere göre posterde tasvir edilen kişileri tahmin etmede daha başarılıdır. Grup 2'deki öğrenciler ilk sırada “*Amerikan askeri*” tabirini, Grup 1'deki öğrenciler ise ilk sırada eksik bir nitelendirme ile sadece “*asker*” tabirini, kullanmışlardır. Grup 1'deki öğrenciler “*Amerikan askeri*” tabirini Grup 2'deki öğrencilere göre daha az kullanırken “*Alman askeri*” tabirini ise hiç kullanmamışlardır. Esasen “*Alman askeri*” tabiri Grup 2'deki öğrencilerce de az kullanılmıştır. Öğrencilerin “*Hunları Durdurun!*” ibaresinden eski Hun devletini anlamaları bu durumda etkili olmuştur. Nitekim Grup 1'deki öğrencilerin cevaplarında Hunlar tabiri ikinci sırada yer alırken, Grup 2'deki öğrenciler ise ikinci sırada Osmanlı askeri/Türk askeri cevabını vermişlerdir. Öğrencilerin verdikleri ilginç cevaplardan birisi de savaş Amerika Birleşik devletleri sınırları içinde geçmemesine rağmen “*Amerikan Savaş Tahvilleri Alın*” yazısından hareketle posterdeki kadın ve çocuğu Amerikan halkı olarak nitelendirmeleridir.

4.2.2.4. Kanıt gösterme

Öğrencilerden posterde tasvir edilen kişilerin kimler oldukları sorusuna yönelik yapmış oldukları tanımlamalara kanıt göstererek tahminlerini gerekçelendirmeleri istenmiştir. Öğrencilerin vermiş oldukları cevaplar frekans değerlerine göre Tablo 4.14'te görülmektedir.

Tablo 4.14.

Öğrencilerin Posterde Tasvir Edilen Kişileri Tanımlamalarını Dayandırdıkları Kanıtlar (Yüksekten Düşüğe Doğru) (N=92)

Grup 1 (N=45)		Grup 2 (N=47)	
Cevaplar	F	Cevaplar	F
Silahlar	6	Amerikan askerinin üzerindeki haç işareti	8
Amerikan Savaş Tahvilleri Alın yazısı	3	Amerikan Savaş Tahvilleri Alın yazısı	6
Posterde görülebildiği için	3	Kılık kıyafetler	4
Hunlar ve Amerikanların savaşması	2	Silahlar	4
Hunları durdurun yazısı	2	Amerikalı askerin kadın ve çocuğu koruması, Türk askerinin ise korku figürü olarak gösterilmesi	4
Kılıç, insan ve ateş	2	Türk askerinin kıyafeti ve silahı	3
Hunların Amerikalıları katletmesi	1	Savunmasız kadın ve çocuğa baskı yapan düşman askeri ve onu korumaya çalışan Amerikan askeri	2
Yardım severlik	1	Yerdeki kadın ve kucağındaki çocuğun halkı temsil etmesi	2
Kılık kıyafetler	1	Bir askerin kadın ve çocuğa zarar vereceksen diğerinin gelip kurtarması	2
Türk askerinin gücü	1	Posterde Hunlar olarak Türklerin kastedilmesi	1
Amerikan askerinin kıyafeti	1	Bir askerin şapkasının diğerinin şapkasından farklı ve silahının daha az kaliteli olması	1
Kan ve anne	1	Askerler	1
Posterin altında Amerika yazması	1	Elinde kılıç olan asker Türk askeri olması	1
Bayanlara saygı duyulması	1	Cehenneme benzer savaş alanı	1
Amerika ve Hun denmesi	1	Posterde barbarları durdurun deniyor. O dönemde Türklere barbar olarak adlandırılıyordu	1
Savaş olması	1	1.Dünya savaşında Amerikalılar ile İngilizlerin Türklere karşı savaşması	1
Kılıcı olan adamın, elinde silah olan adama üstünlük göstermesi	1	Fikrim yok	12
Adamların Türk'e benzememesi	1		
Poster	1		
Her zaman ön planda Türklerin olması	1		
Türklerde silahın olmaması, Amerikalılarda tüfeğin olması	1		
Hunlar ve Amerikanlar denmesi	1		
Savaşta öldürmek yerine koruma mesajı verilmesi	1		
Fikrim yok	12		

Tablo 4.14 incelendiğinde Grup 1'deki öğrencilerin Grup 2'deki öğrencilere göre daha fazla doğru cevap verdikleri görülmektedir. Grup 22'deki öğrencilerin “Amerikan Savaş Tahvilleri Alın yazısı” ve “Kılık kıyafetler” ve “Yerdeki kadın ve kucağındaki çocuğun halkı temsil etmesi” gibi doğru cevaplar verdikleri, Grup 1'deki öğrencilerin ise “Amerikan Savaş Tahvilleri Alın yazısı” ve “Kılık kıyafetler” şeklinde doğru cevaplar verdikleri görülmektedir. Her iki grup öğrencilerinin yanlış verdikleri cevaplar incelendiğinde bu cevaplarda “Hun” ve “Türk” ögesinin yoğun olarak yer aldığı görülecektir. Şüphesiz bu durum yukarıda da belirtildiği üzere öğrencilerin posterdeki kişileri yanlış yorumlamalarına sebebiyet vermiştir

4.2.2.5. Simgeleri okuma, propagandayı fark etme

Bu soruda, öğrencilerden inceledikleri posterde önemli gördükleri detayların neler olduğunu ve bu detayların hangi amaçla kullanıldığını belirtmeleri istenmiştir. Öğrencilerin bu soruya vermiş oldukları cevaplar doğru-yanlış-eksik ve frekans değerlerine Tablo 4.15.'te görülmektedir.

Tablo 4.15.

Öğrencilerin Posterde Anlamlı Buldukları Önemli Detayların Neler Oldukları ve Bu Detayların Ne Amaçla Kullanıldıklarına Yönelik İfadeleri (Yüksekten Düşüğe Doğru) (N=92)

Grup 1 (N=45)				Grup 2 (N=47)			
Cevaplar				Cevaplar			
Detay	Kullanılış Amacı	F	Değ.	Detay	Kullanılış Amacı	F	Değ.
Savaş, kılıç, silah	-	3	E	Arka planın ateş şeklinde oluşturulması	“Savaşın şiddetini ve ürkütücülüğünü anlatmak için”	5	D
Hunların güçlü olması	“savaşta durulması”	2	Y	Kadının çocuğunu korumaya çalışması Amerikan askerinin ise onlara kalkan olması	-	3	E
Savaşta kadınların ve çocukların zarar gördüğü	-	2	E	Hunları durdurun ve Amerikan savaş tahvilleri alın yazıları	“Ekonomilerinin iyi olabilmesi için”	3	D
Vatanseverlik ve arkadaşlık	-	1	Y	Kadının arkasındaki adamın kanlı elleri ve kafasındaki miğfer	-	3	E

Tablo 4.15. (Devamı)

Bir askerin sivil bir insanı koruması	-	1	E	Vatani koruma	-	2	Y
Kan, silah, asker	<i>“posteri yorumlamamızı sağlar”</i>	1	D	Askerin göğsündeki haç işareti	-	2	E
Silah ve ateş	<i>“savaş olduğunu göstermek amacıyla kullanılmıştır”</i>	1	D	Askerlerin kıyafetleri	<i>“geçmişe vurgu yapmak için”</i>	2	Y
Askerin askeri durdurması	-	1	E	Hun ifadesi	<i>“geçmişe vurgu yapmak için”</i>	2	Y
Askerin mazlum insanları koruması	-	1	E	Kan ve silah	-	1	E
Amerikan savaşı	<i>“kimlerin savaştığını gösterir”</i>	1	Y	Savaşta silahın kullanılması	<i>“hangi döneme ait olduğunu daha iyi anlamak için”</i>	1	Y
Bayanın bir Amerikalı tarafından korunması	-	2	E	Askerin birinde haç işaretinin olması, fakat diğerinde Türk olduğuna dair bir ayrıntının olmaması	-	1	E
Hunları durdurun yazısı	<i>“Bu cümle ile asıl anlatılmak istenen olay, onları yenin savaş açın” “Yılları belli etmek için”</i>	2	Y	Haç işareti	<i>“Dinleri temsil ediyor. Hıristiyanlardan yardım almak istemeleri”</i>	1	D
Arkada yangın olması	-	1	E	Kadın ve kucağındaki çocuk	-	1	E
Canla ve başla mücadele edildiği	<i>“tarihimizi öğrenmek amacıyla kullanılmıştır”</i>	1	Y	Kadın figürü	-	1	E
Posterdeki sloganlar önemli detaylardır	<i>“Az laf ile çok şey anlatılmıştır”</i>	1	Y	Amerikan askerinin kahramanlığı	-	1	E
Adamın arkasındaki ateş	<i>“Animasyon olarak kullanılmış”</i>	1	Y	Hunları durdurun yazısı	<i>“Hunların barbar yani acımasız insanlar olarak gösterilmesi amacıyla yazılmış” “Zarar görenler bizleriz mesajı vermek için” “Bu yazı insanları yanıltabilir”</i>	3	D
Diğer	-	8	Y	Diğer	-	5	Y
Fikrim yok	-	13	-	Fikrim yok	-	9	-

Yukarıdaki Tablo 4.15’te öğrencilerin posterde önemli gördükleri detaylar ile bu detayların kullanılma amaçları ile ilgili görüşleri yer almaktadır. Grup 2’deki öğrencilerin posterdeki detayları ve bu detayların ne amaçla kullanıldıkları hakkında daha çok doğru cevap verdikleri görülmektedir. Ayrıca öğrencilerin verdikleri cevapların yanlış olması, onların “Hunları Durdurun” yazısından hareket ederek figürleri Hun, Osmanlı ya da Türk olarak nitelendirmelerinden kaynaklanmaktadır. Ancak Hun kelimesini Türkler olarak anladıkları varsayılsa bile Grup 1’deki öğrencilerden bazılarının posterdeki detayları *“Türklerin merhametli olduğunu, başkalarının insanlara zulüm etmesine karşı çıktığını gösterir”, “Türk askerinin kadını koruması, etrafta yanan ateş Türkiye’nin yanması, Amerikan askerinin dik durması”* şeklinde yorumlamaları görseli oldukça yanlış okumanın tipik örnekleri olarak verilebilir. Buna karşılık Grup 2’deki öğrencilerden bazılarının *“Askerin birinde haç işaretinin olması, fakat diğerinde Türk olduğuna dair bir ayrıntının olmaması”, ve “Hunları durdurun” yazısı, “Bu yazı insanları yanıltabilir”* şeklindeki yorumları ise görseli daha sağlıklı okumanın kanıtları olarak ele alınabilir.

Cevapları kısaca “Diğer” olarak kodlanan Grup 1’deki öğrencilerin bu soruya; *“Amerikalıların Türklerden çekinmesi”, “Komutan olan asker, diğer askeri kadını öldürürken durdurması”, “Türk askeri kadına saldırmış gibi gösteriyor ama yanlış Türk askeri kadınlara ve çocuklara saldırmaz”, “Ayaktaki asker biraz daha ilkel ama diğer asker daha modern silahı var”, “Amerikan savaş tahvilleri alın yazısı, Amerikalıların dünyadan daha önde strateji ve teknolojiye sahip olduklarını gösterir”, “Posterde anlamlı şey yoktur”, “Askerin, askerden yardım istemesi”, “Annesinin kucagında ölmüş yavrusu, “Askerin Hun askerine karşı sözüdür, bu detay posterin görselini desteklemiştir”* şeklinde alakasız cevaplar verdikleri görülmektedir. Aynı şekilde Grup 2’deki öğrencilerin de diğer kategorisinde *“Türklerin barbar olarak gösterilmeye çalışılması”, “Türkün yerde oturan kadına ve kucagındaki çocuğa zarar verir halde olmaması”, “Askerin ağır başlı ve güçlü, düşmanın düşkün ve sefil olması”, “Hunlara karşı diğer devletler birleştirilmek istenmiştir”* şeklinde alakasız cevaplar vermişlerdir.

4.2.2.6. Olayı tanımlama

Posterler insanları bir konu ya da olay hakkında bilinçlendirmek için hazırlanan görsel materyaller arasında yer almaktadırlar. Öğrencilerden bu soruda posterde

anlatılmak istenen olayın ne olduğu hakkında düşüncelerini yazmaları istenmiştir. Öğrencilerin verdikleri cevaplar doğru-yanlış-eksik ve frekans değerlerine göre Tablo 4.16’da görülmektedir.

Tablo 4.16.

Öğrencilerin Posterde Anlatılmak İstenen Olayın Ne Olduğu ile İlgili İfadeleri (Yüksekten Düşüğe Doğru) (N=92)

Grup 1 (N=45)			Grup 2 (N=47)		
Cevaplar	F	Değ.	Cevaplar	F	Değ.
Türk/Hun askerinin durdurulmak istenmesi	12	Y	Halktan ekonomik destek alınmak istenmesi	10	D
Savaş	10	E	Türk askerinin Amerikan askerine ve halkına zarar verme amacıyla olduğu	11	Y
Kadınlara ve çocuklara zarar verilmemesi	5	Y	Savaş	4	E
Savaşın durdurulmak istenmesi	4	Y	1.Dünya savaşı olabilir	2	E
Zulme karşı olunması	3	D	Amerika’nın ekonomik sıkıntıda olduğu	2	Y
Savaş ve barışta yardımlaşma	2	Y	Savaşta suçsuz insanların bile zarar görmesi	2	E
Türk askerinin önemi	2	Y	Hıristiyan bir asker kendi halkına zulüm etmesi	1	Y
Savaşlarda halka yardım etmek	1	Y	Amerika’nın ülkenin işgaline asla izin vermeyeceği, halkın da bu bilinçte olacağı	1	Y
Vatanseverlik	1	D	Almanları yenmek için Amerika’nın desteklenmesi gerektiği	1	D
İnsanları konu hakkında bilinçlendirmek	1	D	Psikolojik baskı ile halktan yardım istenmesi	1	D
Diğer	5	Y	Amerika’nın savaşta diğer milletlerden destek istemesi	1	Y
			Diğer	6	Y
			Fikrim yok	5	-

Tablo 4.16’ya bakıldığında Grup 1’deki öğrencilerden üçü posterde anlatılmak istenen olayın yapılacak olan “zulme karşı olunması” gerektiğini anlattığını belirtmektedirler. Bir öğrencinin “vatanseverlik” diğer öğrencinin “İnsanları konu hakkında bilinçlendirmek” şeklinde doğru cevap verdiği, on öğrencinin ise posterdeki sembol ve ifadelerden yola çıkarak genel bir ifade kullanarak sadece “savaş” diyerek eksik cevap verdikleri görülmektedir. Grup 2’deki öğrencilerin, Grup 1’deki öğrencilere

göre daha doğru cevaplar verdikleri dikkati çekmektedir. Grup 2'deki öğrencilerden bazıları posterde anlatılmak istenen olayı tam manası ile anlamışlar ve bu bakımdan “*Halktan ekonomik destek alınmak istenmesi*” cevabını vermişlerdir. Grup 2'deki öğrencilerden bir tanesi “*Almanları yok etmek için Amerika'nın desteklenmesi gerektiği*” cevabı ile materyalde Hunlardan kastedilene tam olarak doğru yansıtılmıştır. Yine bu grup öğrencilerinden bir başka öğrenci de bu poster ile “*halk üzerinde psikolojik baskı uygulanarak yardım istendiğini*” doğru bir şekilde vurgulamıştır.

Grup 1'deki öğrenciler “*Türk ve Amerikan ilişkileri*”, “*Türklerin zulme karşı oldukları*”, “*Amerika'nın Hunların işgalinden kurtulması*” ve “*Türk askerinin önemi*” şeklinde vermiş oldukları alakasız ve yanlış cevaplar diğer kategorisinde birleştirilmiştir. Grup 2'deki öğrencilerin ise “*Batı dünyası ve Türk düşmanlığının hiç bitmeyeceği*”, “*1.Dünya savaşında Amerikalıların Türklere karşı savaştığını göstermek*”, “*Vatan namustur dokunulmaz*”, “*Hunların savaştığı bir devlet olması*” ve “*Paralı asker ya da halktan asker toplamak için*” şeklinde verdikleri alakasız ve yanlış cevaplar yine diğer kategorisinde birleştirilmiştir.

4.2.2.7. Mesajı tanımlama

Posterler hazırlanırken halka görsel yolla mesaj verme ve iletme amacı güdülmektedir. Bu soruda öğrencilerden posterde verilmek istenen mesajın ne olduğuna yönelik fikirlerini belirtmeleri istenmiştir. Öğrencilerin verdikleri cevaplar doğru-yanlış-eksik ve frekans değerlerine göre Tablo 4.17'de görülmektedir.

Tablo 4.17.

Öğrencilerin Posterde Verilmek İstenen Mesajın Ne Olduğu ile İlgili İfadeleri (Yüksekten Düşüğe Doğru) (N=92)

Grup 1 (N=45)			Grup 2 (N=47)		
Cevaplar	F	Değerlendirme	Cevaplar	F	Değerlendirme
Savaşın durmasının istenmesi	8	Y	Ülkeye ekonomik destek sağlama	12	D
Savaş	6	Y	Türkleri/hunları durdurma	7	Y
Hunların güçlü olması	5	Y	Ülkeye maddi destekte bulunulmazsa halkın hayatının tehlikeye gireceği	3	D
Hunları/Türkleri durdurma	5	Y	Halkın savaş ile ilgili bilgilendirmesi ve ekonomik destek istenmesi	3	D

Tablo 4.17. (Devamı)

Kadınların korunması	4	Y	Türklerin barbar olması	2	Y
Devleti, milleti ve namusu canı pahasına koruma	2	Y	Türkleri durdurmak için sadece asker faktörünün yeterli olmayacağı	2	Y
Geçmiş ile günümüze ait farklar	2	Y	Ülkenin kadın ve çocuklarının tehlikede olduğu	2	Y
Savaştan kaçmak yerine savaşmak gerektiği	1	Y	1.Dünya savaşının başlayacağı	1	Y
Kardeşlik	1	Y	Amerika kendi savaşında diğer milletlerden destek istemesi	1	Y
Amerikan savaş tahvillerinin alınmasının gerektiği	1	D	Milletini sevme	2	Y
Savaş tahvillerini almak. Bu tahvillerin ülkeye önemli katkısının olması	1	D	Savaşta Amerika'nın desteklenmesi gerektiği	1	D
Diğer	6	Y	Diğer	6	Y
Fikrim yok	2	-	Fikrim yok	8	-

Tablo 4.17'ye göre Grup 1'deki öğrencilerin posterde verilmek istenen mesajı kavrayamadıkları görülmektedir. Çünkü sadece iki öğrenci posterde verilmek istenen mesajı görebilmişlerdir. Bu öğrencilerden bir tanesi "*Amerikan savaş tahvillerinin alınmasının gerektiği*" diğeri ise "*Savaş tahvillerini almak. Bu tahvillerin ülkeye önemli katkısının olması*" gibi genel fakat doğru ifadeler kullanmışlardır. Fakat Grup 2'deki öğrencilerden on dokuz öğrencinin verilmek istenen mesajı daha doğru algıladıkları, bu öğrencilerden ikisinin "*ülkeye ekonomik destek sağlama*", üçünün "*halkın savaş ile ilgili bilgilendirmesi ve ekonomik destek istenmesi*" ve üçünün de "*ülkeye maddi destekte bulunulmazsa halkın hayatının tehlikeye gireceği*" şeklinde cevaplar verdikleri görülmektedir. Buradan da Grup 2'deki öğrencilerin posterleri daha iyi okuduklarını ve anlamlandırdıklarını görebiliriz.

Yukarıdaki tabloda diğer kategorisinde birleştirilen cevaplar içerisinde Grup 2'deki öğrenciler, "*Savaşta her şeyin mubah olduğu*", "*Türklerin dünyanın hâkimi olduğu*", "*İnsanları örgütleme*", "*Türkleri uyandırma*", "*Amerika'nın savaşa hazırlandığı. Hunların zulüm yaptığı*", "*Türklerin merhametli olduğu*" şeklinde alakasız cevaplar vermişlerdir. Yine bu kategori içerisinde Grup 1'deki öğrenciler, "*Zulüm altında bir halk ve kurtarıcı Amerika imajı*", "*Hunlara karşı savaşılması, Amerika ile beraber hareket edilmesi*", "*Türkleri durduranlara ekonomik destek*

verileceği”, “Amerika’nın halkına seslenmesi”, “Yapılan zulmün hisse satın alarak önleyebileceği” şeklinde alakasız ve yanlış cevaplar vermişlerdir.

4.2.2.8. Posterin kim tarafından ne amaçla yapıldığını tanımlama

Posterler bazen reklam, bazen propaganda bazen de halkı bir konuda bilinçlendirmek amacı doğrultusunda yapılırlar. Öğrencilerin posterin kim tarafından ve ne amaçla yapıldığı sorusuna verdikleri cevaplar iki aşamada değerlendirilmiştir. Bu aşamalara öğrencilerin verdikleri cevaplar doğru-yanlış-eksik ve frekans değerlerine göre Tablo 4.18’de görülmektedir.

Tablo 4.18.

Öğrencilerin Posterin Kim Tarafından ve Hangi Amaçla Hazırlanmasına Yönelik İfadeleri (Yüksekten Düşüğe Doğru) (N=92)

Grup 1 (N=45)			Grup 2 (N=47)				
Cevaplar		F	Değ.	Cevaplar		F	Değ.
Yapan	Yapılış Amacı			Yapan	Yapılış amacı		
Amerikalılar	-	10	E	Amerikalılar tarafından	“savaşa ekonomik destek sağlamak ” “halkı bilinçlendirmek ” “tahvilleri satmak”	27	D
Bir grup insan tarafında	“savaşı bitirmek için”	3	Y	Amerika	-	10	E
-	İnsanların savaşmaması için	2	Y	Amerikalılar	“milliyetçilik amacıyla” “Hunları durdurmak için” “diğer milletlerden destek almak”	3	E
Türkler	“Türkün ne kadar iyi ve şerefli olduğunu göstermek için”	2	Y	İtilaf devletleri	“Amerika’yı güçlendirmek için”	1	Y
Amerikalılar	“toplumu bilinçlendirmek için” “Amerikan savaş tahvilleri satmak için”	2	D	Hun karşıtı bir devlet tarafından	“halkına mesaj vermek için”	1	Y

Tablo 4.18. (Devamı)

Amerikalılar	“işgalin durması” “Hunlara savaş açmak” “Türkleri kötülemek için” “insanları galeyana getirmek” “Kendilerine ekol göstermek” “dünyayı korkutmak” “Savaş olduğunu göstermek” için	7	E	Batılı Devletler	“Osmanlıyı kötülemek için”	1	Y
İnsanlar	“bayanlara yardım edilmesi için”	1	Y	Devlet yöneticileri	-	1	Y
Diğer	-	5	Y	Fikrim yok	-	1	-
Fikrim yok	-	15	-				

Tablo 4.18’e bakıldığında Grup 2’deki öğrencilerin bu soruya yüksek oranda doğru cevap verdikleri görülmektedir. Bu grup öğrencilerinden yirmi üç öğrenci “Amerikalılar tarafından, savaşa ekonomik destek sağlamak için” diyerek tam doğru cevap vermişlerdir. Bunun yanında üç öğrencinin “tahvilleri satmak için” ve bir öğrencinin ise vermiş olduğu “halkı bilinçlendirmek için” cevapları da doğru cevaplar arasında yerini almaktadır. Buna karşın Grup 1’deki öğrencilerin çok düşük bir oranda doğru cevaplar verdikleri dikkati çekmektedir. Bu grup öğrencilerinden sadece biri “Amerikalılar tarafından, Amerikan savaş tahvilleri satmak için” yapıldığını, bir öğrenci de bu posterin “Amerikalılar tarafından halkı bilinçlendirmek için” yapıldığını belirtmiştir. Her iki grupta bulunan öğrencilerden bazıları da sadece kim tarafından yapıldığını yazıp ne amaçla yapıldığını belirtmeyerek eksik veya yanlış cevaplar vermişlerdir. Yine iki grup öğrencilerinden bazıları kim tarafından yapıldığını doğru yazmışlar fakat yapılaş amacını yanlış yazdıkları için eksik cevaplar vermişlerdir.

Tablo 4.18’de Grup 1’deki öğrencilerin “Türk düşmanları tarafından”, “Türkler tarafından”, “Hunlar devrinde yapılmıştır”, “Gelişmekte olan ülkeler tarafından” ve “Bir posterci tarafından” şeklinde verdikleri ilgisiz, alakasız ve posterin yapılaş amacının ne olduğunun belirtilmediği yanlış cevaplar diğer kategorisi adı altında birleştirilmiştir.

4.2.2.9. Tarihsel kaynak olarak önemini kavrama

Görseller dönemleri ile ilgili birçok tarihi bilginin yansıtılması noktasında önemli materyaller arasında yer almaktadır. Öğrencilerin posterin yapıldığı dönem ile ilgili hangi tarihi bilgilere ulaşılabileceğine ilişkin soruya verdikleri cevaplar, doğru-yanlış-eksik ve frekans değerleri ile birlikte Tablo 4.19'da görülmektedir.

Tablo 4.19.

Öğrencilerin Posterin Yapıldığı Döneme Ait Hangi Bilgilere Ulaştıkları (Yüksekten Düşüğe Doğru) (N=92)

Grup 1 (N=45)			Grup 2 (N=47)		
Cevaplar	F	Değ.	Cevaplar	F	Değ.
Savaş yılları olduğu	4	D	Savaşların yoğun olduğu	12	D
Eski zamanlara	3	Y	Silahlarla ilgili bilgiler	7	D
Hunlar döneminde olduğu	3	Y	Kılık kıyafet ile ilgili bilgiler	4	D
Silah ve kılıçtan dolayı eski tarihlere	2	D	Ekonomik durum	3	D
Ulaşılamaz	2	Y	1.Dünya savaşı dönemi olduğu	3	D
Osmanlı döneminde yapıldığı	2	Y	Ülkenin ekonomik sıkıntıda olduğu	2	Y
1980 yılları olduğu	2	Y	Amerikalıların ve Almanların bulunduğu 1. Dünya savaşı	1	D
Kadınların namuslu olduğu	1	Y	Ağır ve kanlı savaşların olduğu	1	Y
Amerikan ve Hun yazdığı için fazla eski dönem olmadığına	1	Y	Askerlerin giydikleri kıyafetlerden 1. Dünya savaşı dönemi olduğu	1	D
Amerika'nın ve Hunların savaşmaması	1	Y	Kime karşı savaşıldığı	1	D
1.Dünya savaşı dönemi olduğu	1	D	1.Dünya savaşından 10 yıl sonra Amerika'nın ekonomik krizde olduğu	1	Y
1990 yılları olduğu	1	Y	Hunların savaştığı devleti yenmesi	1	Y
Poster tamamıyla yanlış olduğu, yanlış bilgilerle de doğru tarihi bilgilere ulaşılamayacağı	1	Y	Toplumsal yaşantı ile ilgili bilgiler	1	Y
Herkesin silahlanma yarışına girdiği	1	Y	Türklerin dünyaya korku saldıkları	1	Y
Silahın yeni yapılmış olduğu ve herkeste olmadığı	1	Y	Dönemin sosyo-ekonomik yapısına ve siyasal yapısına	1	Y
Kurtuluş savaşı yılları olduğu	1	Y	1.Dünya savaşının bir sömürge savaşı olduğu	1	Y
Türk tarihinde yapılan bir savaş olduğu	1	Y	Hunlar ile Amerikalıların savaştığı bir dönem olduğu	1	Y
Bir toplumun savaş içerisinde olduğu	1	D	Amerika'nın keşfinden çok sonra, günümüze yakın olduğu	1	Y
1.Dünya savaşı yıllarında bayanlara zulüm yapıldığı	1	Y	Amerika'nın bir savaş halinde olduğu	1	D
Bu dönemdeki savaşlar ve toplum yaşamı	1	Y	Fikrim yok	11	-
Savaşların olduğu ve daha çok tüfek, kılıç kullanıldığı için 1. Dünya savaşı ve daha sonrası olduğu	1	D			
Her yerin ateşler içerisinde yandığı	1	Y			
Fikrim yok	14	-			

Alan uzmanı kişiler posteri incelerken öncelikle posterlerin yapılış amaçlarının neler olduğunu, hangi alanda yapıldığını (reklam veya tanıtım amaçlı mı? yoksa halkı bir konuda bilgilendirmek amaçlı mı? gibi), posterlerin propaganda yönünün olup olmadığını genel manada bilmeleri gerekmektedir. Daha sonra inceledikleri posterin hangi yıllarda yapılmış olabileceğini, posterde yer alan yazıların ne tür mesajlar verdiğini ve karakterlerin ne anlama geldiğini, posteri inceleyerek yorumlamaları gerekir.

Tablo 4.19 incelendiğinde dönemle ilgili hangi tarihi bilgilere ulaşılır sorusuna Grup 1'deki öğrenciler sadece savaş dönemi olduğu ve kullanılan savaş aletleri ile ilgili tarihi bilgilere ulaşıldığı yönünde doğru cevaplar vermişlerdir. Grup 2'deki öğrencilerin ise daha geniş bir yelpazeden bakarak savaş dönemi, giyim kuşam, silah aletleri, ekonomik durum ve kimlerin savaştıkları ile ilgili bilgilere ulaşılabilirliğini belirttikleri görülmektedir. Grup 2'deki öğrencilerin hem çeşitlilik hem de sayı açısından daha fazla doğru cevap verdikleri dikkat çekmektedir. Ayrıca Grup 2'deki öğrencilerden biri "*Askerlerin giydikleri kıyafetlerden 1. Dünya savaşı dönemi olduğu*" ve Grup 1'deki öğrencilerden biri de "*Savaşların olduğu ve daha çok tüfek, kılıç kullanıldığı için 1. Dünya savaşı ve daha sonrası olduğunu*" vurgulayarak daha özel bir çıkarım yapmışlardır. Bu bağlamda bir değerlendirme yapıldığında Grup 2'deki öğrencilerin alan uzmanı kişilerin posterden ulaşabildikleri bilgilere yakın çıkarımlarda buldukları görülmektedir.

4.2.2.10. Tarihsel bir kaynak olarak posterden elde edilen bilgilerin güvenilirliğini değerlendirme

Posterden elde edilen bilgilerin ne derece güvenilir olduğu sorusuna hem Grup 1'deki hem de Grup 2'deki öğrenciler ağırlıklı olarak yanlış cevaplar vermişlerdir. Grup 1'deki öğrencilerin genel manada "güvenlidir", "güvenilmez" şeklinde cevaplar verdikleri, bazılarının ise hiçbir şekilde fikir belirtmediği "fikrim yok" şeklinde cevaplar verdikleri görülmektedir. Sadece iki öğrenci "*posterin herkese göre farklı yorumlanabileceği için*" güvenilir bulmadıkları yönünde net cevaplar vermişlerdir. Grup 2'deki öğrencilerden ise beş kişi "*yanlı olarak hazırlandığı için*" güvenilir bulmama cevabını doğru olarak vermişlerdir. Posterin yanlı olarak hazırlandığını ifade eden öğrenciler bundan dolayı materyalin objektif olmadığını da eklemişlerdir. Bazı

öğrenciler posterin herkes tarafından farklı yorumlanabileceğini doğru olarak dile getirmelerine rağmen bunun posterden elde edilen bilgilerin güvenilirliğini etkileyeceğini de düşünmüşlerdir. Elde edilen bulgulara göre, genel olarak öğrencilerin tarih metodolojisi ve tarihsel kaynakların nasıl okunması ve analiz edilmesi gerektiği konularında eğitime ihtiyaçları olduğunu göstermektedir.

4.2.2.11. Posterini doğru okumak için ihtiyaç duyulan bilgiyi belirleme

Herhangi bir kaynağın incelenmesi ve yorumlanması sırasında doğru sonuçlara ulaşabilmek ve elde edilen bilgileri teyit edebilmek için ek kaynak ve bilgilere ihtiyaç duyulmaktadır. Tablo 4.20’de öğrencilerin posterini daha iyi açıklanması için hangi bilgilere ihtiyaç duyulduğu şeklindeki soruya verdikleri cevaplar doğru-yanlış-eksik ve ferkans değerlerine göre sunulmuştur.

Tablo 4.20.

Öğrencilerin Posterini Daha İyi Açıklamaları İçin Hangi Bilgilere İhtiyaçlarının Olduğu Yönündeki İfadeleri (Yüksekten Düşüğe Doğru) (N=92)

Grup 1 (=45)			Grup 2 (N=47)		
Cevaplar	F	Değ.	Cevaplar	F	Değ.
Daha fazla bilgi	8	E	Yapıldığı tarih	14	D
Yapıldığı tarih	4	D	Daha çok sembolik ifadeler	4	D
Savaşın hangi yıllarda ve kimler arasında olduğuna	2	D	Bu dönemi anlamak için dönem ile ilgili fotoğraf ve diğer yazılı ve görsel kaynaklar	4	D
Posterini nerede, ne zaman ve niçin yapıldığına	2	D	Dönemin sosyo-ekonomik yapısı	3	D
İnternet	2	Y	Dönemin şartları	3	D
Hunların hangi yıllarda yaşadığına	1	D	Postere biraz daha açıklık getirilebilir	3	E
Dönem ile ilgili daha ayrıntılı görsellere	1	D	Amerikan- Türk ilişkileri	2	Y
Altındaki yazıya	1	Y	Ne amaçla hazırlandığı	2	D
Eski savaşlara	1	Y	Dönemin dış politikaları	2	D
Daha fazla materyale ihtiyaç vardır	1	D	Askerlerin üstlerinde ülke bayraklarının olmasına	2	D
Poster daha iyi anlaşılmalı	1	Y	Hunlara ait daha belirgin görsellere	1	Y
Bu posterini daha doğru çizilmesi	1	Y	Daha canlı renkler kullanılabilirdi	1	Y
Yapan kişinin bilinmesi	1	D	Posterini daha net görünümü olması	1	Y
Kadınlara şiddet yapılmaması gerektiğine	1	Y	Kelime ve tarih bilgisine	1	D
Detaylı olarak araştırma yapmaya	1	D	Posterini yapan ülkenin bilgisine	1	D

Tablo 4.20. (Devamı)

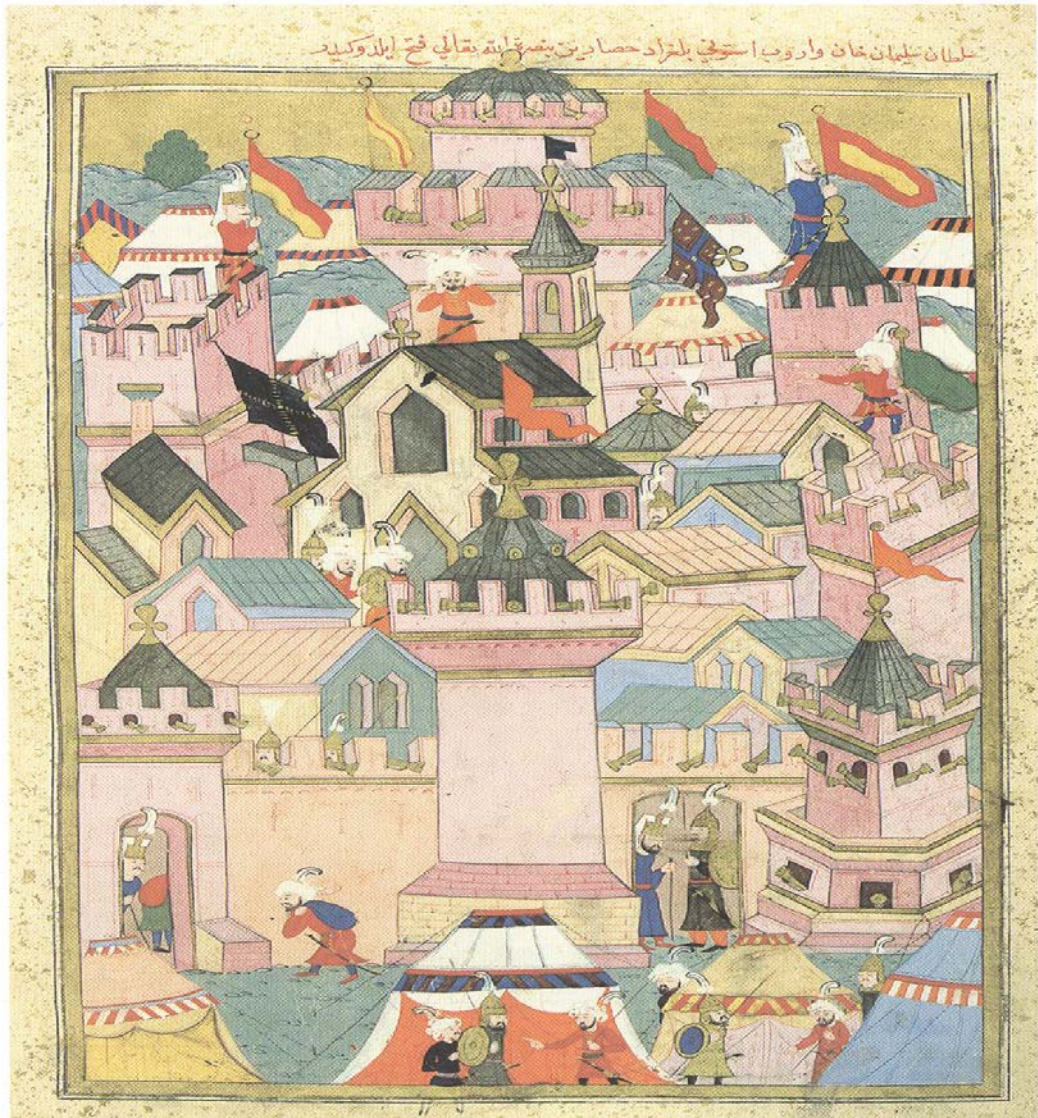
Askerlerin uyrukları	1	D	Herhangi bir bilgiye ihtiyaç yok	1	Y
Sloganların insanların anlayacağı şekilde olmasına	1	Y	Fikrim yok	5	-
Ne amaçla hazırlandığı	1	D			
Fotoğraftaki askerlerin kim oldukları ve hangi olay olduğu	1	D			
Yapılırken kullanılan teknolojiye	1	Y			
Başka bilgiye ihtiyaç yoktur	4	Y			
Fikrim yok	10	-			

Tablo 4.20 genel olarak incelendiğinde Grup 1'deki öğrenciler daha çok bilgi ihtiyacını dile getirirken Grup 2'deki öğrencileri ise posterin yapıldığı tarih ihtiyacını dile getirmişlerdir. Nitekim Grup 2'deki öğrencilerden bir tanesinin belirttiği “*Hangi döneme tekabül ettiğini bilmeliyiz ki ekonomik, askeri ve siyasal yönden inceleyebilelim*” cevabı öğrencilerin posterin yapıldığı tarihle ilgili ihtiyacı dile getiren bir örnektir. Öğrenciler bunun dışında dönemle ilgili diğer yazılı ve görsel kaynaklara, dönemin sosyo-ekonomik yapısı, nerede, ne zaman ve ne amaçla yapıldığının bilgisine vurgu yapmışlardır. Bunun yanında dördü Grup 1'deki öğrencilerden olmak üzere toplam beş öğrenci ise posterin gayet anlaşılır olduğunu ve bu yüzden de herhangi bir bilgiye ihtiyaç olmadığını dile getirmişlerdir. Bu öğrencilerin verdikleri bu cevap ile posterini gayet başarılı bir şekilde yorumladıkları ve açıklamak için herhangi bir bilgiye ihtiyaçlarının olmadığı anlaşılmaktadır. Oysaki öğrencilerin diğer sorulara verdikleri cevaplarda incelendiğinde mantıklı ve samimi olmayan ifadeler kullandıkları görülmektedir. Ayrıca dikkat çeken diğer bir önemli detay ise Grup 1'deki öğrencilerden on tanesinin bu soruya “fikrim yok” şeklinde yanıt vermeleridir. Bu öğrencilerin bu şekilde cevap vermelerinde ki en önemli etkenin bir posterini okurken nelere dikkat etmeleri gerektiği ve ne tür bilgilere ihtiyaç olduğu yönünde herhangi bir birikimine sahip olmamaları gösterilebilir.

4.2.3. Minyatür okuma

Minyatürler Osmanlı tarihini öğrenirken yararlanılması gereken önemli materyallerden birisidir. Bu yüzden de öğrencilerin minyatürleri okuma becerilerinin iyi düzeyde olması istenilen bir hedeftir. Bu uygulamada Osmanlı döneminde Nakkaş

Osman ve Ekibi tarafından 1588 tarihinde çizilen İstolni Belgrad Kalesi'nin fethini tasvir eden minyatür kullanılmıştır. Öğrencilere minyatüre yönelik 9 adet ucu açık soru yöneltilmiştir. Elde edilen bulgular soru sırasına göre aşağıda verilmiştir. Ayrıca bu görselde diğer görsellerde yer almayan minyatürün kimler tarafından, ne zaman ve ne amaçla yapıldığı yönünde açıklayıcı bilgiler kullanılmıştır. Bu bilgilerin kullanılmasındaki amaç, minyatürlerde tasvir edilmek istenen olayın ne olduğunun poster ve fotoğraflara göre anlaşılmasının daha zor olmasıdır.

Resim 4.4. Nakkaş Osman ve Ekibi Tarafından 1588 Tarihinde Çizilen İstolni Belgrad Kalesi'nin Fethini Tasvir Eden Minyatür (Mahir, 2012)

4.2.3.1. Kişileri ve ne yaptıklarını tanımlama

Araştırmanın bu bölümünde minyatür okumaya yönelik olarak İstolni Belgrad Kalesi'ni tasvir eden minyatür öğrencilere verilerek onlardan minyatürde gördükleri kişileri tanımlamaları istenmiştir. Öğrencilerin verdikleri cevaplar doğru-yanlış-eksik ve frekans değerlerine göre Tablo 4.21'de görülmektedir.

Tablo 4.21.

Öğrencilerin Minyatürde Yer Alan Kişileri Tanımlamaları (Yüksekten Düşüğe Doğru)
(N=92)

Grup 1 (N=45)			Grup 2 (N=47)		
Cevaplar	F	Değ.	Cevaplar	F	Değ.
Asker	26	E	Asker	38	E
İnsanlar	14	E	Sancaktarlar-bayrak tutan askerler	9	D
Ev	9	Y	Muhafızlar	7	D
Çalışan işçi	6	Y	Ezan okuyan biri	7	D
Hoca	5	Y	Bir şehir halkı	7	Y
Bayrak	5	Y	Yük taşıyan kişiler	5	D
Vezirler	4	Y	Yeniçeriler	3	D
Çadır	4	Y	İstolni Belgrad Kalesinde yaşayanlar	2	Y
Yeniçeri	4	D	Devlet adamları	1	D
Köle	3	Y	Köleler	1	Y
Saray	3	Y	Papaz	1	Y
Cami	3	Y			
Halk	3	Y			
Ezan okuyan biri	3	D			
Padişah	3	Y			
Papaz	2	Y			
Osmanlıya ait halk	2	Y			
Hıristiyan	2	Y			
Devlet adamları	2	D			
Köylüler	2	Y			
Müslüman	2	E			
Yahudi	1	Y			
Nöbetçiler	1	D			
Sürekli bir iş ile uğraşan halk	1	Y			
Medreseler	1	Y			
Kilise	1	Y			

Tablo 4.21. incelendiğinde hem Grup 2'deki öğrencilerin, hem de Grup 1'deki öğrencilerin minyatürde dikkatlerini çeken ve cevaplarında ilk sırada yer verdikleri kişiler askerlerdir. Grup 1'deki öğrenciler bunun yanında genel bir ifade olarak "insanlar", "yeniçeri", "ezan okuyan biri" ve "devlet adamları" gibi cevaplar vermişlerdir. Aynı öğrencilerin cevaplarında "ev, saray, cami, kilise, medrese" gibi

mimari yapı ile ilgili ifadelerin de yoğun bir şekilde yer aldığı görülmektedir. Oysaki mimari yapı ile ilgili verilen cevaplar sorunun içeriği ile ilgili değildir. Grup 2'deki öğrenciler ise diğer cevaplarında “*sancaktarlar-bayrak tutan askerler*”, “*muhafızlar*”, “*ezan okuyan biri*”, “*yük taşıyan kişiler*”, “*yeniçeriler*”, genel bir ifade olan “*İstolni Belgrad Kalesinde yaşayanlar*” ve “*devlet adamları*” gibi ifadelere yer vermişlerdir. Grup 1'deki öğrencilerin cevap çeşitliliğine paralel olarak yanlış ve ilgisiz cevapları daha fazladır. Buna karşılık Grup 2'deki öğrenciler konuya uygun daha net cevaplar vermişlerdir. Grup 2 ve Grup 1'deki öğrencilerin vermiş oldukları bu cevaplardan sonra, minyatürde yer alan kişilerin neler yaptıkları ile ilgili, her iki grupta bulunan öğrencilerin vermiş oldukları cevaplardan elde edilen veriler doğru-yanlış-eksik ve frekans değerlerine göre aşağıda yer alan tablo 4.22. de görülmektedir.

Tablo 4.22.

Öğrencilerin Minyatürde Gördükleri Kişilerin Neler Yaptıkları ile İlgili İfadeleri (Yüksekten Düşüğe Doğru) (N=92)

Grup 1 (N=45)			Grup 2 (N=47)		
Cevaplar	F	Değ.	Cevaplar	F	Değ.
Kale güvenliğini sağlama	12	D	Sancakları- bayrakları göndere çekme	16	D
Günlük işler	11	Y	Ezan okuma	14	D
Birbirleri ile konuşma	7	D	Kale güvenliğini sağlama	12	D
Görevlerini yapma	6	D	Fetih yapma	9	Y
Yük taşıma	5	D	Erzak taşıma	9	D
Savaşa hazırlık yapma	4	Y	Ezan okuyarak fethi kanıtlama	4	D
Ezan okuma	3	D	Fetih sonrası düzenlemeler	4	D
Bayrakları tutma	3	D	Günlük işler	2	Y
Hıristiyanları ve Müslümanları ibadete çağırma	3	Y	Herkesin kendi üzerine düşen görevi yapması	2	D
Kale yapımı	2	Y	Asayışı sağlama	2	D
Devlet yönetimi	2	Y	Papazın duyuru yapması	1	Y
Padişahın korunması ve emirlerinin duyurulması	2	Y	Bir yerin çeşitli ülkeler tarafından işgal edilmesi ve herkesin çıkar peşinde olması	1	Y
Gezme	1	D	Savaşa hazırlık yapma	1	Y
Satış yapma	1	Y	Fikrim yok	1	-
Eğlenme	1	Y			
Osmanlının her inanca ve özgürlüğe önem vermesi	1	Y			
Namaz kılma	1	Y			
Papazın kiliseye çağırması	1	Y			
Belli değil	1	Y			

Tablo 4.22'ye göre Grup 1'deki öğrenciler ağırlıklı olarak “Kale güvenliğini sağlama”, “Birbirleri ile konuşma”, “Görevlerini yapma”, “yük taşıma” şeklinde doğru cevaplar vermişlerdir. Grup 2'deki öğrenciler ise ağırlıklı olarak “Sancakları-bayrakları göndere çekme”, “Ezan okuma”, “Kale güvenliğini sağlama”, “Erzak taşıma” doğru cevaplarını vermişlerdir. Grup 2'deki öğrencilerden dokuz öğrenci “Fetih yapma” şeklinde yanlış yanıt vermişlerdir. Çünkü bu minyatürde fetih yapıldığı andan ziyade fetih sonrası gerçekleşen olaylar tasvir edilmiştir. Yine Grup 2'deki öğrencilerden dördü “Ezan okuyarak fethi kanıtlama” ifadesini kullanarak Osmanlı döneminde fetih sonrası, fetih gerçekleştiğine yönelik yapılan işlerden birisine dikkati çekmektedirler. Grup 1'deki öğrencilerin ise “günlük işler” şeklinde oldukça yüksek oranda yanlış cevap verdikleri görülmektedir. Çünkü minyatürde günlük rutin işleyiş değil, kalenin fethinden sonraki düzenlemeler tasvir edilmektedir.

4.2.3.2. Olayı tanımlama

Araştırmaya katılan öğrencilerden minyatürde tasvir edilmek istenen olayın ne olduğu yönünde görüşlerini belirtmeleri istenmiş, verdikleri cevaplar doğru-yanlış-eksik ve frekans değerlerine göre Tablo 4.23'de görülmektedir.

Tablo 4.23.

Öğrencilerin Minyatürde Tasvir Edilmek İstenen Olayın Ne Olduğuna Yönelik İfadeleri (Yüksekten Düşüğe Doğru) (N=92)

Grup 1 (N=45)			Grup 2 (N=47)		
Cevaplar	F	Değ.	Cevaplar	F	Değ.
Her insanın bir iş ile meşgul olduğunun tasviri	5	Y	İstolni Belgrad kalesinin Osmanlı tarafından fethinin tasviri	31	D
Normal yaşamın tasviri	4	Y	Osmanlıda bir kale yönetimi	2	Y
Savaş için hazırlık yapıldığının tasviri	4	Y	O dönemin zihniyetlerinin tasviri	2	Y
Birçok milletin ve dinin bir arada yaşadığının tasviri	4	Y	Sultan Süleyman'ın Belgrad'ı fethinden önceki hazırlıklar	1	Y
Eski yıllarda ne yapıldığının tasviri	3	Y	Farklı bayrakların hoş görüyü yansıtması	1	Y
Bir kalenin, bir şehrin nasıl korunduğunun tasviri	3	Y	Sarayda meydana gelen bir hadise tasviri	1	Y
Bir savaşın tasviri	2	Y	Sultan Süleyman'ın yapmış olduğu fethin tasviri	1	E
Osmanlı'nın hoş görülmesi bir devlet olduğunun tasviri	2	D	Fethedilen bir yerde cami yapılan kilise ve bir kişinin orada ezan okuması	1	D

Tablo 4.23. (Devamı)

Bir ülkenin tasviri	1	Y	Osmanlının halkı ile iç içe olması	1	Y
Osmanlının her yerde hâkim olduğunun tasviri	1	Y	Bir yerin savaşla değil selamla fethedilmesi gerektiği	1	Y
Bir yerin fetih edilmek üzere olduğunun tasviri	1	Y	Ganimetlerin taşınması	1	D
Kölelerin çalıştırıldığı tasviri	1	Y	Fetih sonrası toprak bölüşümünün tasviri	1	Y
Osmanlının haçlı birliklerine karşı savaşıp galip geldiğinin tasviri	1	Y	Fikrim yok	1	-
Bir şehrin tasviri	1	E			
Bir kalenin tasviri	1	E			
Padişahı koruyun padişah devlet demektir	1	Y			
İşleyen demir pas tutmaz	1	Y			
İnsanların mutlu olması	1	Y			
Yurdumuza sahip çıkalım	1	Y			
Fikrim yok	9	-			

Tablo 4.23'e bakıldığında Grup 1'deki öğrencilerden sadece iki öğrenci "*Osmanlının hoş görülmesi bir devlet olduğunun tasviri*" şeklinde doğru cevap verirken, iki öğrencinin de "*bir kalenin tasviri*", "*bir şehrin tasviri*" şeklinde eksik, diğer öğrencilerin hepsinin ise yanlış cevap verdiği dikkati çekmektedir. Grup 2'deki öğrenciler ise bu soruya çok yüksek oranda (31 öğrenci) "*İstolni Belgrad kalesinin Osmanlı tarafından fethinin tasviri*", bir öğrencinin de "*Ganimetlerin taşınması*" şeklinde doğru cevap vermişlerdir. Buradan da şu anlaşılmaktadır ki Grup 1'deki öğrencilerin neredeyse tamamı minyatürün alt kısmında yer alan minyatürü yapan kişilerin kimler olduğu, minyatürün yapılış tarihi ve amacı şeklindeki açıklayıcı bilgilere dikkat etmemişlerdir. Grup 2'deki öğrencilerin ise verilen bu bilgilere daha çok dikkat ettikleri verilen yüksek orandaki cevap sayısından çok açık bir şekilde anlaşılmaktadır. Ayrıca Grup 1'deki öğrencilerin "*Birçok milletin ve dinin bir arada yaşadığının tasviri*" ve "*Osmanlının hoş görülmesi bir devlet olduğunun tasviri*" ifadeleri ile Grup 2'deki öğrencilerin "*Farklı bayrakların hoşgörüyü yansıtması*" ve "*Bir yerin savaşla değil selamla fethedilmesi gerektiği*" ifadeleri minyatürle kanıtlanmayan/minyatürde tasvir edilmeyen ama tarih derslerinde anlatılan Osmanlı imgesinin yansımaları olarak yorumlanabilir. Bunda minyatürdeki Osmanlı sancaklarının yabancı devlet bayrakları olarak algılanması da önemli rol oynamıştır.

4.2.3.3. Mesajı tanımlama

Öğrencilerden minyatürde verilmek istenen mesajın ne olduğuna yönelik görüşleri alınmış, öğrencilerin verdikleri cevaplar doğru-yanlış-eksik ve frekans değerlerine göre Tablo 4.24'te görülmektedir.

Tablo 4.24.

Öğrencilerin Minyatürde Verilmek İstlenen Mesajın Ne Olduğunu Açıklamaları (Yüksekten Düşüğe Doğru) (N=92)

Grup 1 (N=45)			Grup 2 (N=47)		
Cevaplar	F	Değ.	Cevaplar	F	Değ.
Osmanlının hoş görülmesi bir devlet olduğu ⁷	7	D	Osmanlının hoş görülmesi bir politika izlemesi	21	D
Şehir hayatının nasıl olduğu	3	Y	Kalenin fethedilip bir Türk (Osmanlı) kalesi haline getirilmesi	7	D
Devletin bekası için herkesin çalışması gerektiği	2	Y	Bir yerin fethinden sonra yapılanlar	2	D
Osmanlı döneminde günlük yaşamın nasıl olduğu	2	Y	Belgrad'da çeşitli milletlerin huzur ve güvenlik içinde yaşaması	2	Y
Osmanlının çok savaş yaptığı	1	Y	Sarayda herkesin bir görevi olduğu	2	Y
Kale korumasının nasıl olduğu	1	D	Osmanlı bir yeri kan dökmeden sessizce fethetmesi	2	Y
Osmanlının güçlü bir devlet olduğu	1	Y	Bölgenin sömürülmesi	1	Y
Ganimet toplanması	1	D	O yerin artık Müslüman bir devlete ait olduğu	1	D
Osmanlı dönemi kale kuşatmasının nasıl yapıldığı	1	D	Osmanlı toplumunun bulunduğu huzur ortamı	1	Y
Birçok devletin birlikte savaştığı	1	Y	Osmanlının kuşatma yaptığı kalenin etrafının surlarla çevrilmiş olması ve kale içerisinde değişik milletlerin bayraklarının asılı olması	1	Y
Birlik ve beraberlik	1	Y	Çok uluslu bir yapıya sahip olduğu	1	Y
Bir savaşın nasıl yapıldığı	1	Y	Fikrim yok	6	-
Osmanlının cihan hâkimiyetini gerçekleştirmek istediği	1	Y			
Bir toplumun birçok topluma karşı koyabilecek güce sahip olduğu	1	Y			
Çalışmanın güzel olduğu	1	Y			
Devleti korumak gerektiği	1	Y			
Ülkenin meslektaşlarının işlerle uğraştığı	1	Y			
Farklı soylardan gelen insanların olduğu	1	Y			
Özgürlüklerini ilan eden milletlerin olduğu	1	Y			
Güçlülerin kazanıp, zayıfların kaybettiği	1	Y			
Padişahı koruyun, padişah devlet demektir	1	Y			
Fikrim yok	14	-			

⁷ Bazı öğrenciler "her türlü dini inancın yapılabildiği" mesajının verilmek istendiğini belirtmişlerdir.

Tablo 4.24 incelendiğinde Grup 1'deki öğrencilerin Grup 2'deki öğrencilere göre daha çok çeşitli cevaplar verdikleri görülürken, Grup 2'deki öğrencilerin daha çok sayıda doğru cevap verdikleri görülmektedir. Grup 1'deki öğrencilerden 7'sinin “*Osmanlının hoş görülü bir devlet olduğu*”, az sayıda birkaç öğrencinin de “*kale korumasının nasıl olduğu*”, yük taşıyan askerlerden yola çıkarak “*ganimet toplanması*” ve “*Osmanlı dönemi kale kuşatmasının nasıl olduğu*” şeklinde doğru cevaplar verdikleri görülmektedir. Bu soruya ayrıca Grup 1'deki öğrencilerden birisi minyatürün herhangi bir mesaj içermediğini bunun sadece sanat olsun diye yapıldığını söylemiştir. Grup 2'deki öğrencilerden de 21 öğrencinin “*Osmanlının hoş görülü bir politika izlediği*” mesajının verilmek istendiği üzerinde yoğunlaştıkları görülmektedir. Bunu da “*her türlü dini inancın yapılabildiği*”, “*fethedilen yerlerdeki dini mekânlara karışılmadığı*” gibi açıklamaları ile desteklemişlerdir. Yukarıda bahsedildiği gibi öğrenciler Osmanlı devletinin bir yeri fethi ile ilgili bilinen genel teamüllerden yola çıkarak ama aynı zamanda hem Osmanlı sancaklarını yabancı devletlerin bayrakları zannederek, hem de henüz camiye çevrilmemiş kiliseye bakarak bu şekilde cevaplar vermişlerdir. Grup 2'deki öğrenciler ayrıca “*Kalenin fethedilip bir Türk (Osmanlı) kalesi haline getirilmesi*”, “*Bir yerin fethinden sonra yapılanlar*” ve ezan okuyan kişiden yola çıkarak “*o yerin artık Müslüman bir devlete ait olduğu*” şeklinde doğru cevaplar vermişlerdir.

4.2.3.4. Minyatürde kullanılan sembolleri ve anlamlarını tanımlama

Öğrencilerden minyatürde yer alan nesnelere hangilerinin sembolik anlam ifade ettiklerini belirtmeleri istenmiştir. Öğrencilerin verdikleri cevaplar doğru-yanlış-eksik ve frekans değerlerine göre Tablo 4.25'te görülmektedir.

Tablo 4.25.

Öğrencilerin Minyatürde Yer Alan Nesnelere Hangilerinin Sembolik Anlama Geldiği Yönünde İfadeleri (Yüksekten Düşüğe Doğru) (N=92)

Grup 1 (N=45)			Grup 2 (N=47)		
Cevaplar	F	Değerlendirme	Cevaplar	F	Değerlendirme
Bayraklar	24	D	Bayraklar	29	D
Haç işareti	12	D	Haç	28	D
Mimari yapı	6	D	Ezan okuyan kişi	15	D
Askerler	5	Y	Çadırlar	7	D
Giyim-kuşam	4	D	Sancak	7	D
Savaş aletleri	3	D	Mimari yapı	5	D
Çadırlar	2	D	Giyim-kuşam	4	D
Ezan okuyan kişi	1	D	Kilise	3	D
Sancaklar	1	D	Yeniçerilerin elbiseleri	3	D
Köleler	1	Y	Haçlı binalar	1	D
Camii	1	Y	Askerler	1	Y
İnsanlar	1	Y	Fikrim yok	2	-
Fikrim yok	9	-			

Tablo 4.25'e bakıldığında hem Grup 1'deki öğrencilerin hem de Grup 2'deki öğrencilerin çok yüksek oranda doğru cevaplar verdikleri görülmektedir. Her iki grup öğrencileri de genel olarak "bayraklar" ve "haç işareti" nesnelere sembolik anlam ifade ettiğini ağırlıklı olarak belirtmişlerdir. Genel olarak her iki grup öğrencileri mimari yapı, çadırlar, giyim kuşam gibi sembolik anlam taşıyan nesnelere bir birlerine yakın oranlarda belirtmişlerdir. Ayrıca Grup 2'deki öğrenciler "ezan okuyan kişi" ifadesi ile de farklı bir kategoride yoğunlaşmışlardır.

Tablo 4.25'te, minyatürde yer alan sembollerin neler olduklarını ifade eden her iki grup öğrencilerinin ifade ettikleri bu sembollerin, hangi anlamlara geldikleri yönünde vermiş oldukları cevapları ise aşağıda yer alan Tablo 4.26'da doğru-yanlış-eksik ve frekans değerlerine göre görülmektedir.

Tablo 4.26.

Öğrencilerin Minyatürde Yer Alan Nesnelere Hangilerinin Sembolik Anlama Geldiği Yönünde İfadelerini Dayandırdıkları Kanıtlar (Yüksekten Düşüğe Doğru) (N=92)

Grup 1 (N=45)				Grup 2 (N=47)			
Cevaplar				Cevaplar			
Sembol	Anlamı	F	Değ.	Sembol	Anlamı	F	Değ.
Bayrak/ Sancak	“temsil edilen ülkelerin sembolü”	21	D	Bayrak/ Sancak	“bölgenin sahibinin temsili”	26	D
	“bağımsızlığın göstergesi”				“temsil edilen ülkelerin sembolü”		
	“bölgenin sahibinin temsili”				“ülkenin bağımsızlığının sembolü”		
	“devletin içerisinde bulunan milletleri temsil eder”				“Osmanlı'nın temsili”		
					“o yerin artık Osmanlıya ait olduğu”		
					“Fethin gerçekleştiği”		
Haç	“Hristiyanlığın sembolü”	11	D	Haç/ Kilise	“Hristiyanlığın sembolü”	20	D
					“fethedilen yerlerin önceden Hristiyan mekânı olduğu”		
Savaş	-	2	Y	Ezanın okunması	“İslam'ın bir göstergesi”	11	D
					“dini ve milli unsurlara önem verildiği”		
					“fethin gerçekleştiği”		
Giyim / kuşam	“dönemin giyim tarzının göstergesi”	2	D	Çadırlar	“Osmanlı devletinin fetih anlayışının sembolü”	2	D
	“askerlerin barındığı yer”						
Çadır	“Türklerin göçebe olduğu”	2	Y	Çadırlar	“anlaşmaların yapılması için kurulduğu”	1	Y
Tarihi eser olmalar	-	1	Y	Binalar	“o yerin fetihten önce kime ait olduğu”	1	D
Evler	“dönemin mimari yapısının sembolü”	1	D	Bayraklar	“fethedilen yerlerdeki yapılara karışılmadığı”	1	Y
Asker	“ülke korumasının sağlayan kişilerin sembolü”	1	Y	Giysiler	“bu yerde yerli halkın katledilmediği”	1	Y
Fikrim yok	-	15	-	Otağ	“hükümdarın burayı alıp daha gitmeyeceği”	1	Y
				Haçlar	“haçlı ordusu”	1	Y
				Fikrim yok	-	8	-

Tablo 4.26'ya bakıldığında hem Grup 1'deki öğrencilerin hem de Grup 2'deki öğrencilerin, sembollerin hangi anlamlara geldikleri sorusuna çok yakın bir şekilde aynı kategori gruplarını oluşturdukları görülmektedir. Her iki grup öğrencilerinde kategorileri genellikle bayraklar, haç işareti, sancaklar, ezan okunması, çadır ve giyim

kuşam olarak oluşmuştur. Bu kategorilerin oluşmasında öğrencilerin milli ve dini duyguları ile hareket ettikleri açık bir şekilde görülmektedir. Çünkü bayrakların “*temsil edilen ülkelerin sembolleri*”, “*bağımsızlığın sembolü*”, haç işaretlerinin “*Hristiyanlığın sembolü*”, ezan okunmasının ise “*dini ve milli duygulara önem verildiği*” ve “*İslam’ın bir göstergesi*” olduğu yönünde görüş belirtmişlerdir.

4.2.3.5. Minyatürün tarihsel kaynak olarak önemini kavrama

Minyatürler dönemleri ile ilgili çeşitli olayları yansıtan önemli görsel kaynaklar arasında yer almaktadırlar. Bu soruda araştırmaya katılan öğrencilerden minyatürün ait olduğu dönem ile ilgili hangi tarihi bilgilere ulaşabileceklerini yazmaları istenmiştir. Öğrencilerin verdikleri cevaplar doğru-yanlış-eksik ve frekans değerlerine göre tablo 4.27’de görülmektedir.

Tablo 4.27.

Öğrencilerin Minyatürün Yapıldığı Döneme Ait Hangi Bilgilere Ulaştıkları (Yüksekten Düşüğe Doğru) (N=92)

Grup 1 (N=45)			Grup 2 (N=47)		
Cevaplar	F	Değ.	Cevaplar	F	Değ.
Sosyal yaşantı (giyim-kuşam)	7	D	Osmanlı dönemine ait olduğu	10	D
Osmanlı dönemine ait olduğu	6	D	Askeri teçhizatlar	10	D
Dönem ile ilgili tarihi bilgiler	4	E	Sosyal yaşantı (giyim-kuşam)	8	D
1588’li yıllar	3	E	Kanuni dönemi olduğu	7	D
Dönemin tarihi eserleri	2	Y	Osmanlının fetih politikası ve fethettiği yerlerdeki davranışlar	6	D
Dönemin mimari yapısı	2	D	Bölgenin dini inançları	5	D
Bayrakların hangi devletlere ait olduğu	2	Y	Dönemin mimari yapısı	4	D
Padişahlığın olduğu döneme ait	1	D	Fetih hareketleri	3	Y
Kim tarafından ve hangi tarihte yapıldığı	1	D	Savaşan ülkeler ile ilgili	2	Y
Dönemin dini inançları	1	D	Balkanlarda fetihlerin yapıldığı bir dönem olduğu	2	D
Diğer	8	Y	Bir yerin fethinin nasıl duyurulduğu	1	D
Fikrim yok	11	-	Savunmanın kalelerle sağlandığı	1	D
			Minyatür sanatının rağbet gördüğü dönemler	1	D
			Osmanlının savaş içerisinde olduğu bir dönem ile ilgili	1	D
			Diğer	7	Y
			Fikrim yok	4	-

Bir minyatürden tasvir ettiği döneme ait giyim-kuşam, askeri teçhizatlar, mimari yapı, törenler, eğlenceler, ticari faaliyetler, sosyal ilişkiler gibi çok farklı bilgi ve detaylara ulaşmak mümkündür. Tablo 4.27. incelendiğinde Grup 1'deki öğrencilerin az sayıda “*Sosyal yaşantı (giyim-kuşam)*”, “*Osmanlı dönemi olduğu*”, “*Dönemin mimari yapısı*”, “*Padişahlığın olduğu döneme ait*” şeklinde doğru cevaplar verdikleri görülmektedir. Grup 2'deki öğrenciler ise “*Osmanlı dönemine ait olduğu*”, “*Askeri teçhizatlar*”, “*Sosyal yaşantı (giyim-kuşam)*”, “*Kanuni dönemi olduğu*”, “*Osmanlının fetih politikası ve fethettiği yerlerdeki davranışlar*” şeklinde ve yüksek oranda doğru cevaplar verdikleri dikkati çekmektedir.

Bu tablo ile ilgili bir karşılaştırma yapılacak olursa Grup 2'deki öğrencilerin, Grup 1'deki öğrencilere göre daha fazla kategoride daha fazla doğru cevaplar verdikleri açık bir şekilde görülmektedir. Tablo incelendiğinde Grup 2'deki öğrencilerin minyatürü daha dikkatli inceledikleri ve ayrıntılara önem verdikleri görülecektir. Örneğin Grup 2'deki öğrenciler minyatürde yer alan unsurlardan hareketle “*askeri teçhizatlar*” ve “*Osmanlının fetih politikası ve fethettiği yerlerdeki davranışlar*” ile ilgili bilgilere ulaşılabilceğini dile getirmişlerdir. Bu tablodaki en ilginç bulgulardan birisi de, Grup 2'deki öğrencilerden yedisinin minyatürün “*Kanuni dönemi olduğu*” yani minyatürün Kanuni dönemini tasvir ettiği bilgisini verdiği şeklinde cevap vermeleridir. Görsel okuma düzeyi formunda minyatürün yapılış tarihi günümüz harfleriyle 1588 olarak belirtilmişken, minyatürde tasvir edilenin Kanuni dönemine ait olduğu bilgisi sadece minyatürün üst kısmında Osmanlıca harflerle yazılmıştır. Bu soruya Kanuni dönemi olduğu şeklinde cevap veren yedi öğrenciden dördü minyatürün üst kısmında yer alan Osmanlıca yazının üzerine, günümüz harfleriyle karşılığını yazmışlardır. Bu öğrencilerin minyatürdeki yazılı unsurları birer kanıt olarak başarılı bir şekilde değerlendirdikleri görülmektedir.

Grup 1'deki öğrencilerden bazılarının “*minyatürün herhangi bir bilgi vermediği*”, “*kaleyi korumak için herkesin çalıştığı*” Osmanlı devletinin çöküşü ile ilgili” şeklinde vermiş oldukları yanlış cevaplar diğer kategori başlığı altında toplanmıştır. Grup 2'deki öğrencilerden bazılarının ise “*farklı milletlerin bir arada ve güvenlik içerisinde yaşamaları*”, “*dönemin siyasi yapısı*” ve “*Osmanlının saygınlığının yüksek olduğu bir döneme dair*” ifade ettikleri benzer şekilde yanlış olan cevaplar, tabloda yer alan diğer kategori başlığı altında birleştirilmiştir.

4.2.3.6. Tarihsel bir kaynak olarak minyatürden elde edilen bilgilerin güvenilirliğini değerlendirme

Öğrencilerin minyatürden elde edilen bilgilerin ne derece güvenilir olduğuna dair görüşleri incelendiğinde, bu görüşlerin öncelikle yanlış daha sonra da eksik ağırlıklı olduğu görülmektedir. Grup 1'deki öğrencilerden sadece bir kişinin cevabı eksik, diğerlerinin cevapları yanlıştır. Yine aynı öğrencilerden onbeş kişinin herhangi bir açıklama yapmadan minyatürü sadece güvenilirdir şeklinde değerlendirmeleri de onların bu konudaki yetersizliklerini gözler önüne sermektedir. Buna karşılık Grup 2'deki öğrencilerin *“bir sanat eseri olduğu için sanatçının olayı algıladığı gibi yansıtma ihtimali”*, *“minyatürün doğru bir şekilde okunmasına bağlıdır”*, *“o dönemden kalan yazılı kaynaklara bağlı olarak anlaşılabilir”* şeklinde az da olsa doğru cevapları vardır. Grup 2'deki öğrencilerin görüşleri genelde eksik olarak değerlendirilmiştir. Örneğin bu öğrencilerin bir kaçının vermiş oldukları *“Nakkaş Osman ve ekibi tarih bilgisine vakıf oldukları için”* cevabı ele alınırsa; bir konuda sahip olunan tarih bilgisi, önemli bir etki gücüne sahip olmasına rağmen bir kaynağın güvenilir olmasını tek başına sağlayan bir unsur değildir. Genel anlamda özellikle Grup 1'deki öğrenciler başta olmak üzere öğrencilerin genelinin tarih metodolojisi ve tarihsel kaynak türlerinin güvenilirlikleri üzerine eğitim ihtiyacı olduğu söylenebilir.

4.2.3.7. Minyatürü doğru okumak için ihtiyaç duyulan bilgiyi belirleme

Öğrencilerden bir minyatürü okurken ne tür bilgilere ihtiyaçlarının olabileceğini belirtmeleri istenmiş, öğrencilerin verdikleri cevaplar doğru-yanlış-eksik ve frekans değerlerine göre Tablo 4.28'de görülmektedir.

Tablo 4.28.

Öğrencilerin Minyatürü Daha İyi Açıklamaları İçin Hangi Bilgilere İhtiyaçlarının Olduğu (Yüksekten Düşüğe Doğru) (N=92)

Grup 1 (N=45)			Grup 2 (N=47)		
Cevaplar	F	Değ.	Cevaplar	F	Değ.
Yaşanılan dönemin siyasi, kültürel, ekonomik, dini tarihi ile ilgili bilgi	8	D	Yaşanılan dönemin siyasi, kültürel, ekonomik, dini tarihi ile ilgili bilgi	10	D
Daha fazla yazılı ve görsel kaynak	6	D	Daha fazla yazılı ve görsel kaynak	4	D
İnternet	3	Y	Herhangi bir bilgiye ihtiyaç yoktur ⁸	4	-
Minyatürün daha sade çizilmesi	3	Y	Belgrad kalesinin fethinden önceki yönetimini ile ilgili bilgi	3	D
Minyatürün daha detaylı çizilmesi	2	Y	Fetih ve şehir ile ilgili (daha ayrıntılı) bilgi	2	D
Padişahın nasıl yaşadığı ile ilgili bilgi	1	Y	Minyatürün üzerindeki yazıyı okumak için Osmanlı Türkçesine	2	D
Hangi yıllara ait olduğu ile ilgili bilgi	2	Y	Mimarilerin daha net görünmesine	2	Y
Minyatürü yapan kişi ile ilgili bilgi	2	Y	Osmanlı tarihine iyi hâkim olma, tasvirleri ve sembolleri iyi okuyabilme ile ilgili bilgi	2	D
Osmanlı tarihi ile ilgili bilgi	1	D	Bayrakların hangi devletlere ait olduğu ile ilgili bilgi	1	D
Yazılara	1	Y	Kiminle savaşıldığı ile ilgili bilgi	1	D
Bayrakların kimlere ait olduğu ile ilgili bilgi	1	D	Bu kalenin hangi padişah tarafından, ne zaman fethedildiği ile ilgili bilgi	1	D
Daha fazla insan ve devlet adı ile ilgili bilgi	1	Y	Daha fazla sembol	1	D
Fikrim yok	13	-	Fikrim yok	12	-

Tablo 4.28'e göre hem Grup 1'deki öğrencilerin hem de Grup 2'deki öğrencilerin en yüksek düzeyde doğru cevaplarını ilk iki sıradaki "Yaşanılan dönemin siyasi, kültürel, ekonomik, dini tarihi ile ilgili bilgi" ve "Daha fazla yazılı ve görsel kaynak" kategorileri oluşturmaktadır. Öğrenciler bir kaynaktan sunulan verileri daha iyi açıklamak için o kaynağın oluşturulduğu döneme dair bilgi ile başka kaynakların önemini farkındadırlar. Tablo incelendiğinde Grup 2'deki öğrencilerin Grup 1'deki öğrencilere oranla daha çok kategoride daha fazla doğru cevaplara gittikleri açık bir şekilde görülebilmektedir. Nitekim Grup 1'deki öğrencilerin cevaplarının neredeyse yarısı yanlış iken, Grup 2'deki öğrencilerin sadece iki kişi tarafından dile getirilen

⁸ Öğrenciler minyatürün açık ve anlaşılır olduğunu ve her hangi bir bilgiye ihtiyaç olmadığını belirtmişlerdir

yanlış cevapları vardır. Ayrıca Grup 2'deki öğrenciler minyatürün değerlendirilmesi konusunda daha ince noktalara değinmişlerdir. Örneğin öğrencilerden bazıları minyatürü daha iyi açıklamak için sembollerin daha iyi okunabilmesine vurgu yaparken, bazıları da “*Minyatürün üzerindeki yazıyı okumak için Osmanlı Türkçesine*” ihtiyaçları olduğunu açıklamaktadır. Osmanlı Türkçesi ihtiyacını dile getiren öğrencilerin bu görüşleri, onların gerek yazılı gerekse görsel olsun tarihsel bir kaynağı daha iyi değerlendirebilmek için o dönemin yazı ve dilini, okuma ve anlamının öneminin farkında olduklarını göstermektedir.

Her iki grup öğrencilerinin verdikleri cevaplara bakıldığında fikrim yok diyenlerin oranının yüksek olduğu görülmektedir. Bu oranların ortaya çıkmasında, fikrim yok diyen öğrencilerin bir minyatürü doğru okumak için ne tür bilgilere sahip olunması gerektiği hakkında herhangi bir fikir sahibi olmamalarından kaynaklandığı düşünülmektedir.

4.3. Öğretmenlerin Görsel Kullanım Durumlarının Öğrencilerin Görsel Okuma Becerileri Üzerindeki Etkisi

Öğrencilerin görselleri doğru olarak okuyup yorumlamalarında öğretmenlerin yadsınamaz bir payı vardır. Öğretmenlerin derslerinde görselleri seçme aşamasından kullanma ve değerlendirme aşamalarına kadar eğitsel ilkelere uygun hareket etmeleri öğrencilerin görsel analiz becerilerinin gelişimine önemli katkıları olacaktır. Araştırmanın uygulama aşamasının ilk basamağını oluşturan gözlemlerden elde edilen veriler ışığında araştırmaya katılan 19 tarih öğretmeni arasından, belirlenen kriterleri en üst seviyede gerçekleştiren öğretmenlerden seçilen 2 öğretmenin dersine girdiği öğrencilere (Grup 2) ve yine belirlenen kriterleri en alt seviyede gerçekleştiren 2 öğretmenin dersine girdiği öğrencilere (Grup 1) yapılan uygulamalar sonucunda elde edilen veriler karşılaştırıldığında, görsel kullanım durumları açısından üst düzey görsel kullanım becerilerine sahip öğretmenlerin öğrencileri, görsel kullanım durumları açısından alt düzey görsel kullanım becerilerine sahip öğretmenlerin öğrencilerine göre daha başarılı olmuşlardır. Çünkü üst düzey görsel kullanım becerilerine sahip öğretmenlerin öğrencilerinin, alt düzey görsel kullanım becerilerine sahip öğretmenlerin öğrencilerine göre görsellere yaklaşımlarının ve onları yorumlamalarının daha tutarlı

olduğu ayrıca görsel okuma düzeyi formunda onlara yöneltilen sorulara daha fazla sayıda doğru cevaplar verdikleri görülmüştür.

Örneğin fotoğraf okuma ve karşılaştırmada birinci fotoğrafın çekildiği döneme ait hangi bilgilere ulaşılabileceği sorusuna üst düzey görsel kullanım becerilerine sahip öğretmenlerin öğrencilerinin, alt düzey görsel kullanım becerilerine sahip öğretmenlerin öğrencilerine göre daha çeşitli ve daha fazla sayıda doğru cevaplar verdikleri görülmektedir. Poster okuma sorularından, posterde tasvir edilen kişiler kimlerdir sorusuna üst düzey görsel kullanım becerilerine sahip öğretmenlerin öğrencileri, alt düzey görsel kullanım becerilerine sahip öğretmenlerin öğrencilerine göre daha fazla sayıda doğru cevaplar vermişlerdir. Örneğin posterde tasvir edilen kişilerin kimler olduğu sorusuna, üst düzey görsel kullanım becerilerine sahip öğretmenlerin öğrencilerinin Amerikan askeri, bir kadın ve çocuk, Amerikan halkı, Hıristiyan bir asker ve Alman askeri diyerek posterde tasvir edilen askerlerden birinin de Alman askeri olduğunu doğru bir şekilde ifade etmişlerdir. Oysa ki alt düzey görsel kullanım becerilerine sahip öğretmenlerin öğrencileri Amerikan askeri ve Amerikan halkı şeklinde sadece iki kategoride doğru cevaplar vermişlerdir. Bu öğretmenlerin öğrencilerinden hiçbirinin posterde tasvir edilen askerlerden biri olan Alman askeri ifadesini kullanmadıkları görülmektedir. Posterde verilmek istenen mesajın ne olduğu sorusuna bakıldığında alt düzey görsel kullanım becerilerine sahip öğretmenlerin öğrencilerinin sadece Amerikan savaş tahvillerinin alınmasının gerektiği ve bu savaş tahvillerinin ülke ekonomisine katkısının olacağı yönünde iki kategoride doğru cevap verdikleri görülmüştür. Üst düzey görsel kullanım becerilerine sahip öğretmenlerin öğrencileri ise ülkeye ekonomik destek sağlama, halkın savaş ile bilgilendirilmesi, ülkeye maddi destekte bulunulmazsa halkın hayatının tehlikeye gireceği ve savaşta Amerika'nın desteklenmesi gerektiği yönünde hem daha fazla sayıda hem de daha çeşitli kategorilerde doğru cevaplar vermişlerdir. Yine poster okumada en bariz farklardan birinin ortaya çıktığı sorulardan biri, posterin kimler tarafından ve ne amaçla yapıldığı sorusuna her iki grup öğrencilerinin verdikleri cevaplarda görülmektedir. Bu soruya alt düzey görsel kullanım becerilerine sahip öğretmenlerin öğrencilerinden sadece 2'si Amerikalılar tarafından "toplumu bilinçlendirmek ve Amerikan savaş tahvilleri satmak" için hazırlandığı şeklinde doğru cevap vermişlerdir. Oysaki üst düzey görsel kullanım becerilerine sahip öğretmenlerin öğrencilerinden 27'sinin bu posterin

Amerikalılar tarafından “savaşa ekonomik destek sağlamak, halkı bilinçlendirmek ve tahvilleri satmak” için hazırlandığını ifade ederek alt düzey görsel kullanım becerilerine sahip öğretmenlerin öğrencilerine göre sayısal olarak çok fazla sayıda doğru cevap vermişlerdir. Minyatür okuma sorularından minyatürde tasvir edilmek istenen olayın ne olduğu sorusuna alt düzey görsel kullanım becerilerine sahip öğretmenlerin öğrencilerinin hiçbiri doğru cevap vermemişken, üst düzey görsel kullanım becerilerine sahip öğretmenlerin öğrencilerinden 31 öğrenci “İstolni Belgrad Kalesinin Osmanlı tarafından fethinin tasviri” diyerek doğru cevap vermişlerdir. Bu bölümün bir diğer sorusu olan minyatürde verilmek istenen mesajın ne olduğu yönündeki soruya alt düzey görsel kullanım becerilerine sahip öğretmenlerin öğrencilerinden hiçbirinin doğru cevap veremediği, üst düzey görsel kullanım becerilerine sahip öğretmenlerin öğrencilerinden ise 10 öğrencinin bu soruya birkaç farklı kategoride doğru cevaplar verdikleri görülmektedir. Görsel okuma düzeyi ölçeğinde yer alan sorulardan elde edilen veriler, her iki grup öğretmenlerin öğrencilerinin görsel okuma beceri düzeyleri arasındaki farklılığı genel manada ortaya koymaktadır.

Bu sonucun oluşmasında üst düzey görsel kullanım becerilerine sahip öğretmenlerin gerek görselleri seçerken gerekse sınıf ortamında kullanırken sergiledikleri davranışların büyük oranda etkili olduğu anlaşılmaktadır.

BEŞİNCİ BÖLÜM

5. SONUÇ VE ÖNERİLER

5.1. Sonuçlar

Bu bölümde araştırmada elde edilen sonuçlar araştırmanın alt problemleri çerçevesinde sunulacaktır. Bu nedenle önce öğretmenlerin görsel materyalleri seçme ve kullanma durumları ile ilgili olarak gözlemlerden elde edilen bulguların sonra da öğrencilerin görselleri okuma becerileri ile ilgili olarak çalışma yapraklarından elde edilen bulguların sonuçlarına yer verilmiştir.

5.1.1. Tarih öğretmenlerinin görsel kullanım durumları ile ilgili yapılan uygulamalardan ulaşılan sonuçlar;

Görsel okur-yazarlık günümüz eğitim sistemlerinin öğrencilerde geliştirmeyi hedeflediği önemli bir beceri alanıdır. Öğrencilerde bu becerinin geliştirilmesinde en önemli rol şüphesiz öğretmenlere aittir. Öğretmenlerin üzerlerine düşen bu rolleri hangi düzeyde gerçekleştirebildiklerini belirlemek amacı ile araştırmacı tarafından daha önceden hazırlanmış olan kriterler doğrultusunda oluşturulan gözlem formundan elde edilen bulgular iki aşamada değerlendirilmiş ve aşağıda yer alan sonuçlara ulaşılmıştır;

İlk aşamada araştırmaya katılan tarih öğretmenlerinin görselleri seçerken sergiledikleri davranış durumlarına ilişkin elde edilen bulgulardan ulaşılan sonuçlara göre, katılımcıların büyük bir çoğunluğu konuya uygun ve doğru görseller seçmişler, tamamı ise seçtikleri görsellerin öğrencilerin seviyesine uygun olup olmadığına dikkat etmişlerdir. Ancak bu öğretmenlerin neredeyse yarıya yakınının konuyla ilgili birden fazla ve farklı formatta görseller seçmedikleri genelde tek bir formatta görsel seçip kullandıkları görülmüştür. Buradan hareketle bu öğretmenlerin görselleri seçerken sergiledikleri davranış durumlarının bazı eksikliklerine rağmen genel manada iyi olduğu söylenebilir. Araştırmanın ikinci aşamasında ise öğretmenlerin seçmiş oldukları görselleri sınıf ortamında kullanırken sergiledikleri davranış durumlarının çok düşük

olduğu söylenebilir. Çünkü araştırmaya katılan tarih öğretmenlerinin büyük bir çoğunluğunun görselleri sınıf ortamında kullanırken sergilemeleri gereken davranışları yeterince gerçekleştirmedikleri açık bir şekilde görülmektedir. Bu her iki aşamadan elde edilen bulgular sonucunda araştırmaya katılan tarih öğretmenlerinin büyük bir çoğunluğunun görsel materyal kullanım durumlarının düşük olduğu söylenebilir. Hatta kriterlere göre görsel materyal kullanım durumunu üst seviyesinde kabul ettiğimiz tarih öğretmenlerinin bile bazı kriterlerde eksikliklerinin olduğu görülmektedir. Çünkü araştırmada yer alan tarih öğretmenlerinden hiçbirinin gözlem formunda yer alan bütün kriterleri tam manası ile gerçekleştiremedikleri görülmüştür.

Ulusoy ve Gülüm (2009) yapmış oldukları çalışmada, öğretmenlerin materyal kullanma konusunda istekleri olduklarını ancak bir takım eksiklikler nedeni ile tam olarak istenilen düzeyde olmadıklarını belirtmişlerdir. Çelikkaya (2013) yapmış olduğu çalışmada; derslerde görsel ve işitsel materyalleri kullanan öğretmenlerin sayısının çok az olduğunu ileri sürmüştür. Coşkun (2014) yapmış olduğu çalışmada, Türkçe derslerinde kullanılacak farklı görsel-işitsel materyallerin kullanımı ile ilgili olarak öğretmenlerin eğitime ihtiyaçlarının olduğu belirtilmektedir.

Yapılmış olan bu çalışmalardan elde edilen sonuçların, araştırmamızdan elde edilen sonuçları destekleyici nitelikte oldukları görülmektedir.

5.1.2. Araştırma kapsamındaki lise öğrencilerinin görsel okuma beceri düzeyleri ile ilgili uygulamalardan ulaşılan sonuçlar

Fotoğraf, poster ve minyatürde yer alan kişileri ve nesnelere tanımlama sorularına öğrencilerin vermiş oldukları cevaplardan elde edilen bulgulardan ulaşılan sonuçlara bakıldığında, fotoğraflarda yer alan kişi ve nesnelere tanımlama sorusuna hem Grup 1'deki öğrencilerin hem de Grup 2'deki öğrencilerin tamamen doğru cevaplar verdikleri görülmektedir. Ancak Grup 1'deki öğrenciler daha genel cevaplar verirken, Grup 2'deki öğrencilerin daha ayrıntılı cevaplar verdikleri dikkati çekmektedir. Bu bulgulara göre Grup 2'deki öğrencilerin daha dikkatli bir okuma gerçekleştirdikleri, modernlik ve gelişmişliği fark ederek fotoğraflar arasındaki farkları ortaya koydukları ve Grup 1'deki öğrencilere göre fotoğrafı doğru okumada daha başarılı oldukları söylenebilir. Posterde tasvir edilen kişilerin tanımlanmasına ve tanımlanan kişiler için

ileri sürdükleri kanaatleri destekleyen göstergelerin neler olduğuna yönelik yöneltilen her iki soruya da Grup 2'deki öğrencilerin, Grup 1'deki öğrencilere göre daha fazla doğru cevaplar verdikleri görülmüştür. Verilen cevaplara bakıldığında Grup 2'deki öğrencilerin fotoğraf okumada olduğu gibi posterini daha iyi okudukları ve tasvir edilen kişileri belirlerken çok sayıda görsel kanıttan yararlandıkları söylenebilir. Minyatürde kimlerin görüldüğü ve bu kişilerin ne yaptığını yönelik sorulardan elde edilen bulgulara göre ise yine her iki görselde olduğu gibi Grup 2'deki öğrencilerin Grup 1'deki öğrencilere göre daha net ve doğru cevaplar verdikleri görülmüştür. Fakat “Bu kişiler ne yapmaktadır?” sorusuna Grup 1'deki öğrencilerin diğer sorulara nazaran daha doğru ve düzgün cevaplar verdikleri dikkati çekmektedir. Bu bulgular kapsamında sonuç olarak Grup 2'deki öğrencilerin Grup 1'deki öğrencilere göre görsellerdeki kişileri ve nesnelere tanımlamada daha başarılı oldukları söylenebilir.

Fotoğraf ve posterin hangi yıllara ait olduğu ve bu tarihlendirmeyi destekleyen göstergelerin neler olduğuna yönelik sorulara öğrencilerin vermiş oldukları cevaplardan elde edilen bulgulardan ulaşılan sonuçlara bakıldığında, her iki fotoğraf için verilen cevapların bir birine çok yakın değerlerde olduğu, Grup 2'deki öğrenciler ile Grup 1'deki öğrenciler arasında belirgin bir fark oluşmadığı görülmektedir. Ancak her iki grupta da, ikinci fotoğrafa verilen cevaplarda doğru sayısının daha fazla olduğu dikkati çekmektedir. Bunun sebebi; görsel medya yoluyla yani televizyon ve internet gibi kaynakların günümüzde yaygın olarak kullanılmasının, insanların bu görselde bulunan mekânı daha kolay tanımlarına ve daha rahat bir tarihlendirme yapmalarına büyük oranda yardım etmesinden kaynaklanabilir. Nitekim bu sorunun devamı niteliğindeki diğer bir soru olan “fotoğraflarda bu kanaatinizi destekleyen göstergeler nelerdir?” sorusuna Grup 2'deki bazı öğrencilerin vermiş oldukları cevaplar da bu sonucu destekler niteliktedir. Sonuç olarak Grup 2'deki öğrencilerin yine farklı olarak Grup 1'deki öğrencilere göre daha özel cevaplar verdikleri ve fotoğrafı doğru okuma da daha başarılı oldukları görülmüştür. Posterin hangi yıllara ait olduğu sorusu ile ilgili olarak ise Grup 1'deki öğrencilerin cevaplarının daha fazla sayıda olmakla beraber daha az doğru kategori oluşturduğu görülmüştür. Buna karşılık Grup 2'deki öğrencilerin ise daha az sayıda ama daha fazla doğru kategoride cevaplar verdikleri görülmüştür. Posterin tarihlendirilmesini destekleyen göstergelerin neler olduğuna yönelik sorular ile ilgili verilen cevaplara bakıldığında her iki grupta yer alan öğrencilerin vermiş oldukları

doğru cevap sayılarının bir birine yakın olduğu görölmektedir. Sonuçta posterin tarihlendirmesi ile ilgili olarak Grup 2'deki öğrencilerin daha başarılı oldukları ancak posterin tarihlendirilmesini destekleyen göstergeleri tespit etmede her iki grup öğrenci arasında fark olmadığı görölmüştür.

Poster ve minyatürde yer alan önemli detay ve sembollerin neler olduğu ve bunların hangi anlamlara geldiği yönündeki sorulara poster için, Grup 2'deki öğrencilerin, Grup 1'deki öğrencilere göre daha çok sayıda doğru cevaplar verdikleri görölmüştür. Ayrıca Grup 2'deki öğrencilerin vermiş oldukları doğru cevaplar incelendiğinde onların çok daha doğru okumalar yaptıkları ve bu doğru okumalardan hareketle doğru çıkarımlarda buldukları dikkati çekmiştir. Minyatür için ise her iki soruya da hem Grup 2'deki hem de Grup 1'deki öğrencilerin benzer cevaplar vererek, aynı doğrular üzerinde yoğunlaştıkları ve öğrenciler arasında belirgin farkların ortaya çıkmadığı söylenebilir. Sonuç olarak posterdeki önemli detay ve sembollerini tespit etme ve bunların anlamlarını belirlemede Grup 2'deki öğrencilerin daha başarılı olduğu, ancak minyatürde aynı becerileri sergilemede her iki grup arasında belirgin farkların oluşmadığı ortaya çıkmıştır.

Poster ve minyatürde anlatılmak istenen olay ve verilmek istenen mesajın ne olduğuna yönelik sorularından elde edilen bulgulara göre; posteri, Grup 2'deki öğrencilerin Grup 1'deki öğrencilere göre daha dikkatli okudukları, sonuçta posterde anlatılmak istenen olayı ve verilmek istenen mesajı daha doğru kavradıkları görölmüştür. Minyatürü, Grup 1'deki öğrencilerin neredeyse tamamı yanlış okumuştur. Bunun aksine Grup 2'deki öğrencilerin büyük bir çoğunluğu doğru cevap vererek minyatürde tasvir edilen olayı daha doğru kavramışlardır. Grup 2'deki öğrenciler minyatürde verilmek istenen mesajın ne olduğuna dair soruya ise ilk soruya göre çok daha az ancak Grup 1'deki öğrencilere göre daha fazla doğru cevap vermişlerdir. Sonuç olarak Grup 2'deki öğrencilerin görselleri doğru okuma ve mesajı kavramada Grup 1'deki öğrencilere göre daha başarılı oldukları görölmüştür. Bununla birlikte öğrencilerin, minyatürde mesajı anlama, posterde ise özellikle okuma ve verilmek istenen mesajı anlama yeteneklerinin geliştirilmesine ihtiyaç duydukları söylenebilir.

Birinci fotoğraf, poster ve minyatürün ait olduğu dönemle ilgili hangi bilgilere ulaşılabilceği sorusundan elde edilen bulgulardan ulaşılan sonuçlara göre, Grup 2'deki

öğrencilerin Grup 1'deki öğrencilere göre daha çok çeşitli sayıda ve daha doğru cevaplar verdikleri görülmüştür. Ulaşılan bu bilgilerin ne derece güvenilir olduğu yönündeki sorulardan ulaşılan sonuçlara bakıldığında, birinci fotoğraf için Grup 2'deki öğrencilerin, Grup 1'deki öğrencilere göre daha mantıklı ve daha fazla sayıda doğru cevaplar verdikleri, buradan hareketle de Grup 2'deki öğrencilerin Grup 1'deki öğrencilere göre birinci fotoğrafı okuma da daha başarılı oldukları söylenebilir. Posterdeki bilgilerin güvenilirlik derecesinin belirtilmesine yönelik soruya her iki grupta yer alan öğrencilerin büyük oranda yanlış cevaplar verdikleri belirlenmiştir. Minyatürden çıkarılacak olan bilgilerin güvenilirliği konusunda ise Grup 1'deki öğrencilerin hiçbiri doğru cevap vermezken, Grup 2'deki öğrencilerin az da olsa doğru cevaplar verdikleri görülmüştür. Genel anlamda görsellerden elde edilebilecek bilgiler ve bu bilgilerin güvenilirliği konusunda Grup 2'deki öğrencilerin Grup 1'deki öğrencilere göre daha başarılı olduğu görülmüştür.

Poster ve minyatürün daha iyi açıklanması için hangi bilgilere ihtiyaç olduğu yönündeki soruya öğrencilerin vermiş oldukları cevaplardan elde edilen bulgulardan ulaşılan sonuçlara göre; posterde her iki grup öğrencilerinin de genel anlamda doğru cevaplar verdikleri belirlenmiştir. Minyatürde ise Grup 2'deki öğrencilerin belirgin bir şekilde Grup 1'deki öğrencilere göre daha fazla sayıda doğru cevaplar verdikleri görülmüştür. Sonuçta görsellerin daha iyi açıklanabilmesi için ihtiyaç duyulan bilgileri belirlemede Grup 2'deki öğrencilerin Grup 1'deki öğrencilere göre daha başarılı olduğu görülmüştür.

Fotoğraflar, günümüz eğitim-öğretim ortamlarında oldukça önemli birer öğretim aracı durumundadırlar (Aslan, 2008). Akbaba tarafından (2003, 2005) yapılmış olan, "*tarih öğretiminde fotoğraf kullanımı*" isimli çalışmada fotoğrafın analitik bir yöntemle kullanıldığı gruplardaki öğrencilerin geleneksel yöntemin kullanıldığı gruplardaki öğrencilere göre daha başarılı oldukları sonucu elde edilmiştir. Hali tarafından (2003) yapılan çalışmada, T.C İnkılap tarihi dersinde fotoğraf ve resim kullanımının öğrenci başarısını arttırmada etkili olduğu belirlenmiştir. Sucu tarafından (2014) yapılan çalışmada ise, ilköğretim 3. sınıf dersinde tarih konularının öğretiminde fotoğraf kullanımının öğrenci başarısına ve derse olan tutumunu arttırmada etkili olduğu sonucuna varılmıştır. Öğrencilerin poster ve afiş gibi materyalleri doğru okuyup, analiz edebilmeleri bugün tarih eğitiminin önemli hedeflerinden birisidir (Stradling, 2003).

Aktaş (2012) yapmış olduğu çalışmada, devletlerin posterleri propaganda ve ekonomik gelir elde etmek amacıyla da kullandıklarını vurgulamıştır.

Yapılmış olan bu çalışmalardan elde edilen sonuçların, araştırmamızdan elde edilen sonuçları destekleyici nitelikte oldukları görülmektedir.

Bu araştırma genel olarak değerlendirildiğinde, Grup 2'deki öğrencilerin Grup 1'deki öğrencilere göre birçok soruda daha çeşitli ve daha doğru cevaplar verdikleri görülmüştür. Ancak özellikle görsellerde verilmek istenen mesajın ne olduğu ve görsellerdeki bilgilerin güvenilirliğini belirlemeye yönelik sorulardan elde edilen bulgularda görüldüğü üzere Grup 2'deki öğrencilerin dahi vermiş oldukları cevaplar istenilen düzeyin altındadır. Gözlemlerden elde edilen bulguların da gösterdiği gibi, üst düzey görsel kullanım becerilerine sahip öğretmenlerin bile görsel materyalleri seçim ve kullanım aşamasında bir takım eksiklerinin olması, bu sonuçların ortaya çıkmasına etki yapmış olduğu düşünülmektedir. Ayrıca üst düzey görsel kullanım becerilerine sahip öğretmenler tarafından, görsellerin nasıl okunacağı ve analiz edileceği, görsellerden mesajın nasıl çıkarılabileceği, görsel kaynakların ve bu kaynaklardaki bilgilerin güvenilirliğinin nasıl saptanacağı üzerinde durulmaması ve bu öğretmenlerin görselleri genelde konuyu teyit ve destekleme amacıyla kullanmaları yukarıda belirtilen sonuçların ortaya çıkmasında etkili olan diğer nedenler arasında gösterilebilir.

5.2. Öneriler

Araştırmada ulaşılan sonuçlar ışığında şu önerilere yer verilmiştir:

- Yapılan gözlemler sırasında bazı okullarda yer alan sınıfların gerek mekânsal durumlarının kötü durumda olduğu gerekse görsel materyal çeşitliliği konusunda birçok eksikliklerinin olduğu görülmüştür. Okulların sınıf içi fiziki ortamları görsel materyal kullanımına uygun hale getirilmeli ve gerekli görsel materyaller temin edilebilir.

- Eğer okullarda her sınıf için fiziki ortam sağlanamıyor ise her okulda sosyal dersler için kullanılacak, içerisinde gerekli araç ve gereçlerin bulunduğu teknoloji sınıfı oluşturulabilir.

- Tarih öğretmenlerinin derslerinde görsel materyalleri kullanmaları için hizmet içi eğitim seminerleri ile gerekli eğitimleri almaları sağlanabilir. Derslerinde görsel

kullanan öğretmenlerin ise görselleri nasıl daha etkili ve verimli kullanacakları konusunda eğitimler almaları sağlanabilir. Verilecek bu eğitimlerde görsellerin nasıl okunacağı ve analiz edileceği üzerinde durulabilir.

- Üniversitelerin tarih eğitimi bölümlerinde “*Özel Öğretim Yöntemleri I-II*” ve “*Öğretim Teknolojileri ve Materyal Tasarımı*” derslerinde tarih öğretmen adaylarına görsel materyal kullanımının öneminden bahsedilmeli, görsellerin nasıl okunacağı ve analiz edileceği üzerinde durulabilir. Öğretmen adaylarının bu materyalleri kullanmalarına yönelik deneyim yaşamaları için hem bu derslerde hem de staj uygulamalarında uygulamalar yapmalarına fırsat tanınabilir.

- Öğrencilerin sürekli belirttikleri tarih derslerinin genellikle ezbere dayandığı ve bu yüzden de çok sıkıcı bir ders olduğudur (bkz. Demircioğlu, 2005) . Tarih derslerini bu sıkıcılıktan kurtarmak için öğretmenler tarih derslerinde farklı formatta materyaller kullanılabilir. Bu materyallerin içerisinde görsel materyallere de yer verilebilir.

- Öğretmenler sınıfta kullandıkları görsellerin öğrenci seviye uygun olup olmadığına mutlaka dikkat etmelidirler.

- Öğretmenler sınıf ortamında görsel materyalleri salt dekor olarak kullanmak yerine, öğrencileri merkeze alarak, onlara görseller ile ilgili sorular yöneltmeli, onların kullanılan görsel materyaller ile ilgili görüşlerini ifade etmelerine izin vermelidir. Öğretmenler derslerinde öğrencilerin görselleri okuma ve analiz etmelerine önem vermelidirler (bkz. Şimşek, 2012).

- Öğretmenler sınıf ortamında görselleri kullanırken görsellerin künyesini açıklamalı görsellerde yer alan sembol, renk, simge gibi görselin okunmasına yardımcı olabilecek şeyleri açıklamalı, aynı konu ile ilgili farklı görseller getirerek karşılaştırma yapmalıdır.

KAYNAKÇA

- Acun, F. (2010). Tarihin inşa sürecinde belge ve kullanımı. *Cumhuriyet Döneminde Türkiye'de Tarihçilik ve Tarih yayıncılığı Sempozyumu*, Bildiriler, Ankara: (18-20 Mart 2010).
- Acun, F. (2011b). Görselden tarih yazmak. Vahdettin Engin & Ahmet Şimşek. (Ed.). *Türkiye'de tarih yazımı* içinde (s. 421-434). İstanbul: Yeditepe Yayınevi.
- Acun, F. (2011a). Tarihin kaynakları. Ahmet Şimşek. (Ed.). *Tarih nasıl yazılır?* içinde (s. 119-149). İstanbul: Tarihçi Kitapevi.
- Akbaba, B. (2003). *Tarih öğretiminde fotoğraf kullanımı*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Akbaba, B. (2005). İnkılâp tarihi öğretiminde fotoğraf kullanımı. *Türk Eğitim Bilimleri Dergisi*, 3 (1), 65-78.
- Akbaba, B. (2009). Sosyal bilgiler öğretiminde görsel materyallerin kullanımı. Mustafa Safran. (Ed.). *Sosyal bilgiler öğretimi* (birinci baskı) içinde (s. 283-319). Ankara: Pegem Yayıncılık.
- Akbaba, S., Samancı, O. (1997). *Eğitim Araçlarının Rehberlik ve Öğretimde Kullanılması*, Erzurum: Atatürk Üniversitesi Yayınları.
- Akçalı, A, Aslan, E. (2013). Tarih derslerinin yerel tarihe ve kaynaklarına dayalı etkinlikler aracılığıyla işlenmesinin öğrencilerin derse yönelik tutumlarına etkisi. *Adıyaman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Yıl 6, Sayı 14, 141-174.
- Akengin, H. (2015). Tarih öğretimi üzerine kullanılan haritalar üzerine bir değerlendirme. *Türk Tarih Eğitimi Dergisi*, 4 (1), 122-155.
- Akıncı, B. & Dilek, D. (2012). Sosyal bilgiler öğretiminde temsilî resim kullanımıyla tarihsel düşünme becerilerinin geliştirilmesi. *Marmara Üniversitesi Atatürk Eğitim Fakültesi Eğitim Bilimleri Dergisi*, Sayı: 36, 5-23.
- Akıncı, B. A. G. (2011). *İlköğretim Sosyal Bilgiler Öğretiminde Temsilî Resim Kullanımıyla Tarihsel Düşünme Becerilerinin Geliştirilmesi*. Yayımlanmamış

- Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
(Özetten alıntı)
- Aktaş, Ö. (2012). Propaganda posterlerinde savaş ve barış temasının işlenişi üzerine öğrenci görüşleri. *GEFAD / GÜJGEF*, 32 (2): 281-309.
- Alkan, C. (1998). *Eğitim Teknolojisi*. 6. Baskı, Ankara: Anı Yayıncılık.
- Alkan, M. (2005). Öğretim teknolojilerinin seçimi hazırlanması ve kullanılması. Oğuz Kutlu ve Habibe Aldağ. (Ed). *Öğretim teknolojisi ve materyal geliştirme*. (birinci baskı) içinde (s. 105-117). İstanbul: Lisans Yayıncılık.
- Alkan, N. (2006). *Avrupa Karikatürlerinde II. Abdülhamid ve Osmanlı İmajı*. 1. Baskı, İstanbul: Selis Kitaplar.
- Alpan, G. (2008). Görsel okuryazarlık ve öğretim teknolojisi. *Yüzüncüyıl Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, Cilt 5, Sayı 11, 74-102.
- Alpan, G. (2013). Görsel okuryazarlık eğitiminin öğretmen adaylarının problem çözme yaklaşımlarına etkisi: gazi üniversitesi örneği. *Ahi Evran Üniversitesi Kırşehir Eğitim Fakültesi Dergisi*, Cilt 14, Sayı 3, 111-130.
- And, M. (2012). *Minyatürlerle Osmanlı-İslam Mitologyası*. 4. Baskı, İstanbul: Yapı kredi yayınları.
- Arıkan, R. (2013). *Araştırma Yöntem ve Teknikleri*. 2. Baskı, Ankara: Nobel Yayın
- Arpağuş, E., Ünsal, Y., Moğol, S. (2011). Görsel okumanın ortaöğretim öğrencilerinin küresel aynalar ve mercekler konusundaki başarılarına etkisi. *e-Journal of New World Sciences Academy Education Sciences*, Volume 6, Number 3, 1972-1983.
- Arslan, O. (2013). Tarihin kaynakları ve yazı. *Gelecek Geçmiş Tartışıyor Ulusal Tarih Öğrenci Sempozyumunda* sunulan bildiri, Isparta.
- Arslan, Ö. (2008), *İlköğretim 8. Sınıf T. C. İnkılap Tarihi Ve Atatürkçülük Dersi Öğretiminde Görsel ve İşitsel Materyal Kullanımının Öğrencilerin Akademik Başarıları ve Hatırda Tutma Düzeyleri Üzerindeki Etkisi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İzmir.
- Aslan, E. (2008). Tarih öğretiminde fotoğraf kullanımı. *Dokuz Eylül Üniversitesi Buca Eğitim Fakültesi Dergisi*, 24, 82-91.

- Aslan, H. (2013). Gazetecilik eğitime kuramsal bir yaklaşım: gazetecinin toplum mühendisliği ile ilişkisini kurgulamada görsel okuryazarlık ve eleştireliliğin önemi. *The Journal of Academic Social Science Studies*, Volume 6, Issue 1, 241-260.
- Ata, B. (2001). Çanakkale savaşlarını nasıl öğreteceğiz?. *Türk Yurdu Dergisi*, 164, 23-29.
- Ata, B. (2002). *Müzelerde ve tarihi mekânlarda tarih öğretimi: tarih öğretmenlerinin müze eğitime ilişkin görüşleri*. Doktora Tezi, Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Ata, B. (2009). Tarih derslerinde “dokümanlarla öğretim” yaklaşımı, <http://www.acikarsiv.gazi.edu.tr/index.php?SayfaNo=2&secim=3&menu=2&txtAuthorName=bahri%20ata&BtnBasitArama=%20%20%20Ara%20%20%20&#>, adresinden 24.09.2009’da alınmıştır.
- Avcı, U., Koşar, E., Yüksel, S., Özkılıç, R., İmer, G., Çiğdem, Harun. (2004). Öğretimde kullanılan araçlar ve etkili kullanımı. *Öğretim teknolojileri ve materyal geliştirme*. (üçüncü baskı) içinde (s. 51-72) Ankara: Pegem Yayıncılık.
- Aydoğan, İ. (2011). Öğretim araç ve gereçleri. Mehmet Arslan (Ed.). *Öğretim ilke ve yöntemleri*. (dördüncü baskı) içinde (s. 215-238). Ankara: Anı Yayıncılık.
- Bal, M. S. ve Yiğittir, S. (2012). Okul duvarlarındaki görsellerin tarih öğretimi açısından incelenmesi. *Kastamonu Eğitim Dergisi*, 20 (3), 999-1016.
- Balkaya, A. (2002). *İlköğretim sosyal bilgiler dersi tarih konularının öğretiminde tarihsel kanıtların etkililiği*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- Başboğaoğlu, U. (2012), Öğretim sürecinde kullanılan araçlar ve görsel-işitsel araçlar. Özcan Demirel-Eralp Altun. (Ed.). *Öğretim Teknolojileri ve Materyal Tasarımı*. (yedinci baskı) içinde (s. 68-85). Ankara: Pegem Akademi.
- Baymur, F. (1945), *Tarih Öğretimi*. 2. Baskı, Ankara: Maarif Matbaası.
- Bayram, S. (2006). *İlköğretimde Materyal Kullanımı*. İstanbul: Morpa Kültür Yayınları.

- Baytekin, Ç. (2011). *Öğrenme Öğretme Teknikleri ve Materyal Geliştirme*. 3. Baskı, Ankara: Anı Yayıncılık.
- Berliner, D. C. (2004). Expert teachers: Their characteristics, development and accomplishments. In R. Batllori i Obiols, A. E Gomez Martinez, M. Oller i Freixa & J. Pages i Blanch (eds.), *De la teoria...a l'aula: Formacio del professorat ensenyament de las ciències socials* (pp. 13-28). Barcelona, Spain: Departament de Didàctica de la Llengua de la Literatura I de les Ciències Socials, Universitat Autònoma de Barcelona.
- Bernheim, E. (1936). *Tarih ilmine giriş tarih metodu ve felsefesi*. Şükrü Akkaya (Çev.). İstanbul: Devlet Basım Evi.
- Beydoğan, H. Ö. (Yayın Tarihi Yok). *Öğretimde planlama ve değerlendirme*. Öğretmen Kitapları.
- Bircan, T. Safran, M. (2013). Tarih öğretiminde haritaların önemi ve kullanımı. *Ahi Evran Üniversitesi Kırşehir Eğitim Fakültesi Dergisi*, Cilt 14, Sayı 2, Ağustos 2013, 461-476.
- Boyraz, B., Cantürk, A. (2014). Amerika birleşik devletleri örneğinde ikinci dünya savaşı dönemi askeri propaganda posterleri. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, Cilt 7, Sayı 33, 496-503.
- Brophy J., Alleman, J., Knighton, B. (2009). *Inside the social studies classroom*, First Published, New York: Routledge.
- Burke, P. (2003). *Afişten heykele minyatürden fotoğrafa tarihin görgü tanıkları*. Zeynep Yelçe. (Çev.). İstanbul: Kitap Yayınevi.
- Carr, E. H. (1987), *Tarih Nedir*. 2. Baskı, İstanbul: İletişim Yayınları.
- Ceyhan, E., Yiğit, B. (2004). *Konu Alanı Ders Kitabı İncelemesi*. 2. Baskı, Ankara: Anı Yayıncılık.
- Chi, M. T. H. (2006). Representations of experts' and novices' knowledge. In K. A. Ericsson, N. Charness, P. J. Feltovich, R. R. Hoffman (Ed.), *The Cambridge Handbook Of Expertise And Expert Performance*, Cambridge: Cambridge University, ss.167-184.

- Christensen, L. B., Johnson, R. B., Turner, L. A., (2015). *Araştırma yöntemleri desen ve analiz*. Ahmet Aypay. (Çev.). Ankara: Anı Yayıncılık.
- Cooper, L. Z. (2008). Supporting Visual Literacy in the School Library Media Center: Developmental, socio-cultural, and experiential considerations and scenarios, *Knowledge Quest/ Visual Literacy*, Volume 36, No:3, January/February 2008, 14-19.
- Craver-Kathleen W. (1999). *Using Internet Primary Sources to Teach Critical Thinking Skills in History*. London: Greenwood Press.
- Coşkun, H. (2014). Sınıf ve Türkçe Öğretmenlerinin Türkçe Derslerinde Görsel- İşitsel Materyal Kullanma Durumları ve Bunu Etkileyen Faktörler, *International Journal of Language Academy*, Cilt 2/4, 333-347.
- Çelik, L. (2012). Öğretim malzemelerinin hazırlanması ve seçimi. Özcan Demirel, Eralp Altun. (Ed.). *öğretim teknolojileri ve materyal tasarımı*. (yedinci baskı) içinde (s. 27-66). Ankara: Pegem Yayıncılık.
- Çelikkaya, T. (2013). Sosyal bilgiler öğretmenlerinin öğretim araç-gereç ve materyallerini kullanma düzeyleri, *Ondokuz Mayıs Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, Cilt 32/1, 73-105.
- Çetintürk, F. (2014). *Okul duvarlarında yer alan görsel materyallerin sosyal bilgiler öğretimindeki yerine ilişkin öğrenci görüşleri*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Çilenti, K. (1992). *Eğitim Teknolojisi ve Öğretim*. 5. Baskı, Ankara: Kadioğlu Matbaası.
- Darling-Hammond, L. (2000). How teacher education matters. *Journal of Teacher Education*, Vol. 51, No. 3, May/June 2000, 166-173.
- Demircioğlu, İ. (2005). *Tarih Öğretiminde Öğrenci Merkezli Yaklaşımlar*. Ankara: Anı Yayıncılık.
- Demircioğlu, İ. (2007). Tarih öğretiminde filmlerin yeri ve önemi. *Bilgi Sosyal Bilimler Türk Dünyası Dergisi*, Sayı:42, 77-93.

- Demircioğlu, İ. (2012). Tarih öğretimi, öğretim teknolojileri ve materyal tasarımı. *Tarih öğretiminde öğretim teknolojileri ve materyal tasarımı*. (birinci baskı) içinde (s. 1-12). Ankara: Pegem Akademi.
- Demirel, Ö., Seferoğlu, S. S., Yağcı, E. (2004). *Öğretim Teknolojileri ve Materyal Geliştirme*. 5. Baskı, Ankara: Pegem Yayıncılık.
- Demirezen, S., Akhan, H. E. (2011). İnkılâp tarihi ve Atatürkçülük ders kitabındaki görsel ögelerin öğrenmede kalıcılığa etkisi. *Muğla Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Güz 2011, Sayı 27, <http://www.arastirmax.com> adresinden 06.07.2015'de alınmıştır.
- Derman, İ. (1991). *Fotoğraf ve Gerçeklik*. İstanbul: Ağaç Yayıncılık.
- Deveci, A. (2015). Osmanlı minyatüründe ikincil önemi olan kadınlar. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, Cilt 8, Sayı 37, 431-442.
- Doğan, Y. (2007). *Sosyal bilgiler öğretiminde tarihsel yazılı kanıtların kullanımı*, Yayımlanmamış Doktora Tezi, Ankara.
- Erdem, M. (2005). Tarih öğretiminde yardımcı metinler: sınıftaki karikatürler. *Dokuz Eylül Üniversitesi Buca Eğitim Fakültesi Dergisi*, Sayı 18, 131-140, <http://befjournal.com.tr> adresinden 08.07.2015'de alınmıştır.
- Erden, M. (1998). *Öğretmenlik Mesleğine Giriş*. İstanbul: Alkım Yayınları.
- Erkuş, A. (2013). *Davranış Bilimleri İçin Bilimsel Araştırma Yöntemleri*. 4. Baskı, Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Felton, Randall G. & Allen-Rodney F. (1990). Using visual materials as historical Sources, *Social Studies*, Cilt 81, Sayı 2. <http://web.ebscohost.com/ehost/detail> adresinden 10.04.2012'de alınmıştır.
- Fer, S. (2011). *Öğretim Tasarımı*. 2. Baskı, Ankara: Anı Yayıncılık.
- Göker, Y. (2007). Karikatürün eğitimde kullanılması. *Bilim ve Aklın Aydınlığında Eğitim*, 84 (7), 29-34.
- Gözütok, D. (2000). *Öğretmenliğimi Geliştiriyorum*. Ankara: Siyasal Kitabevi.

- Gülbahar, Y. (2012). Öğretim araç ve gereçleri. Kıymet Selvi. (Ed.). *Öğretim teknolojileri ve materyal tasarımı* (İkinci baskı) içinde (s. 86-126). Ankara: Anı Yayıncılık, 85-126.
- Güven, A. & Taşyürek, Z. (2013). Tarih Öğretmenlerinin Derslerde Kullanmış Oldukları Araç-Gereçler Hakkındaki Görüşleri (Erzurum Örneği). *Turkish Studies*, Cilt: 8/11, 149-162.
- Hali, S, S. (2003), *İlköğretim 8. sınıf T. C. inkılap tarihi ve Atatürkçülük dersinde fotoğraf ve resim kullanımının öğrenci başarısına etkisi*. Yayımlanmamış Doktora Tezi, Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara. (özetten alındı)
- Halis, İ. (2002). *Öğretim Teknolojileri ve Materyal Geliştirme*. Ankara: Nobel yayıncılık.
- Halkın, E. (1989). *Tarih Tenkidinin Unsurları*. Bahaeddin Yediyıldız (Çev.). Ankara: Türk Tarih Kurumu Basım Evi.
- Hativa, N., Barak, R. ve Simhi, E. (2001). Exemplary University Teachers: Knowledge and Beliefs Regarding Effective Teaching Dimensions and Strategies. *The Journal of Higher Education*, Vol. 72, No. 6 (Nov. - Dec., 2001), 699-729.
- Işık, H. (2008). Tarih öğretiminde doküman kullanımının öğrencilerin başarılarına etkisi. *Kastamonu Eğitim Dergisi*, Ekim 2008, Cilt:16, No:2, 389-402.
- İşler, A. Ş. 2002. Günümüzde Görsel Okur Yazarlık ve Görsel Okur Yazarlık Eğitimi. *Uludağ Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, Cilt 15, Sayı 1, 153-161.
- İşman , A., Eskicumalı, A. (2003). *Eğitimde Planlama ve Değerlendirme*. 4. Baskı, İstanbul: Değişim Yayınları.
- İşman, A. (2005). *Öğretim Teknolojileri ve Materyal Geliştirme*. 2. Baskı, Ankara: Pegem Yayıncılık.
- Kaptan, A. Y., Aslan, H. (2012). Görsel okuryazarlık ve eleştirel pedagoji: sanatın toplumsal ve pedagojik temellerine gelecekçi bir bakış. *Çukur Ova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Cilt 21, Sayı 3, 85-100.

- Kaya, M. F. (2011). Öğrencilerde görsel okuryazarlık becerilerinin geliştirilmesine yönelik coğrafya öğretmenlerinin görüş ve uygulamaları. *Turkish Studies*, Volume 6/2, 631-644.
- Kaya, Z. (2006), *Öğretim teknolojileri ve materyal geliştirme*. 2. Baskı, Ankara: Pegem yayıncılık, 1-40.
- Kıldan, A. & Ünver, N. (2009). Öğretim araçları. Ahmet Doğanay. (Ed.). *Öğretim ilke ve yöntemleri*. (Dördüncü baskı) içinde (s. 357-382). Ankara: Pegem Yayıncılık, 357-382.
- Kılıç, A. & Seven, S. (2004). Ders kitabının öğretimdeki yeri. *Konu alanı ders kitabı incelemesi*. (Dördüncü baskı) içinde (s. 16-40). Ankara: Pegem Yayıncılık, 16-40.
- Kocaarslan, M., Çeliktürk, Z. (2013). Eğitim fakültesi öğrencilerinin görsel okuryazarlık yeterliklerinin belirlenmesi. *Bartın Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, Cilt 2, Sayı 2, 344-362.
- Koç, F. (2009). 18. yüzyıl minyatür sanatında Osmanlı kadın modası. *Türk-İslam Medeniyeti Akademik Araştırmalar Dergisi*, Sayı 7, 82-98.
- Köksal, H. (2003). Ders kitaplarında görsel materyaller. L. Küçükahmet (Ed.). *Konu alanı ders kitabı inceleme kavuzu* içinde (s. 106-113). Ankara: Nobel Yayıncılık.
- Köstüklü, N.(2001). *Sosyal bilimler ve tarih öğretimi*. 3. Baskı, Konya: Günay Ofset.
- Köstüklü, N.(2014). *Sosyal bilimler ve tarih öğretimi*. Konya: Çizgi Kitabevi.
- Küçükahmet, L. (2002). *Öğretimde planlama ve değerlendirme*. 13. Baskı, Ankara: Nobel Yayıncılık.
- Kütükoğlu, M.(1998). *Tarih araştırmalarında usul*. 6.baskı, İstanbul: Kubbealtı Neşriyatı.
- Leinhardt, G. (1989). Math lessons: a contrast of novice and expert competence. *Journal for research in mathematics education*, Vol. 20, No. 1 (Jan., 1989), 52-75.
- Mahir, B. (2012). *Osmanlı minyatür sanatı*. 1. Baskı, İstanbul: Kabalcı Yayıncılık.

- Maurice, P. & Moffatt PH. D. (1957). *Sosyal bilgiler öğretimi*. Nesrin Orhan (Çev.). İstanbul: Maarif Basımevi.
- Memiş, E. (1996), *Tarih metodolojisi*. 3. Baskı, İstanbul: Öz Eğitim Yayınları.
- Merriam,S. B. (2013). *Nitel araştırma desen ve uygulama için bir rehber*. Selahattin Turan (Çev.) 3. Baskı, Ankara: Nobel Yayın.
- Meydan, A. & Akdağ, H. (2011). Sosyal bilgiler dersinde öğretim teknolojileri ve materyal tasarımı. *Özel öğretim yöntemleriyle sosyal bilgiler öğretimi*. (İkinci baskı) içinde (s. 153-191). Ankara: Pegem Yayıncılık.
- Meydan, A. (2001). *İlköğretim birinci kademe sosyal bilgiler öğretimi coğrafya ünitelerinin işlenişinde laboratuvar ve görsel-işitsel materyal kullanımının öğrencilerin niteliksel gelişimine etkisinin değerlendirilmesi*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.
- Moss, M. (2010). *Toward the visualization of history*. Lanham: Lexington Books.
- Nichol, J. (1991). *Tarih öğretimi*. Mustafa Safran(Çev.). Ankara: Çağrı Matbaacılık.
- Örs, F. (2007). Eğitim ve karikatür. *Bilim ve Aklın Aydınlığında Eğitim*, 84 (7), 26-28.
- Özaltın, F. N. & Ölmez, F. N. (2011). Osmanlı dönemi minyatürlerinde el sanatlarından izler, *Süleyman Demirel Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi Hakemli Dergisi*, Sayı 7, <http://edergi.sdu.edu.tr/index.php/gsfed/article/viewFile/2776/2457>, adresinden 16.06.2015’de alınmıştır.
- Özbaş-Çulha, B. (2012). Tarih öğretiminde gerçek nesnelere kullanım. İsmail H. Demircioğlu ve İbrahim Turan (Ed.). *Tarih öğretiminde öğretim teknolojileri ve materyal tasarımı*, (birinci baskı) içinde (s. 117-133). Ankara: Pegem Akademi.
- Özçelik, İ. (2011). *Tarih Araştırmalarında Yöntem ve Teknikler*. Ankara: Nobel Yayıncılık.
- Özdemir, K. (2014), *Ortaöğretim tarih derslerinde kullanılan görsel materyallerin öğrenci akademik başarı ve tutumuna etkisi*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Özer, A. (2007). Karikatür ve eğitim. *Bilim ve Aklın Aydınlığında Eğitim*, 84 (7), 19-24

- Özmen, H. (2005). Öğretim teknolojileri ve materyal geliştirme. Nevzat Yiğit. (Ed.). *Öğretim araç gereçlerinin teorik temelleri içinde* (s. 71-98). Trabzon: Derya Kitabevi.
- Patton, M.Q. (2014). *Nitel araştırma ve değerlendirme yöntemleri*. Mesut Bütün, Selçuk Beşir Demir (Çev.). Ankara:Pegem Akademi.
- Paykoç, F. (1991). *Tarih Öğretimi*. Eskişehir: ETAM A.Ş. Web-Ofset.
- Punch, K.F. (2014). *Sosyal araştırmalara giriş*. Dursun Bayrak, H. Bader Aslan, Zeynep Akyüz (Çev.). Ankara: Siyasal Kitapevi.
- Rose, G. (2001). *Visual Metodologies*. California: SAGE Publications.
- Samancı, O. (2004). *Öğretim Teknolojileri ve Materyal Geliştirme*. Erzurum: Aydın Matbaası.
- Sanalan, V. A., Sülün, A., Çoban, T. A. (2007). Görsel okuryazarlık. *Erzincan Eğitim Fakültesi Dergisi*, Cilt 9, Sayı 2, 33-47.
- Sarıtaş, M. (2013). Öğretimde yararlanılan araç-gereçler ve etkili kullanımı. Mustafa Sarıtaş. (Ed.). *Öğretim teknolojileri ve materyal tasarımı* (Üçüncü baskı) içinde (s. 55-102). Ankara: Pegem Akademi.
- Sezer, A. (2006). *Hayat bilgisi ve sosyal bilgiler öğretimi*. Abdurrahman Tanrıoğen. (Ed.). (Birinci baskı) içinde (s. 189-229). İstanbul: Lisans Yayıncılık
- Sidekli, S., Er, H., Yavaşer, R., Aydın, E. (2014). Sosyal bilgiler öğretiminde alternatif bir yöntem: karikatür. *Uluslararası Türk Eğitim Bilimleri Dergisi*, Yıl:2, Sayı:2, 151-163.
- Sönmez, Ö.F. (2006). *İlköğretim sosyal bilgiler 7.sınıf karadeniz bölgesi konusunun görsel araç-gereçlerle öğretiminin öğrencilerin akademik başarısına etkisinin değerlendirilmesi (tokat örneği)*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Sönmez, V. (2001). *Program geliştirmede öğretmen el kitabı*. 9. Baskı, Ankara: Anı Yayıncılık.
- Spencer, S. (2011). *Visual research methods in the social sciences*. First Published, London and New York: Routledge.

- Stanford, M. (2013). *Tarihin incelenmesi için bir kılavuz*. Can Cemgil (Çev.). İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.
- Stradling, R. (2003). *20. Yüzyıl Avrupa Tarihi Nasıl Öğretilmeli*. İstanbul: Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı Yayını.
- Sucu, E. (2014), *İlköğretim 3. sınıf dersinde tarih konularının öğretiminde fotoğraf kullanımının öğrenci başarısına ve derse olan tutumuna etkisi*. Yayımlanmamış Doktora Tezi, Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara. (özetten alındı)
- Şahin, B. (2012). Metodoloji. *Bilimsel araştırma yöntemleri*. Abdurrahman Tanrıoğen. (Ed.). (Üçüncü baskı) içinde (s. 11-130). Ankara: Anı Yayıncılık.
- Şahin, Ç. & Kıran, I. (2011). İlköğretim 5. sınıf öğretmen ve öğrencilerinin görsel okuryazarlıkları üzerine bir araştırma. *Selçuk Üniversitesi Ahmet Keleşoğlu Eğitim Fakültesi Dergisi*, Sayı 31, 363-381.
- Şahin, Ç., Kurudayıoğlu, M., Çelik, G. (2013). Türkçe öğretmeni adaylarının görsel okuryazarlıkları üzerine bir araştırma. *Anadili Eğitimi Dergisi*, 1 (1), 129-143.
- Şahin, Yanpar T. & Yıldırım, S. (2003). *Öğretim Teknolojileri ve Materyal Geliştirme*. Ankara: Anı Yayıncılık.
- Şimşek, A. (2003). Tarih öğretiminde görsel materyal kullanımı. *G.Ü. Kırşehir Eğitim Fakültesi Dergisi*, Cilt 4, Sayı 1, 143- 157.
- Şimşek, A. (2012). Görsel tarih materyalleri. İsmail H. Demircioğlu ve İbrahim Turan. (Ed.). *Tarih öğretiminde öğretim teknolojileri ve materyal tasarımı*. (Birinci baskı) içinde (s. 135-131). Ankara: Pegem Yayıncılık.
- Tan, Ş. (2002). Öğrenme ortamı olarak sınıf. Özcan Demirel ve Zeki Kaya. (Ed.), *Öğretmenlik mesleğine giriş*. (İkinci baskı) içinde (s. 223-240). Ankara: Pegem Yayıncılık.
- Tan, Ş. (2005). *Öğretimi Planlama ve Değerlendirme*. 7. Baskı, Ankara: Pegem Yayıncılık.
- Tanrıverdi, B. & Apak, Ö. (2013). Görsel okuryazarlık üzerine bir içerik analizi. *Uludağ Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 26 (1), 267-293.

- TDK. (1998). *Türkçe Sözlük*, 9. Baskı, Cilt:1, Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.
- TDK. (1998). *Türkçe Sözlük*, 9. Baskı, Cilt:2, Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.
- Togan, A. Z. V. (1985). *Tarihte Usul*,. 4. Baskı, İstanbul: Enderun Kitabevi.
- Topçuoğlu, H. (2007). Eğitimde mizahın önemi. *Bilim ve Aklın Aydınlığında Eğitim*, 84 (7), 38-43.
- Tsui, A. B. M. (2003). *Understanding Expertise in Teaching: Case Studies of Second Language Teachers*. Cambridge: Cambridge University.
- Tuner-Bisset, R. (2005). *Creative Teaching: History in The Primary Classroom*. London: David Fulton Publishers.
- Ulusoy, K., Gülüm, K. (2009). Sosyal bilgiler dersinde tarih ve coğrafya konuları işlenirken öğretmenlerin materyal kullanma durumları. *Ahi Evran Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, Cilt:10, Sayı:2, 85-99.
- Uslu, H. (2007). Eğitimde karikatür. *Bilim ve Aklın Aydınlığında Eğitim*, 84 (7), 15-18.
- Uşun, S. (2012). *Öğretim Teknolojileri ve Materyal Tasarımı*. 2. Baskı, Ankara: Nobel Yayınları.
- Yakut, K. (2011). Kaynakların eleştirisi ve yöntem tartışmaları. Zekeriya Kurşun. (Ed.). *Tarih Metodu*, 1. Baskı, Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları.
- Yalın, İ. H. (2012). *Öğretim Teknolojileri ve Materyal Geliştirme*. 25. Baskı, Ankara: Nobel Yayıncılık
- Yangın, B. (2005). Ders kitabına yardımcı materyaller. Özcan Demirel ve Kasım Kıröğlü. (Ed.). *Konu alanı ders kitabı incelemesi*. (Birinci baskı) içinde (s. 55-77). Ankara: Pegem Yayıncılık.
- Yanpar, Y, T. (2011). *Öğretim Teknolojileri ve Materyal Tasarımı*. 10. Baskı, Ankara: Anı Yayıncılık.
- Yeşil, R. (2013). *Bilimsel araştırma yöntemleri*. Remzi Y. Kıncal. (Ed.). (İkinci baskı) içinde (s. 51-80). Ankara: Nobel Yayın.
- Yıldırım, A., Şimşek A. (2011). *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*. 8. Baskı, Ankara: Seçkin Yayıncılık.

- Yıldırım, A., Şimşek A. (2013). *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*. 9. Baskı, Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Yiğit, N., Özmen, H., Akyıldız, S. (2005). Öğretim Teknolojileri ve Materyal Geliştirme, Nevzat Yiğit. (Ed.). Trabzon: Derya Kitabevi.
- Zaman, S., Günal, H., Zaman, N. (2011). Tarih Öğretmenlerinin Harita Kullanımı ile İlgili Düşünceleri Üzerine Bir Araştırma: Erzurum Örneği. *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Cilt: 15, Sayı: 2, 205-218
- Zeren, G., Arsalan, R. (2009). Bir eğitim süreci olarak görsel okuryazarlık. *Türkiye Sosyal Araştırmalar Dergisi*, Yıl 13, Sayı 3, Aralık 2009, 43-52.

İNTERNET KAYNAKLARI

- A Guide for Using Primary Source or Original Source Documents, <http://minnesotahumanities.org/Resources/A%20Guide%20for%20Using%20Primary%20Source%20Documents.pdf> adresinden 06 Mart 2012’de alınmıştır.
- Bell-Russel, B. (2011), *Beyond Typescript and Photographs: Using Primary Sources in Different Formats*, http://www.loc.gov/teachers/tps/quarterly/psformats/pdf/ps_formats.pdf, adresinden 16 Mart 2012’de alınmıştır.
- Black, L. (2005), The Use Of Sources İn Teaching And Learning History , *Workshop 2 on “Using visual historical sources (illustrations, photos, Internet, etc)*, http://www.coe.int/t/dg4/education/historyteaching/Source/Cooperation/Cyprus/Historymultilangue2009_V1.pdf , adresinden 16 Mart 2012’de alınmıştır.
- Bleed, R. (2005), Visual Literacy in Higher Education, <http://net.educause.edu/ir/library/pdf/eli4001.pdf> , adresinden 05 Mart 2012’de alınmıştır.
- Byrne, J., How can sources help us to teach history? <http://www.htai.ie/docs/pdf/How%20can%20sources%20help%20us%20to%20teach%20history%20.pdf> adresinden 16 Mart 2012’de alınmıştır.
- Duranlı, L. Fotoğraf Türleri, http://www.academia.edu/9605278/FOTO%20C4%9ERAF_T%20C3%9CRLER%C4%B0, adresinden 15 Ağustos 2015’de alınmıştır.

Gravür Sanatı Nedir? Gravür Yapımı ve Çeşitleri Nelerdir?, <http://www.bilgiustam.com/gravur-sanati-nedir-gravur-yapimi-ve-cesitleri-nelerdir/> , adresinden 04 Mayıs 2015’de alınmıştır.

Gravür Sanatı, <http://www.unutulmussanatlar.com/2012/07/gravur-sanat.html> , adresinden 04 Mayıs 2015’de alınmıştır.

Malkmus, Doris K. (2008), *Teaching Undergraduates with Primary Sources: Highlights of Survey*, <http://www2.archivists.org/sites/all/files/DorisMalkmus-SAA-ResearchPaper-2008.pdf>, adresinden 16 Mart 2012’de alınmıştır.

NCREL & Metiri Group. (2003). Engauge 21st Century Skills: Literacy In The Digital Age. <http://pict.sdsu.edu/engauge21st.pdf>, adresinden 07 Ekim 2015’de alınmıştır.

Primary and Secondary Resources, http://www.mpc.edu/library/Articles_Databases/Pages/Primary%20and%20Secondary%20Resources.pdf 04 Mart 2012’de alınmıştır.

Roon, B. (2005), *Visual Literacy in Higher Education*, <http://net.educause.edu/ir/library/pdf/eli4001.pdf>, adresinden 03 Mayıs 2012’de alınmıştır.

Shiroma, Deanne. (2000), *Using Primary Sources on the Internet to Teach and Learn History*, <http://cssie.indiana.edu/Portals/456/CSSIE%20Archives/2000/Using%20Primary%20Sources%20on%20the%20Internet%20to%20Teach%20and%20Learn%20History.pdf> adresinden 16 Mart 2012’de alınmıştır.

Smirnova, E. I., Romanov, P. (2010). *Visual Sources in Teaching History and Gender in Social Work*, http://www.hse.ru/data/2010/03/06/1231505380/SocialWork_Iarskaia_Smirnova_Romanov.pdf , 59-86, adresinden 18 Mart 2012’de alınmıştır.

Tahirzade, H. B. Minyatürün Tekniği, <http://dergiler.ankara.edu.tr/dergiler/37/740/9447.pdf>, adresinden 15 Mayıs 2015’de alınmıştır.

Understand the Difference: Primary Versus Secondary Sources. (2005). <http://www.uhv.edu/ac/research/prewrite/pdf/sources.pdf>, adresinden 06 Nisan 2012’de alınmıştır.

Using Primary Sources in the Classroom, http://teachingprimarysources.illinoisstate.edu/MCTPS/PD_Guide/Section_4.pdf, adresinden 16 Nisan 2012'de alınmıştır.

Visual Resources Association: Statement On The Fair Use Of Images For Teaching, Research, And Study. <http://www.vraweb.org/organization/pdf/VRAFairUseGuidelinesFinal.pdf>, adresinden 16 Mart 2012'de alınmıştır.

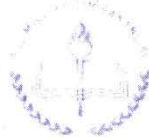
Web-1: <http://www.ekopangea.com/wp-content/uploads/2015/05/galatakoprusu.jpg>

Web-2: http://www.gursanteknik.com/resimler/sayfalar/album_resim/3788072bc807037.png

Web-3: http://www.allposters.com/-sp/Halt-the-Hun-Buy-US-Government-BondsThird-Liberty-Loan-War-Propaganda-Art-Print-Poster-Posters_i8841935_.htm

EKLER

EK 1. İZİN YAZILARI

T.C.
ERZURUM VALİLİĞİ
İl Millî Eğitim Müdürlüğü

Sayı : 36648235/619/535116
Konu: Anket Çalışması

10/04/2013

ATATÜRK ÜNİVERSİTESİ REKTÖRLÜĞÜNE
(Öğrenci İşleri Dairesi Başkanlığı)

İlgi : a) Millî Eğitim Bakanlığı'nın Araştırma, Yarışma ve Sosyal Etkinlik İzinleri Konulu
07.03.2012 tarihli ve 3616 (2012/13) sayılı genelgesi.

b) 13.03.2013 tarihli ve 5777 sayılı yazımız.

Üniversiteniz Eğitim Bilimleri Enstitüsü Doktora Öğrencisi Hasan ASLAN' ın
" ~~Üniversiteniz Eğitim Bilimleri Enstitüsü~~ Tarih Öğretmenlerinin Görsel Okuma Becerileri ve Bu
Becerilerinin Lise Öğrencilerine Kazandırılmasının İncelenmesi " konulu tez çalışmasına
esas teşkil edecek anket uygulamasını başvuru ekinde bulunan İlimiz Ortaöğretim
Okullarında yapma isteğine ilişkin Valilik Onayı ekte gönderilmiştir.

Bilgilerinizi ve gereğini rica ederim.

Mustafa BASTEM
Vali a.
Millî Eğitim Müdür V.

EKLER :
Onay (1 Sayfa)
Anket Dokümanı (1 sayfa)

Tarih	11.04.2013
Sıra No	912
İmza	
Yer	ERZURUM
İmza	

Güvenli Elektronik İmza
Aslı ile Aynıdır
10.04.2013

Bu belge, 5070 sayılı Elektronik İmza Kanununun 5 inci maddesi gereğince güvenli elektronik imza ile imzalanmıştır
Evrak teyidi <http://evraksorgu.meb.gov.tr> adresinden 4780-5cc3-362f-a5b7-28fd kodu ile yapılabilir.

Yönetim Cad.Valilik Binası Kat.4 Büyükşehir ERZURUM
Murat ATALAY Şef
Elektronik Ağ: www.meb.gov.tr
e-posta: stratejigelistirme25@meb.gov.tr

Ayrıntılı bilgi için: Strateji Geliştirme Şube Müd.

Tel: (0 442) 2344800-148
Faks: (0 442) 2351032

T.C.
ERZURUM VALİLİĞİ
İl Millî Eğitim Müdürlüğü

Sayı : 36648235/619/499286

08/04/2013

Konu: Anket Çalışması

VALİLİK MAKAMINA

İlgi : a) Millî Eğitim Bakanlığı'nın Araştırma, Yarışma ve Sosyal Etkinlik İzinleri Konulu 07.03.2012 tarihli ve 3616 (2012/13) sayılı genelgesi.

b) 13.03.2013 tarihli ve 5777 sayılı yazı.

Atatürk Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü Doktora Öğrencisi Hasan ASLAN' ın ilgi (b) yazı ile "Ortaokul Öğrencilerinin Tarih Öğretmenlerinin Görsel Okuma Becerileri ve Bu Becerilerinin Lise Öğrencilerine Kazandırılmasının İncelenmesi" konulu tez çalışmasına esas teşkil edecek anket uygulamasını başvuru ekinde isimleri bulunan İlimiz Okullarında yapma isteği, ilgi (a) Genelge çerçevesinde Müdürlüğümüzce uygun görülmektedir.

Makamlarınızca da uygun görülmesi halinde olurlarınıza arz ederim.

Mustafa BASTEM
Millî Eğitim Müdür V.

OLUR
08/04/2013

Mehmet GÖK
Vali a.
Vali Yardımcısı

Bu belge, 5070 sayılı Elektronik İmza Kanununun 5 inci maddesi gereğince güvenli elektronik imza ile imzalanmıştır

Yönetim Cad.Valilik Binası Kat.4 Büyükşehir ERZURUM
Murat ATALAY Şef.
Elektronik AĞ : www.meb.gov.tr
e-posta: stratejigelistirme25@meb.gov.tr.

Ayrıntılı bilgi için: Strateji Geliştirme Şube Müdürlüğü
Tel : (0 442) 2344800-148
Faks: (0 442) 2351032

FORM:2

T.C.
MILLÎ EĞİTİM BAKANLIĞI
Eğitimi Araştırma ve Geliştirme Dairesi Başkanlığı

ARAŞTIRMA DEĞERLENDİRME FORMU	
ARAŞTIRMA SAHİBİNİN	
Adı Soyadı	Hasan ASLAN
Kurumu / Üniversitesi	Atatürk Üniversitesi
Araştırma yapılacak iller	Erzurum
Araştırma yapılacak eğitim kurumları ve kademesi	Ortaöğretim
Araştırmanın konusu	Erişim Öğretmenlerinin Görsel Okuma Becerileri ve Bu Becerilerinin Lise Öğrencilerine Kazandırılmasının İncelenmesi
Üniversite / Kurum onayı	Vat
Araştırma / Proje / Ödev / Tez / İnceleme	Doktora Tezi
Veri toplama araçları	Görüşme ve Gözlem Formu
Görüş İstenilecek Birim / Birimler	
KOMİSYON GÖRÜŞÜ	
Millî Eğitim Bakanlığına Bağlı Okul ve Kurumlarda Yapılacak Araştırma Desteğine Yönelik "İzin ve Uygulama Yönergesi" doğrultusunda yapılan incelemede araştırmanın adı geçen okullarda öğrenci velilerine araştırma konusuna ilişkin meydana gelebilecek olası zararlar hakkında bilgi verilmesi ve onların yazılı izinlerinin alınması koşuluyla uygulanabileceğine oybirliği ile karar verildi.	
Komisyon Kararı	Oybirliği ile Kabulüne
Muhalef Üyenin Adı ve Soyadı	

KOMİSYON

21.03.2013

Uye
Davut DAĞABAKAN

Uye
Abdullah TOKSOY

EK 2. GÖZLEM FORMU

Adı-soyadı:

Çalıştığı Kurum:

Gözlem Tarihi:

Konu:

Derste ne sıklıkta görselleri kullanıyorsunuz?

Görselleri genelde hangi formatla kullanıyorsunuz?

Görselleri kullanmadaki amaç nedir?

Doğru Görsel Seçim Kriterleri	Gözlemlenme Durumu	
	Evet	Hayır
Konuya uygun ve doğru görsel seçme		
Konuyla ilgili birden fazla görsel seçme		
Farklı formatta görseller seçme		
Kullanılan görselleri öğrencilerin seviyesine uygun seçme		
Kullanılan görselleri renk, kalite ve okunabilirlik düzeyine dikkat ederek seçme		

Görselleri Doğru Kullanım Kriterleri	Gözlemlenme Durumu	
	Evet	Hayır
Görsellerin künyesini açıklama		
Görselleri kullanırken rahat davranma		
Öğrencilere görseller ile ilgili sorular yöneltme		
Öğrencilerin kullanılan görsel materyal ile ilgili görüşlerini ifade etmelerine izin verme		
Öğrencilere görseller üzerinde tartışma yapma ortamı sağlama		
Görsel materyallerin okunması sırasında değişik fikirlere hoşgörü ile yaklaşma		
Görsellerde verilmek istenen mesajı açıklama		
Görsellerde yer alan (simge, sembol, renk, boyut vs.)'leri açıklama		
Aynı konu ile ilgili farklı yorumlar içeren görseller verip karşılaştırma yapma		
Görselleri farklı görüşleri ortaya çıkarmak için kullanma		
Görselleri arka plan olarak kullanmama		

EK 3. GÖRSEL OKUMA DÜZEYİ FORMU

Soru 1 (a) : Bu fotoğraflar hangi yıllara ait olabilir?

Soru 1 (b): Fotoğraflarda bu kanaatinizi destekleyen göstergeler nelerdir?

Soru 2(a) : Bu fotoğraflar nereye ait olabilir?

Soru 2 (b): Fotoğraflarda bu kanaatinizi destekleyen göstergeler nelerdir?

Soru 3: Birinci fotoğrafta yer alan kişi ve nesnelere tanımlayınız?

Soru 4: İkinci fotoğrafta yer alan kişi ve nesnelere tanımlayınız?

Soru 5 (a): Birinci fotoğrafa bakarak çekildiği döneme ait hangi bilgilere ulaşılabilir?

Soru 5 (b): Bu bilgiler ne derece güvenilirdir?

Soru 1(a): Bu poster hangi yıllarda yapılmış olabilir?

Soru 1 (b): Posterde bu kanaatinizi destekleyen göstergeler nelerdir?

Soru 2 (a): Posterde tasvir edilen kişiler kimlerdir?

Soru 2 (b): Posterde bu kanaatinizi destekleyen göstergeler nelerdir?

Soru 3: Posterde anlamlı bulduğunuz sizce önemli detaylar nelerdir? Bu detaylar ne amaçla kullanılmıştır?

Soru 4: Posterde anlatılmak istenen olay nedir?

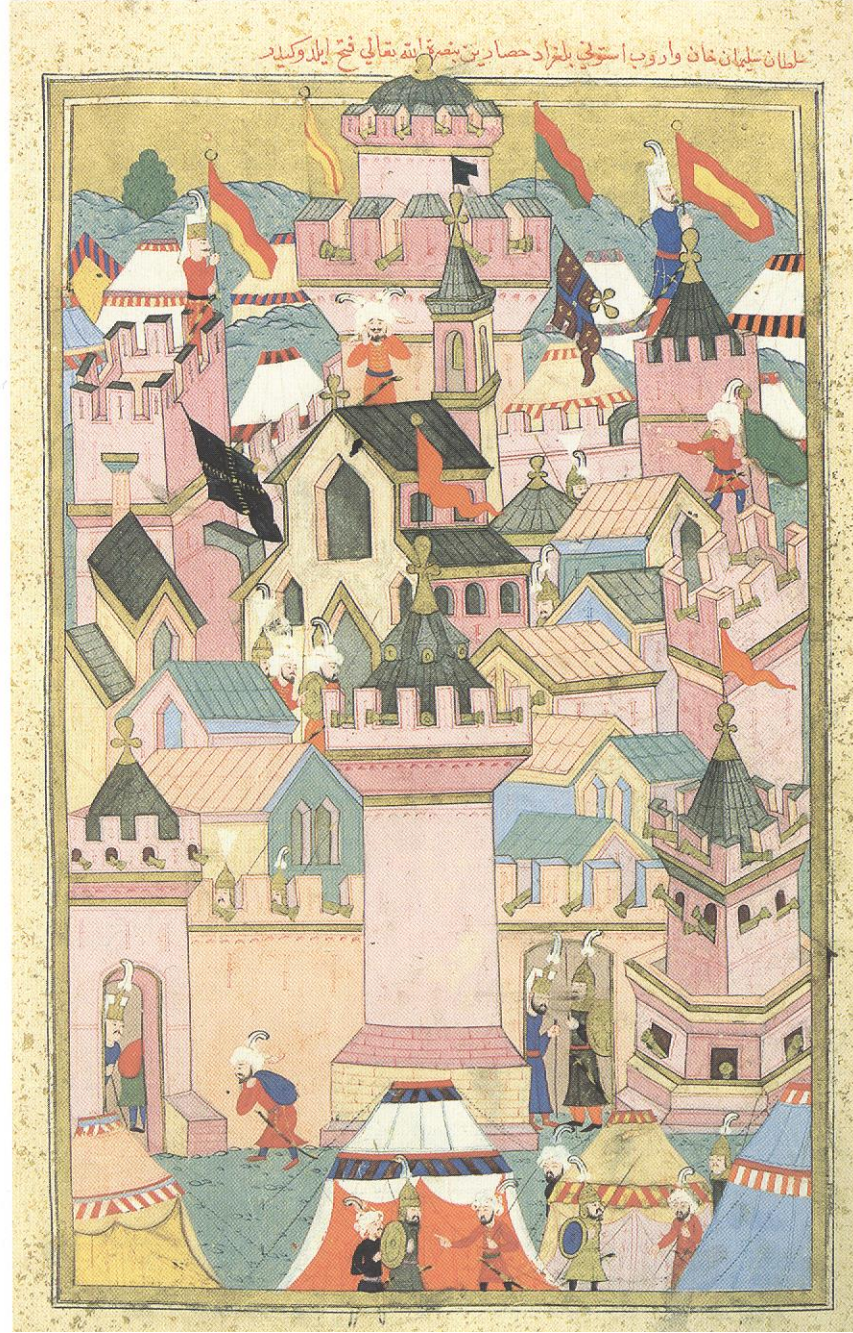
Soru 5: Posterde verilmek istenen mesaj nedir?

Soru 6: Bu poster kim tarafından hangi amaçla hazırlanmıştır?

Soru 7 (a): Bu posterden ait olduğu dönem ile ilgili hangi tarihi bilgilere ulaşılabilir?

Soru 7 (b): Bu bilgiler ne derece güvenilirdir?

Soru 8: Bu posteri daha iyi açıklamak için hangi bilgilere ihtiyacınız vardır?

Nakkaş Osman ve ekibi tarafından çizilen 1588 tarihli İstolni Belgrad Kalesi'ni tasvir eden Minyatür

Soru 1 (a) : Minyatürde kimleri görüyorsunuz?

Soru 1 (b): Bu kişiler ne yapmaktadır?

Soru 2: Minyatürde tasvir edilmek istenen olay nedir?

Soru 3: Minyatürde verilmek istenen mesaj nedir?

Soru 4 (a): Minyatürdeki nesnelere hangileri sembolik anlam taşımaktadır?

Soru 4 (a): Bu semboller hangi anlamlara gelmektedir? Açıklayınız.

Soru 5 (a): Bu minyatürden ait olduğu dönemle ilgili hangi tarihi bilgilere ulaşılabilir?

Soru 5 (b): Bu bilgiler ne derece güvenilirdir?

Soru 6: Bu minyatürü daha iyi açıklamak için hangi bilgilere ihtiyacınız vardır?

EK 4. GÖRSEL OKUMA DÜZEYİ FORMU KRİTERLERİ

1- Fotoğraf Okuma ve Karşılaştırma Soruları ile ilgi Kriterler

1920'li Yıllara Ait Fotoğraftaki yer alan Kişi ve Nesnelere

- Türk Bayrağı
- Fayton/At arabası
- Fes takan kişiler
- Kayık/ Sandal/ Gemi/ Vapur/ Yelkenli
- Osmanlı tarzına uygun giyinen insanlar/ Eski Osmanlı insanları
- Normal insanlar
- Mimari yapı
- Ulaşım Yolları (Taş Yollar)
- Cübbeli ve sarıklı kişiler
- Tüccarlar
- Klasik tarzın yanında, batı tarzında giyinen kişiler
- Köprü
- Deniz
- Arabalar/ Eski yapıları araçlar
- Pazar yeri
- Teknolojiye uzak bir yaşam
- Hamallar
- Boğaz
- Vinç

2000'li Yıllara Ait Fotoğraftaki Kişi ve Nesnelere

- Karasal ulaşım araçları
- Modern Gemiler/Gemi/vapur/Feribot
- Otomobiller
- Normal insanlar/Modern tarzda giyinmiş insanlar
- Mimari yapı
- Toplu taşıma araçları/ Motorlu araçlar
- Köprü
- Daha gelişmiş ulaşım araçları
- Taksiler
- Ulaşım yolları (Asfalt Yollar)
- Gökdelenler
- Cami
- Deniz /Boğaz
- Gezme ve ulaşım amaçlı orada bulunan insanlar
- Ambulans
- Balık tutan insanlar
- Galata Kulesi
- Esnaf
- Alt geçit
- Sokak aydınlatma sistemi
- Tramvay hattı
- Köprü ayaklarında bulunan lale motifleri

Fotoğrafların Ait Olduğu Zaman dilimi

1. Fotoğraf için 1900-1940 yılları arası doğru tahmin olarak kabul edilmiş, 1900 yılı öncesi -20 ve 1940 yılı sonrası +10 olarak tahminde bulunan öğrencilerin cevapları yakın tahmin olarak kabul edilmiş, bu zaman aralıkları dışında bir tahminde bulunan öğrencilerin cevapları ise hatalı tahmin olarak kabul edilmiştir. 2. Fotoğraf için ise 2000’li yıllar ve günümüz (günümüz ifadeleri uygulamanın yapıldığı tarih) ifadeleri doğru tahmin olarak kabul edilmiş, 2000 yılı öncesi -10 olarak yapılan tahminler yakın tahmin olarak kabul edilmiş ve diğer tahminler ise hatalı tahmin olarak kabul edilmiştir. Kodlamaları aşağıdaki gibi yapılmıştır.

DT: Doğru tahmin

YT: Yakın tahmin

HT: Hatalı tahmin

Fotoğrafların ait olduğu zaman diliminin dayandığı kanıt kriterleri

- Teknolojik gelişmeler
- Mimari yapılar
- Ulaşım araçları
- Giyim kuşam
- Dönemin kullanılan araç-gereçleri

Fotoğrafların ait olduğu mekân

- İstanbul
- Galata Köprüsü
- Haliç
- Galata
- Eminönü/Karaköy

Fotoğrafların ait olduğu mekân tahminlerinin dayandırıldığı kanıt kriterleri

- Galata Kulesi
- Galata Köprüsü
- Haliç
- İkinci fotoğrafta köprü ayaklarında yer alan lale motifleri (İstanbul’un 2010 Avrupa Kültür başkenti seçildiği yıl bu etkinlikler çerçevesinde yapılmıştır)

Birinci fotoğrafa bakarak çekildiği döneme ile ilgili ulaşılabilecek bilgiler

- Teknolojik gelişmeler
- Yaşam şekli (sosyal-kültürel)
- Mimari yapılar
- Ulaşım araçları
- Giyim kuşam
- Fotoğrafın çekildiği dönemde ki yönetim şekli
- Fotoğrafın çekildiği dönemdeki İstanbul'un genel durumu

Fotoğraflardan Elde Edilen Bilgilerin Güvenirliği İle İlgili Kriterler

- Fotoğrafların diğer tarihi kaynaklar gibi bir kaynak olarak kabul edildiğinin bilinmesine göre.
- Fotoğraf karşılaştırmalarında kullanılan her iki fotoğrafında aynı kadrajdan çekilmiş olmasına göre.
- Fotoğrafların üzerinde herhangi bir işlem yapıp yapılmadığına göre.
- Fotoğrafı çeken kişinin fotoğrafın çekimi esnasında herhangi bir etkide bulunup bulunmadığına göre.
- Kullanılan fotoğrafın (mimari yapı, sosyal yaşantılar, teknolojik gelişmeler, ekonomik durum vb.) ilgili dönemi yansıtıp yansıtmadığına göre.
- Fotoğrafı inceleyen kişinin doğru bir bakış açısı yakalamasına göre.
- Fotoğrafın tarih bilgisi ile harmanlanıp yorumlanmasına göre.
- Fotoğraflarda yer alan bilgilerin diğer kaynaklar ile karşılaştırılıp doğruluğunun kanıtlanmasına göre.

2- Poster Okuma Soruları İle İlgili Kriterler

Posterin ait olduğu zaman dilimi

- 1.Dünya savaşı dönemi (Doğru Tahmin)
- 1914-915 yılları (Doğru Tahmin)
- 20. Yüzyılın başları (Yakın Tahmin)
- Amerika'nın savaş içerisinde olduğu bir dönem (Doğru Tahmin)

- Almanya'nın savaş içerisinde olduğu bir dönem (Doğru Tahmin)
- Bir savaş dönemini yansıtmaması (Yakın Tahmin)

Posterin ait olduğu zaman dilimi ile ilgili tahminlerin dayandırıldığı kanıt kriterleri

- Posterde yer alan savaş aletleri
- Posterin bir savaş dönemini yansıtmıyor olması
- Giyim-kuşam
- Posterde yer alan yazıların anımsattıkları
- Amerika'nın 1. Dünya Savaşında yer almış olması
- Almanya'nın 1. Dünya Savaşında yer almış olması

Posterde yer alan kişiler

- Amerikan Askeri
- Alman Askeri
- Amerikan Halkı (Posterde yer alan kadın ve çocuk figürleri)
- Hristiyan Asker (askerin göğsünde yer alan haç işareti)
- Savaştan dolayı insanların içerisinde buldukları şartlar

Posterde yer alan kişilerin tanımlanmaları ile ilgili kanıtların dayandırıldığı kriterler

- Posterde yer alan yazılar
- Giyim-kuşam
- Posterde yer alan kadın ve çocuk figürleri

Posterde anlamlı bulunan detaylar ve bu detayların ne amaçla kullanıldığı

- Posterde arka planda kullanılan ateşin ve yerdeki kanın postere katmış olduğu anlam boyutu.
- Posterde yer alan yazılar ve bu yazıların doğru yönde yorumlanması.
- Dini semboller ve bu sembollerin hangi anlama gelebileceğinin doğru yönde yorumlanması.

- Posterde yer alan askeri teçhizatlar ve postere yükledikleri anlamları.
- Posterde yer alan askerlerin giyim kuşamları.
- Dini semboller
- Sivil halk
- Öğrencilerin bu sorulara hem detay hem de bu detayların ne amaçla kullanıldıkları yönünde verecekleri cevapları doğru, sadece detay veya ne amaçla kullanıldığı verilmiş ise eksik olarak kabul edilecektir.

Posterde anlatılmak istenen olay

- Halktan ekonomik destek istenmesi
- Amerika'nın savaşta desteklenmesi gerektiği
- Vatan sevgisi
- Halkın bilinçlendirilmesi
- Savaş ve savaşın getireceği sıkıntılar
- Savaşlarda sivil halkında zarar görebileceği ve zulme karşı olunması gerektiği

Posterde verilmek istenen mesaj

Ülkenin bir savaş içerisinde olduğu ve ekonomik yönden desteklenmesi gerektiği. Bunun içinde halkın desteğine ihtiyaç olduğu yönünde halkın bilinçlendirilmesi.

Posterin kim tarafından ve hangi amaçla hazırlandığı

Amerikalılar tarafından, halkı savaş hakkında bilinçlendirip ülkeye ekonomik yönden destek verilmesi için hazırlanan bir poster olarak verilen cevaplar doğru kabul edilecek. Sadece kim tarafından hazırlandığı veya hazırlanış amacı ile ilgili verilen cevaplar eksik olarak kabul edilecektir.

Posterin yapıldığı döneme ait ulaşılabilecek bilgiler

Alan uzmanı kişiler posteri incelerken öncelikle posterlerin yapılış amaçlarının neler olduğunu, hangi alanda yapıldığını (reklam veya tanıtım amaçlı mı yoksa halkı bir konuda bilgilendirmek amaçlı mı), posterlerin propaganda yönünün olup olmadığını

genel manada bilmeleri gerekmektedir. Daha sonra inceledikleri posterin hangi yıllarda ve kimler tarafından yapılmış olabileceğini, posterde yer alan yazıların ne tür mesajlar verdiğini ve karakterlerin ne anlama geldiğini, posteri inceleyerek yorumlamaları gerekir. Öğrencilerin yapacağı değerlendirmeler bu ve benzeri kriterler çerçevesinde değerlendirilecektir.

Posterin daha iyi açıklanması ihtiyaç duyulabilecek bilgiler

- Posterin yapılış amacı ile ilgili detaylı bilgilere
- Posterin yapıldığı tarihin bilinmesine
- Posterin yapan kişinin veya yapıldığı ülkenin bilinmesine
- Posterin yapıldığı dönemin siyasal, askeri, ekonomik yönden şartlarına
- Posterin yapıldığı dönem ile ilgili daha çok yazılı ve görsel kaynağa
- Daha fazla sembolik ifadelerin yer almasına
- Posterde ifade edilen devletlerin veya milletlerin hangi dönemlerde yaşadığına
- Geniş bir tarih ve kelime bilgisine
- Posterde figür olarak kullanılan askerlerin uyruklarının bilinmesine

3- Minyatür Okuma Soruları İle İlgili Kriterler

Minyatürde yer alan kişiler

- Yeniçeri (Doğru)
- Sancakları-Bayrakları tutan askerler (Doğru)
- Koruma ve nöbet amaçlı muhafız askerler (Doğru)
- Kalenin içerisinde ve dışarısında yürüyen askerler (Doğru)
- Ezan okuyan bir asker veya kişi (Doğru)
- Devlet yöneticileri (Eksik)
- Osmanlı Devleti yöneticileri (Doğru)
- Yük taşıyan asker veya kişiler (Doğru)
- Sadece asker (Eksik)
- Sadece insan (Eksik)

Minyatürde yer alan kişilerin neler yaptıkları

- Fetih sonrası birtakım düzenlemelerin yapılması
- Kale güvenliğini sağlayan askerler
- Çevre güvenliğinin sağlanması
- Askerlerin sancakları ve bayrakları kale surlarına dikmesi veya göndere çekmesi
- Askerlerin bir biri ile konuşması ve gezmesi
- Her askerin üzerine düşen veya verilen emir doğrultusunda görevlerini yapması
- Bazı askerlerin yük veya erzak taşıması
- Bir askerin ezan okuması

Minyatürde tasvir edilmek istenen olay

- İstolni Belgrad Kalesi'nin Osmanlı tarafından fethi ve sonrası
- Osmanlı'nın hoş görülmesi bir devlet olduğu ve fethettiği yerlerdeki dini mekânlara zarar vermediği
- Minyatürün yapıldığı dönemlerdeki şehir yapıları

Minyatürde verilmek istenen mesaj

- Osmanlı'nın hoş görülmesi bir devlet olduğu ve fetih sonrasında bu hoş görüşünün yansıtılması
- İstolni Belgrad Kalesi'nin fethedildiği ve artık bir Osmanlı kalesi olduğu
- Şehir ve kalelerin nasıl kuşatıldığı ve bu karşılık buraların nasıl korunduğu
- Savaşlardan sonra ganimetlerin toplandığı

Minyatürde yer alan semboller ve anlamları

- Bayraklar-sancaklar: minyatürde yer alan ülkelerin sembolü, bağımsızlığın sembolü, bölgenin ve şehrin fethedildiği veya kime ait olduğunun göstergesi, Osmanlı devleti içerisinde yer alan milletlerin sembolü
- Haç-kilise: Hristiyanlık dinin sembolü
- Giyim-kuşam: Dönemin askeri kıyafetlerinin nasıl olduğu

- Evler-binalar: Dönemin mimari yapısının nasıl olduğu
- Çadırlar: Osmanlı'nın fetih sırasında barınma amaçlı kullandığı
- Ezan okunması: Fethin gerçekleştiğinin ve fethedilen yerde Müslüman insanların olduğu

Minyatürün yapıldığı dönem ile ilgili bilgiler

- Dönemin sosyal yaşantısı ile ilgili
- Dönemin mimari yapısı ile ilgili
- Dönemin yönetim şekli ile ilgili
- Dönemin dini inançları ile ilgili
- Minyatürün kim tarafından ve hangi tarihte yapıldığı ile ilgili
- Hangi devlet zamanında yapıldığı ile ilgili
- Minyatür sanatının önem kazandığı dönem olduğu ile ilgili
- Şehir savunmalarının nasıl yapıldığı ile ilgili
- Fetih sonrası meydana gelişmeler ile ilgili
- Osmanlı devletinin fetih politikaları ile ilgili
- Savaşlarda kullanılan askeri teçhizatlar ile ilgili

Minyatürü daha iyi açıklamak için ihtiyaç duyulabilecek bilgiler

- Minyatürün yapıldığı dönemin siyasi, kültürel, ekonomik ve dini tarihi ile ilgili bilgi
- Minyatürün daha iyi açıklanmasına yardımcı olabilecek daha fazla yazılı ve görsel kaynak
- Minyatürün yapıldığı dönemi açıklayacak Osmanlı tarihi bilgisi
- Minyatürde yer alan semboller ile ilgili bilgilere
- Minyatürde tasvir edilen savaşın kimler arasında olduğuna
- Minyatürlerde yer alan Osmanlıca yazıları okuyabilmek

ÖZGEÇMİŞ

1979 yılında Erzurum ili Oltu ilçesinde doğdu. İlkokul, ortaokul ve lise öğrenimini Oltu'da tamamladı. 1998 yılında Balıkesir Üniversitesi, Necati Bey Eğitim Fakültesi, Sosyal Bilgiler Öğretmenliği bölümünde lisans eğitimine başladı ve 2002 yılında lisans eğitimini tamamladı. 2003 yılında Kafkas Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü'nde yüksek lisansa başladı ve 2006 yılında yüksek lisans eğitimini tamamladı. 2009 yılında Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsünde doktora eğitimine başladı. Halen doktora eğitimine devam Aslan evli ve iki çocuk babasıdır.

